IOVU
MIHUȚ

Adolescentul
BOCA ZIAN VALEAN

COPILĂRIA PĂRINTELUI
ARSENIE BOCA

- DOCUMENTAR -

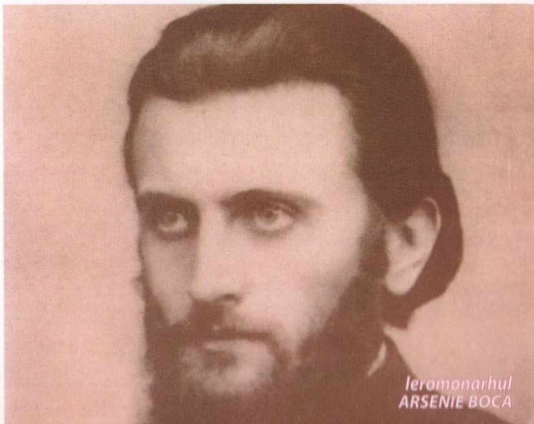

Ieromonarhul
ARSENIE BOCA

Referent: Prof.dr.ing. Sabin IONEL

Iovu MIHUŢ

COPILĂRIA PĂRINTELUI ARSENIE BOCA

- DOCUMENTAR -

Tipărită cu binecuvântarea Prea Sfinţitului Gurie
Episcopul Devei şi Hunedoarei

EDITURA ICONA
ARAD - 2012

Copyright © Editura Icona, 2012 - pentru prezenta ediţie

Toate drepturile sunt rezervate editurii. Nici o parte din această lucrare nu poate fi reprodusă, stocată sau transmisă prin indiferent ce formă, fără acordul prealabil scris al Editurii Icona.

Prima ediţie a acestei lucrări a apărut la Editura Politehnică din Timişoara în anul 2011.

Comenzile se pot face la Editura ICONA
Telefon: 0724 223 407
0766 881 899

Tehnoredactare: Flori STOIAN

Bun de imprimat: 06.11.2012
Coli de tipar: 7,5
Tiraj: 5.200 exemplare

ISBN 978-606-93124-8-3

Tiparul executat la S.C. RCR PRINT S.R.L., Bucureşti

PREFAȚĂ

Colegul meu de şcoală elementară, Mihuţ Iovu, a fost de când îl ştiu, om viguros la trup şi aşezat la minte. Nu s-ar putea spune că am copilărit împreună căci locuiam în cătune diferite ale satului Vaţa de Sus: el pe Vale iar eu pe Vătişoara. În plus, şcoala nu e tocmai un loc de joacă, ba ne punea şi în postură de concurenţi la premiu. În cei doi ani de gimnaziu pe care i-am urmat în centrul comunal, am fost repartizaţi în clase diferite astfel că rareori ne potriveam împreună pe ţarina dintre Vaţa de Sus şi cea de Jos pe drumul dintre şcoală şi casă. Apoi, odată cu plecarea mea în Banat, cărările ni s-au răzleţit cu totul. Ne-am reîntâlnit după mulţi-mulţi ani, întâmplător, în librăria comunei unde răsfoiam puţinele cărţi existente. Mi-a propus să bem un suc de întâlnire. Am acceptat cu bucurie, cerând răgaz să termin baleierea volumelor. Nu mă gândeam că în această operaţiune voi uita de mine şi de timp. <<Da' haida, mă, odată!>> mi-a spus, ca pe la noi, după o vreme. Îl disperasem. Era limpede că eu ajunsesem la părerea cronicarului, cum că nu este alta mai de folos în toată viaţa omului zăbavă, decât cititul cărţilor. Mult mai pragmatic, colegul meu, contabil la Cooperaţie, părea să fie de acord că cititul cărţilor este o zăbavă dar care nu îţi aduce prea mult folos.

După schimbarea vremurilor, eu am rămas tot cu cărţile iar prietenul Mihuţ a devenit patron şi om cu influenţă în comună. Aşa se face că atunci când am scris cărţulia „Comuna Vaţa la aniversare", după un alt distins consătean – inginerul electronist Sabin Giurgiu – colegul Mihuţ a fost cel care m-a sprijinit financiar. Mi-a dat chiar trei copii de arhivă pe baza cărora am inserat o notă biografică la subcapitolul despre marele duhovnic Arsenie Boca. Atunci mi-am dat seama că pentru colegul meu stabilirea adevărului privitor la copilăria şi tinereţea Sfântului Ardealului, este o adevărată preocupare.

Referindu-ne strict la cărţulia de faţă, trebuie spus clar şi apăsat că realizarea lui Mihuţ Iovu este una excepţională. După ce ani de zile dânsul a fost în centrul acţiunilor de cinstire a părintelui Arsenie pe plan local, acum ne prezintă un documentar care nu va putea fi ignorat de oricine se va interesa în viitor de originea şi începuturile marelui călăuzitor de suflete. Nu cred că o altă persoană ar fi putut împlini mai bine sarcina pe care autorul şi-a asumat-o benevol, investind timp, bani, energie şi o mare dragoste de adevăr. Imaginea de om pragmatic, ancorat în realitatea imediată, a celui care se prezintă simplu ca „fiu al satului Vaţa de Sus", trebuie completată cu trăsăturile unui spirit onest, deschis spre cultură şi ideal înalt.

Dincolo de documentarul propriu-zis, susţinut de facsimile procurate cu greu, merită semnalată prezentarea convingătoare a vieţii oamenilor între care părintele Arsenie şi-a trăit anii fragedei copilării. Prezentarea traseului spre locul unde Sfântul Ardealului a deschis întâia dată ochii de culoarea cerului, ca şi menţionarea unor obiective turistice din zonă, sunt binevenite.

Dacă în comunele României ar fi mulţi oameni ca Mihuţ Iovu, ţara aceasta ar fi mai aşezată şi mai viguroasă.

Sabin Ionel

CUVÂNT INTRODUCTIV

„A vorbi şi a scrie despre Părintele Arsenie Boca este o temeritate şi o răspundere. Dar nici a tăcea nu se cuvine..."

Preot Nicolae Streza

Această documentare a apărut, nu pentru ca autorul să-şi etaleze calităţile literare ci, pentru a împărtăşi celor interesaţi, realităţi încă necunoscute, pe baza actelor din arhive şi a mărturiilor certe, cu privire la copilăria, familia din care provine şi câteva informaţii despre localitatea în care s-a născut Părintele Arsenie Boca.

Articolele din presă care, după moartea părintelui menţionau faptul că Vaţa de Sus este satul său natal şi iubirea mea pentru satul în care m-am născut nu m-au lăsat indiferent. Fiind prea mic pentru a-şi aminti despre copilăria în Vaţa de Sus sau poate neavând amintiri plăcute, Părintele nu a lăsat înscrisuri despre această perioadă, decât aceea că acolo s-a născut şi se pare că doar odată a mai trecut prin sat. Aşa se poate explica de ce nu a rămas în memoria sătenilor, bătrânii satului cu vârstă apropiată de a sa nu au putut spune nimic la insistentele mele întrebări. Se poate ca şi partea izolată a satului unde s-a născut Părintele să nu-l fi adus în contact cu copiii de vârsta sa.

Sunt fiu al satului Vaţa de Sus şi am credinţa că Părintele Arsenie a fost dăruit de Dumnezeu satului meu natal ca semn de binecuvântare şi iubire pentru acest sat. Pentru curiozitatea mea, după aproape 20 de ani de căutări prin arhive şi alte surse, şi cercetare atentă a fiecărui act, am ajuns la un nivel de informare încât mă supăram când auzeam şi citeam lucruri neadevărate despre copilăria Părintelui Arsenie Boca şi despre părinţii săi, probabil din lipsă de documentare, din dorinţa de afirmare a autorilor sau considerînd că-i fac un serviciu, uitând că nu scriu despre Făt Frumos ci despre o stea a Ortodoxiei Româneşti. Aceasta, şi faptul că deţinătorii arhivelor pe care le-am cercetat m-au informat că actele solicitate de mine nu au mai fost văzute de nimeni, m-au

determinat să fac publice cele constatate. Refuzul elegant al prietenului şi colegului meu de şcoală primară, profesorul universitar Sabin Ionel, Directorul Editurii Politehnica din Timişoara, de a publica sub semnatură proprie cele constatate, pentru a nu-şi însuşi munca mea, m-a determinat să fac singur acest lucru, deşi nu am preocupări literare.

Am avut în permanenţă în memorie cuvintele părintelui Nicolae Streza, *„A vorbi şi a scrie despre Părintele Arsenie Boca este o temeritate şi o răspundere" (Formula AS, nr. 904)* şi mărturisesc faptul că niciun cuvînt din prezenta documentare nu este lipsit de adevăr, orice informaţie este însoţită de sursă.

În anul 2010, s-au împlinit 100 de ani de la venirea pe lume şi 21 de ani de la trecerea la cele veşnice a celui care, pentru faptele şi învăţăturile sale, este recunoscut drept Sfântului Ardealului.

Este cea mai mare personalitate a tuturor timpurilor, cunoscută în istorie, născută pe aceste ţinuturi. Chiar dacă sunt doar un umil credincios neinstruit în tainele religioase, am considerat normal să mă informez cum s-a născut şi s-a desăvîrşit un sfânt, originea, familia, condiţia socială, educaţia, etc, pentru că Părintele Arsenie Boca nu a apărut odată cu intrarea în rândul slujitorilor Bisericii Ortodoxe Romane ci odată cu naşterea sa şi se cuvine tot respectul pentru părinţi şi cei care au contribuit la creşterea, educaţia şi formarea marelui duhovnic.

În rândurile ce urmează sunt menţionate date şi locuri călcate de Părintele Arsenie şi familia sa în copilărie şi adolescenţă, precum şi acte care stau la baza acestui documentar.

Părintele Arsenie s-a născut în perioada de ocupaţie Austro-Ungară, de aceea actele oficiale sunt scrise în limba maghiară, impusă de ocupantul vremelnic.

Însăşi Biserica Ortodoxă din satul Vaţa de Sus, construită în acea vreme, are la ferestre elemente de arhitectură specific catolice, deşi toate tabelele cu credincioşii din acea vreme, sunt scrise în limba româna, au nume româneşti şi religia ortodoxă. În sat nu au fost niciodată credincioşi catolici.

Fig.1 Biserica din satul Vaţa de Sus

În actele din arhiva bisericii, la apartenenţa religioasă, sunt folosite cuvintele „greco-răsăriteană" sau „greco-ortodoxă". Ştampila aplicată conţine inscripţia "OFICIUL PAROHIAL GRECO ORTODOX ROMAN" FELVACZA, adică Vaţa de Sus.

Prin mulţimea actelor cuprinse în conţinut vor fi înlăturate toate erorile strecurate în diferite publicaţii, care au apărut pe baza unor informaţii sumare, unele oferite chiar de mine dar tălmăcite după imaginaţia autorilor. Sper ca dezvăluirile din prezenta publicaţie să fie în ajutorul celor interesaţi de eventuale studii aprofundate despre Sfântul Ardealului.

AUTOBIOGRAFIA PĂRINTELUI ARSENIE BOCA

Subsemnatul m-am născut în 1910, septembrie 29, în Vaţa de Sus, jud. Hunedoara. Şcoala primară şi liceul în orăşelul Brad, acelaşi judeţ. De pe atunci mi se remarca o anumită înclinaţie spre singurătate şi spre probleme de religie, chiar peste puterile mele de atunci. Aşa spre pildă am o carte a lui Immanuel Kant: "Religia în limitele raţiunii" iscălită: Boca Zian cl. IV lic.

La intrarea în cursul superior de liceu am rămas orfan de tată, care era cizmar de meserie şi foarte bun pedagog cu fiul său. Ştiu până astăzi că m-a bătut odată pentru ca să nu mai pierd timpul – ceea ce i-am făgăduit cu lacrimi şi n-am uitat până acum, şi de multe ori mi-a folosit în viaţă.

În cursul liceului mi-au plăcut foarte mult: matematicile, fizica, religia, desenul şi muzica. Terminând liceul şi luând bacalaureatul la prima prezentare, înclinam spre ştiinţele pozitive, dar dacă aveam avere sau garantau tutorii pentru mine intram la aviaţie la Cotroceni – ceea ce n-a fost, împiedicîndu-mă sărăcia. Drept aceea a biruit înclinaţia contemplativă, sau speculativă şi în 1929 m-am înscris la Academia Teologică din Sibiu.

În cursul teologiei mi-am vândut casa părintească spre a-mi putea continua studiile. Eram şi bursier. Mamei nu i-am cerut niciun ajutor şi nici nu mă înduram, întrucât era divorţată de tata iar eu eram dat tatii prin sentinţa de divorţ, ca fiind, pe baza meseriei, mai sigur că mă va da la şcoală. În timpul teologiei mi se lămurea frumuseţea chipului vieţuirii călugăreşti şi doream să mă instruiesc, pe cât puteam, mai temeinic, cu deosebire în latura mistică a vieţii. Cu prilejul acela aveam următoarele note caracteristice: deprindeam pe mama cât mai fără mine şi cât mai fără corespondenţă, ca oarecum să mă uite şi să nu-i vie greu când va afla că m-am călugărit. Apoi, de la plecarea din Brad, mi-am pus o anumită disciplină austeră, care avea mai multe amănunte greu de crezut. Aşa de pildă mi-am propus ca toată vremea teologiei să nu fac nici o cunoştinţă cu fete. Ceea ce n-am reuşit, întrucât tocmai în anul acela 1929 Ministerul îngăduie şi fetelor să studieze teologia, şi m-am pomenit cu câteva colege. Dar cunoştinţe în oraş am izbutit să n-am. Asta am reuşit toată vremea teologiei, deşi făceam parte şi din „Reuniunea de muzică Gh. Dima" din Sibiu, de sub dirijorul N. Oancea, şi care era mixtă.

Aveam problema voinţei şi stăpânirea simţurilor. Mai mult chiar. Mă preocupa, studiind mistica comparată a diferitelor religii superioare, ca să văd prin proprie experienţă, cât se întinde sfera voinţei în domeniul vieţii sufleteşti şi biologice. Mă interesa să văd

dacă e adevărat ce afirmă cărţile asupra actelor reflexe, şi asupra instinctelor, că anume sunt independente de voinţa şi controlul conştiinţei. Experienţa mea personală însă mi-a dovedit că acţiunea voinţei şi a conştiinţei se poate întinde şi peste instincte şi actele reflexe după o oarecare variabilă. Mă ajutau la aceste adânciri şi studiile ce le făcea pe vremea aceea Mircea Eliade la Ecutta, trimis de Universitatea din Bucureşti, pentru studii orientalistice. Iar parte din studii le tipărea în Revista de filosofie din Bucureşti, şi-mi parveneau pe această cale.

Toate acestea mă interesau să le aflu şi să le probez în vederea călugăriei. Mă abţineam de la „voia în oraş", ci stam în curtea şcolii cu poarta deschisă. Cu colegii nu ieşeam în oraş decât dacă trebuia în interesul şcolii, a vreunui profesor, sau însoţiţi de profesori, cum era cazul cu reuniunea de muzică. N-am dansat şi n-am învăţat lucrul acesta. Îmi dase tata grija asta – şi mai cu deosebire când eram teolog nu-mi puteam închipui să fac aşa ceva.

Din viaţa altora în afara zidurilor teologiei am fost în cea mai perfectă indiferenţă şi necunoştinţă. Toate preocupările mele erau şi sunt până astăzi interioare, nu exterioare. Vorbirea mi-a fost urâtă de când mă ştiu. Chiar numele călugăresc l-am ales pentru că Avva Arsenie îşi alesese nevoinţa tăcerii, prin care s-a desăvârşit interior.

Teza de licenţă în Academia Teologică rezumă străduaniile mele spre acea desăvârşire interioară a omului, şi purta titlul: „Încercări asupra vieţii duhovniceşti".

Terminam teologia prin 1933.

În vacanţă mă ocupam cu pictura.

Pictura mi-a lungit şcoala. Căci aflând Mitropolitul Nicolae Bălan că am talentul acesta, m-a trimis anul următor 1933/34 la Academia de Arte frumoase din Bucureşti, care am terminat-o în cinci ani.

Profesori principali aveam pe dl. Francisc Şirato, Costin Petrescu şi Fr. Reiner, ultimul de la Facultatea de medicină. La medicină de multe ori nu puteam merge din cauza frământărilor şi grevelor studenţeşti, care mă supărau pentru motivul că pierdeam vremea şi cunoştinţele de anatomie şi antropologie cu profesorul meu, care de multe ori era pus în imposibilitatea să-şi ţină cursul.

Abia aici m-am lovit de mişcările studenţeşti, care mi-au propus o impresie neplăcută. În mişcări studenţeşti n-am intrat nici în fapt, nici de drept, întrucât Academia de Arte frumoase nu era considerată în cadrul Universităţii, ci ca o şcoală aparte. Deci pe noi de la Bellearte ne tratau ca fiind înafară de studenţii ce să se poată înscrie în centrul studenţesc Bucureşti. Am fost complet în afară de orice mişcare studenţească sau înscriere în vreo mişcare politică.

Vremea în Bucureşti.

Am petrecut nelipsind de la şcoală niciodată. Bolnav încă n-am fost, ca să lipsesc din pricina asta. Lucram la atelier foarte mult. Primăvara mergeam la 5 dimineţa şi mă întorceam la internatul Radu Vodă unde locuiam, seara la cină. Trei ani am stat la internat, ca să fie o garanţie pentru mine că nu mă ocup cu nici o pierdere de vreme. Pe-acolo mai veneau şi studenţi legionari care ne chemau cu ei. Nu m-am dus niciodată. Şcoala mă absorbea total şi n-aveam vreme de pierdut. (Bătaia din copilărie pentru a nu pierde vremea mă urmărea ca un înger păzitor.)

Studiam foarte mult. Timpul ce-mi rămânea liber acasă îl foloseam citind şi discutând teologie cu încă un coleg de-al meu care studia Conservatorul. Aşa s-a întâmplat că odată, plăcându-mi foarte mult scrierea mistică a sfântului Ioan Scărarul, am tradus-o în româneşte, în vreme de 5 luni. M-a ajutat foarte mult la încheierea convingerii mele de a intra în călugărie.

În vremea aceea, mişcarea legionară era în toi şi se discuta de ea în toate părţile. Eu ca un independent de politic, nu mi-am găsit înclinaţie către mişcare. Apoi s-a întâmplat că nici nu m-a mai chemat nimeni. Singura mea participare a fost asta: când se întorceau din Spania, morţi, Moţa şi Marin, am ieşit cu colegii întâmplători prin curte până la trotuarul străzii „Calea Griviţei", pe care trecea convoiul de la Gara de Nord spre Calea Victoriei. Căci Academia noastră era pe Calea Griviţei. Deci am privit o parte din convoi şi pe cei doi morţi. Atâta tot.

Colegi de şcoală am avut de toate soiurile şi neamurile. Aveam, la alţi profesori, pe unul Vulpescu; ăsta era comunist, purta cravată roşie, însă discuţii n-am avut împreună niciodată. Aveam

coleg de clasă pe un evreu Iţhoc Şteinberg – eram prieteni. Îi spuneam câteodată: Măi Şteinberg, tu eşti evreu şi eu creştin, deci ar fi să fim unul împotriva altuia. Eu însă am să fiu mai bun ca tine şi tu n-ai să te poţi supăra pe mine, dacă în felul acesta te voi concura în viaţă.

Mai pe urmă, când am citit Biblia, am văzut că ultima misiune mondială e a evreilor, eventual a unei idei a evreilor.

Am terminat Bellearte cu bine, am făcut anul de practică, ce însă a fost mai scurt; am plecat, trimis de Mitropolitul Nicolae Bălan, în Sfântul Munte, ca să deprind călugăria de acolo. La plecare erau cele mai aspre cercetări ca nimeni din cei ce-au fost legionari vreodată să nu poată ieşi din ţară.

Eu, neavând absolut nimic la activ, am obţinut paşaport de călătorie: în Europa „sans Russie", de la Prefectura poliţiei din Sibiu.

Iar, întrucât eram diacon, am obţinut şi încuviinţările speciale de la cele trei Patriarhii: a României, a Constantinopolului şi a Atenei, precum şi a celor două guverne: român şi grec, precum că n-am nimic suspect la activ, ci simpla chemare către desăvârşirea interioară prin meşteşugul călugăriei.

M-am întors în ţară la 8 iunie 1938. Ţin minte data pe aceea, că intrând în ţară prin Moraviţa am văzut drapelele româneşti, de acel 8 Iunie de odată.

De la data aceasta, până la Paştile anului viitor când am intrat în călugărie, mi-am adunat unelte de pictură, materiale, am învăţat la Chişinău cu nişte meşteri ruşi poleitura cu aur „cicanca", şi alte lucruri trebuitoare unui atelier de pictură.

În Vinerea Izvorului după Paştile anului 1939, am fost tuns în călugărie primind numele Arsenie.

Un an m-am ocupat cu gospodăria, eram primul şi singurul călugăr la Mănăstirea Brâncoveanu – Sâmbăta de Sus, jud. Făgăraş. De pictură nu-mi mai rămânea vreme. Al doilea an la fel. Până când m-am luat de grijă că am învăţat pictura degeaba. Se întâmpla în vremea asta că ne veneau oameni cu durerile lor şi evlavie la Mănăstire şi călugări. Mai intrase în călugărie Părintele Serafim Popescu. L-am rugat pe el să primească preoţia – eu

simţindu-mă nevrednic. A primit-o. Aşa au început slujbele la Mănăstire după puteri.

Într-o iarnă, probabil în 1941, ne trezim cu o avalanşă de oameni de toate vârstele şi treptele, năpădindu-mă să stau de vorbă cu ei despre necazurile lor. Aici m-am trezit să fac duhovnicie cu oamenii, deşi nu eram preot. Ştiam că tot ce păţesc oamenii, li se trage de pe urma greşelilor sau păcatelor. Aşa m-am văzut silit să primesc preoţia şi misiunea majoră a propovăduirii lui Hristos-Dumnezeu adevărat şi Om adevărat, precum şi a sfinţirii omului, ca să aibă pacea lui Dumnezeu în sine, absolut în orice împrejurări s-ar afla în viaţă. I-am învăţat să fie curaţi faţă de oameni şi faţă de Dumnezeu; să dea Cezarului ce e al Cezarului (ascultare cetăţenească, dajdie etc.) şi lui Dumnezeu ce e al lui Dumnezeu (cuget curat, suflet purificat şi trup curăţit de patimi).

Despre această învăţătură, martori îmi sunt toţi cei ce-au ascultat poveţele cele după Dumnezeu pe care li le-am dat: iubirea de Dumnezeu, iubirea de toţi oamenii, fără deosebire, şi viaţă curată, care fac cu putinţă reîntoarcerea noastră, a împlinirilor, iarăşi în Împărăţia de obârşie, de unde ne-a trimis Dumnezeu spre scurta cercare a cumineniei şi a iubirii noastre, pe pământ, în stadia şi arena vieţii.

Asta îmi este toată misiunea şi rostul pe pământ, pentru care m-a înzestrat cu daruri – deşi eu sunt nevrednic. Pentru asta sunt solicitat în toate părţile, ca să propovăduiesc iubirea lui Dumnezeu şi sfinţirea oamenilor prin iubire.

De alte gânduri şi rosturi sunt străin.

Ieromonahul Arsenie.

R. Vâlcii. 17 iulie 1945

Autobiografia a fost scrisă în temniţele securităţii din Râmnicul Vâlcea, în timp ce era cercetat, având principalul scop disculparea pentru acuzaţiile ce i se aduceau privind implicarea în mişcarea legionară. Totuşi în autobiografie, privitor la copilărie, Părintele menţionează: *„dacă aveam avere sau dacă garantau tutorii pentru mine intram la aviaţie"*. Cine au fost tutorii? Au fost tutori oficiali, numiţi de autorităţi sau se îngrijeau de Zian fără nicio

obligaţie? Sunt întrebări fără răspuns. Se pare că referirea este făcută la adresa mătuşii sale Ana Boca, a vărului său Vasile Crucin – director şcolar la Buteni, jud. Arad şi a soţiei sale Maria.

BUNICII MATERNI

Fig. 2 Crucea comemorativă din curtea bisericii din Vaţa de Sus

În semn de respect pentru Părintele Arsenie, începând din anul 2004, când, cu aportul fostului subprefect de Hunedoara, Petru Mărginean, în curtea biseicii din Vaţa de Sus a fost ridicată o cruce comemorativă (pe care, fără nici un merit autorităţile locale şi-au agăţat numele), neştiind încă unde este casa în care s-a născut, în fiecare an în luna septembrie, m-am ocupat de organizarea parastasului de pomenire al Părintelui, în curtea bisericii.

Fig. 3 Aspect de la Parastasul de pomenire
al Părintelui Arsenie din anul 2006

După îndelungate căutări, în anul 2008 am reuşit să localizez, fără nicio îndoială, gospodăria în care s-a născut Marele Duhovnic Arsenie Boca.

Din cartea funciară a satului Vaţa de Sus, aflată în arhiva Oficiului de Cadastru şi Publicitate Imobiliară Brad, nr.129, începută în limba maghiară şi continuată în limba română, rezultă că Popa Gligor,

căsătorit cu Mariş Pascuţa - bunicii materni ai părintelui, precum şi mama sa Popa Creştina - căsătorită cu Boca Iosif, au avut gospodărie pe numărul topografic 1139-1140, în sud-vestul satului Vaţa de Sus, în locul numit „Bujoara", un deal foarte frumos dar izolat şi greu accesibil, la est de pârâul Cerboaia, la limită cu satul Căzăneşti. Suprafaţa compactă a gospodăriei, conform cărţii funciare, este de 10 iugăre şi 963 stânjeni, aproximativ 6 hectare. Suprafaţa reală este mai mare.

Din cartea funciară rezultă că Popa Gligor a fost locuitor de baştină al satului Vaţa de Sus, dobândind proprietatea prin moştenire în anul 1908, ceea ce înseamnă că cel puţin şi străbunicii Părintelui Arsenie au locuit în acest loc.

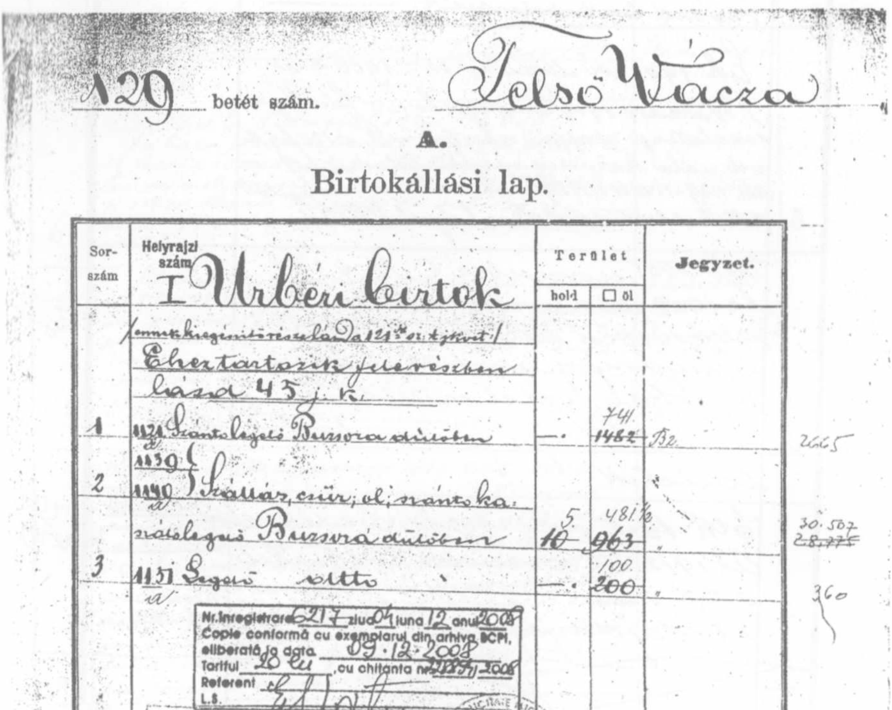

129 betét szám. Felső Vácza

A.

Birtokállási lap.

Sor-szám	Helyrajzi szám	Terület hold	Terület □ öl	Jegyzet.
	I Urbéri birtok			
1	1121 Szántó legelő Bursora dűlőben	—	741 / 1482	B2
2	1139 / 1140 Szállás, csűr; ól; szántó kaszáló legelő Bursora dűlőben	5 / 10	481½ / 963	
3	1151 Legelő ditto	—	100 / 200	

Nr. Inregistrare 6217 ziua 04 luna 12 anul 2008
Copie conformă cu exemplarul din arhiva BCPI, eliberată la data 09.12.2008
Tariful 20 lei, cu chitanța nr. [illegible]/2008
Referent
L.S.

Fig. 4 Foaia de avere nr. 129 Vaţa de Sus

B.

Tulajdoni lap.

Sorszám		Jegyzet.
	Érk: 1887 évi március 16-n 446 Sz. a. Vételár 100 forint. Az 1884 évi december 22-n kelt adás-vevési szerződés alapján a tulajdonjog a 44 számú telekjegyzőkönyvből B.5. alatt és ide A.I 1–3 rend. sz. a. átjegyzett 1121. 1139. 1140 és 1151 h. r. sz. részletekre:	
1	Sojka Ávrám bubrészi lakos javára bekebeleztetik.	B.3.
2.	Érk. 1900 évi Május hó 20-n 1906 sz. a. F. Varkaró 1900 évi Május hó 12-n felvett [illegible] alapján [illegible] a 130 [illegible] vel való [illegible] 1121. 1139–1140 és 1151 hr. sz. [illegible] tettek [illegible] és helyesbítetett.	~~1906/900~~
3.	Érk. 1908. november 5. Sz: 9328. Az 1908 évi november hó 2 án Kelt adásvevési szerződés alapján a tulajdonjog az A.I 1–3. sz. a birtokra, vétel címén: Popa Gligor javára bekebeleztetik.	4.
	Érk. 1912. december 21. Sz: 11942. Az 1912 évi december hó 19-en Kelt adásvevési szerződés alapján a tulajdonjog az A.I 1–3 sz. a	Korlá[illegible] zas: 5. Prenotare sub B7.

Fig. 5 Foaia de avere nr. 129 Vața de Sus (continuare)

B.

129 **Tulajdoni lap.** Felvácza

Sor-szám		Jegyzet
4.	birtokra, vétel címén Popa Krisztina férj. Boka Józsefné javára bekebeleztetik.	B.7.
5.	továbbá Popa Gligor és neje Mari Paskucza életben létezig az elidegenítési és megterhelési tilalom feljegyeztetik. —	Radiere sub B6.
6.	Pres. la 9 August 1932 Nr. 518. În baza declarației de radiere dată la 17 Martie 1932, se intabulează radierea dreptului de înstrăinare și grevare pe Popa Gligor și soția Maria Pascuța de sub B5, din imobilul A+ 1-3 pe baza declarației menționate.	
	Totodată, în baza contractului de vânzare dat la 28 August 1931 se prenotează dreptul de proprietate asupra imobilelor A+ 1-3, proprietatea lui Popa Cristina măr. Boca Iosif de sub B 4, cu titlu de cumpărare în favoarea lui:	Intabulare B 8. Transcris 1/2-a parte la B.9 1/2 la B 10
7.	Soica David domiciliat în Vața de sus	B 11-12
8.	Pres. la 17 Octomvrie 1932 Nr. 932. În baza contractului de vânzare cumpărare dat la 23 August 1932 și a certificatului de identitate dat la 5 Octomvrie 1932 se intabulează prin justificare dreptul de proprietate asupra prenotat sub Nrul serial B 7. asupra imobilelor A+ 1-3 din Popa Cristina măr. Boca Iosif în favoarea lui Soica David din Vața de sus.	

VII. csoport. / 8. rakt. szám.

Telekjegyzőkönyvi B. lap.

Fig. 6 Foaia de avere nr. 129 Vața de Sus (continuare)

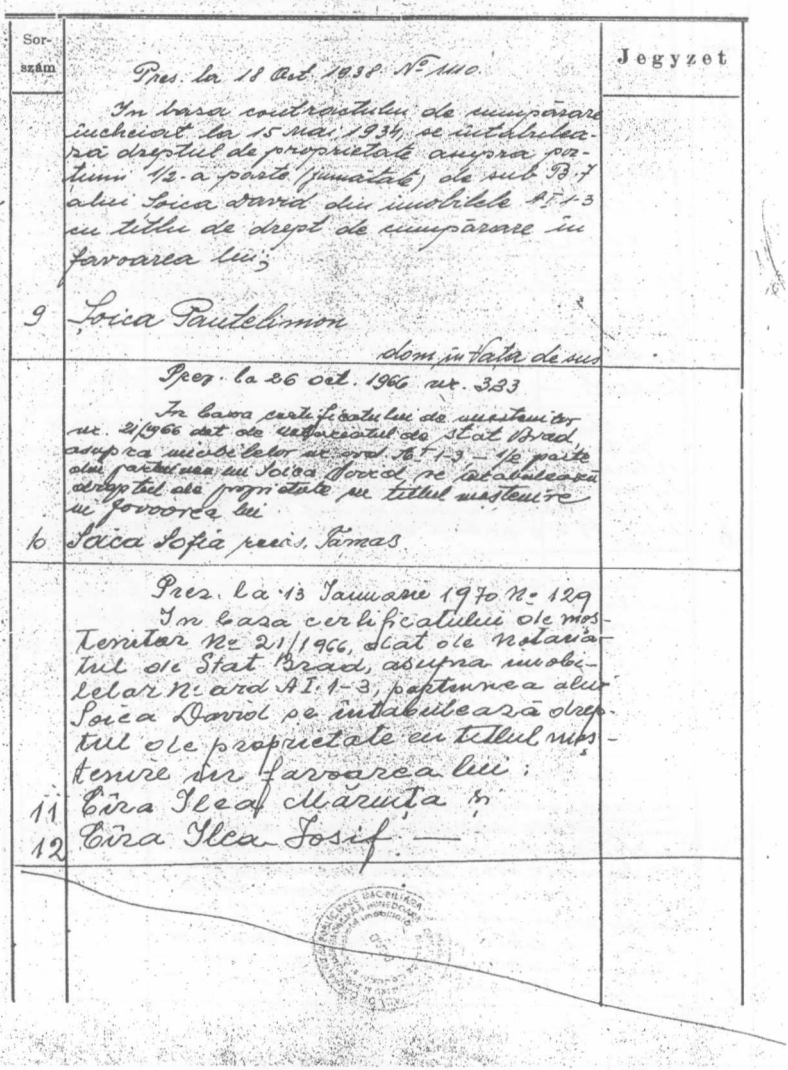

B.

Tulajdoni lap.

Sorszám		Jegyzet
	Pres. la 18 Oct. 1938 Nº 1110.	
	In baza contractului de cumpărare încheiat la 15 mai 1934, se întabulează dreptul de proprietate asupra porțiuni 1/2-a parte (jumătate) de sub B.7 a lui Soica David din imobilele AI 1-3 cu titlu de drept de cumpărare în favoarea lui;	
9	Șoica Pantelimon	
	dom. în Vața de sus	
	Prez. la 26 oct. 1966 nr. 323	
	In baza certificatului de moștenitor nr. 21/1966 dat de notariatul de Stat Brad, asupra imobilelor nr. ord. AI 1-3 – 1/2 parte din partea lui Soica David se întabulează dreptul de proprietate cu titlul moștenire în favoarea lui	
10	Soica Sofia recis. Tamas	
	Prez. la 13 Ianuarie 1970 Nº 129	
	In baza certificatului de moștenitor Nº 21/1966, dat de notariatul de Stat Brad, asupra imobilelor Nº ord AI 1-3, partea lui Soica David se întabulează dreptul de proprietate cu titlul moștenire în favoarea lui:	
11	Cîra Ilea Măruța și	
12	Cîra Ilea Iosif. —	

Fig. 7 Foaia de avere nr. 129 Vața de Sus (continuare)

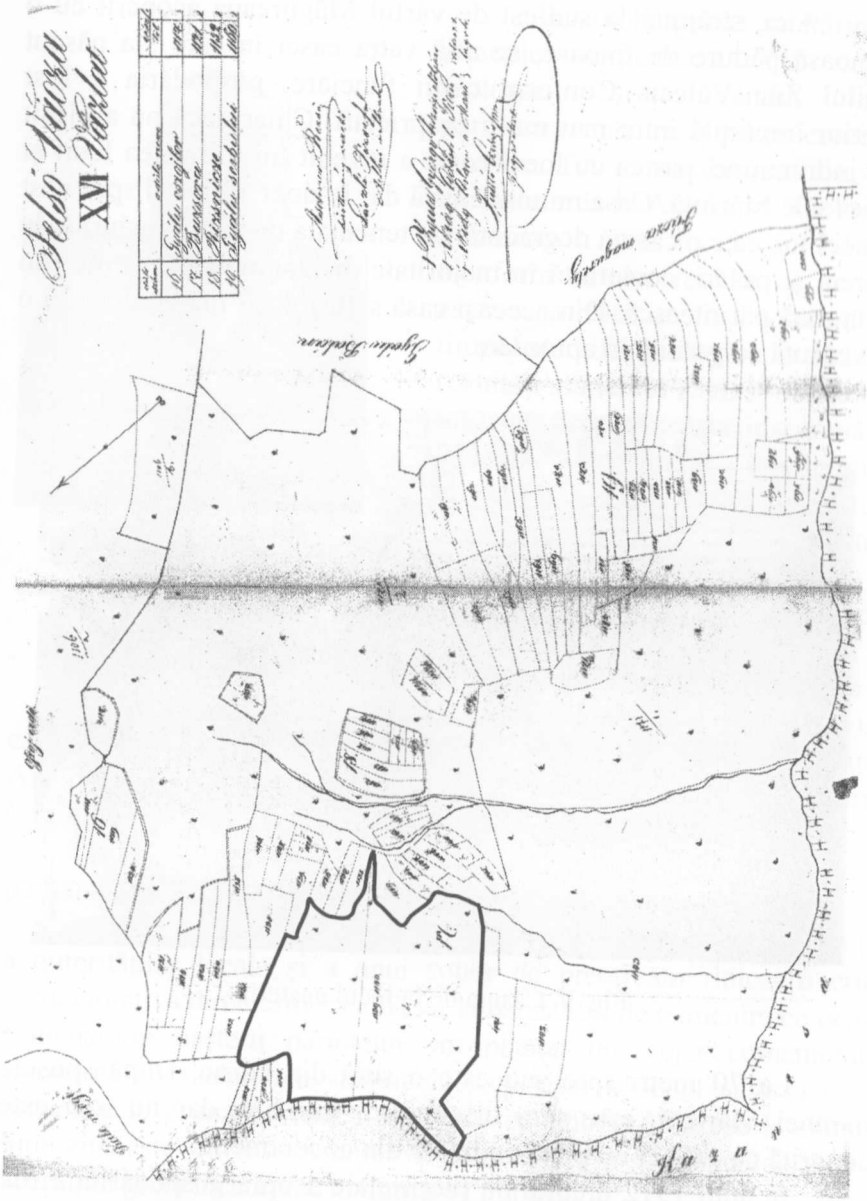

Fig. 8 Harta topografică Vața de Sus, Bujoara,
nr. topografic 1139-1140, locul nașterii Părintelui Arsenie Boca

Aici, străjuită la sud-est de vârful Măgureaua acoperit cu o frumoasă pădure de foioase, se află vatra casei în care s-a născut copilul Zian-Vălean. Conform cărţii funciare, gospodăria a fost ulterior împărţită între mai mulţi proprietari. Chiar dacă nu au ieşit din indiviziune, partea cu locul casei a revenit lui Câra-Ilea Iosif şi soţiei sale Măriuţă. Casa nu mai există dar la doar 10 metri spre vest de acel loc este o casuţă degradată, cu tencuială de pământ găurită de şoareci şi păsări, construită în majoritate din lemnele provenite din fosta casă părintească. Din aceeaşi casă s-au folosit materiale şi la o altă căsuţă construită în apropiere.

Fig. 9 Căsuţa de la locul naşterii

La 70 metri spre sud este o şură din bârne. După spusele doamnei Măriuţă, este şura originală a familiei, dar nu mai este acoperită cu paie ci cu plăci ondulate din azbociment.

În anul 1912 dreptul de proprietate asupra gospodăriei a fost transmis de Popa Gligor către fiica sa Popa Creştina, căsătorită cu Boca Iosif iar în anul 1931 a fost vândută lui Şoica David, ajungând în final la actualii proprietari din cartea funciară.

Fig. 10 Câra-Ilea Măriuţă - singura persoană în viaţă născută în aceeaşi casă cu Părintele Arsenie Boca

În autobiografia sa Părintele Arsenie menţionează că în cursul teologiei şi-a vândut casa părintească pentru a putea continua studiile. Tot în autobiografie spune că înscrierea la Academia Teologică din Sibiu a avut loc în anul 1929. Conform datelor rezultă că aceasta este casa care a fost vândută în timpul studiilor teologice, şi cu banii rezultaţi studentul Zian s-a întreţinut în acest timp. Aceasta înseamnă că Pascuţa s-a mutat la locuinţa viitorului soţ din Hălmagiu fără a avea nevoie de bani pentru cumpărarea altei locuinţe.

Măriuţă şi soţul său Iosif locuiesc în satul Vaţa de Sus, la nr. 37. Doamna Măriuţă, în vîrstă de 78 de ani este singura persoană în viaţă care s-a născut în fosta casă, aceeaşi în care s-a născut Părintele Arsenie şi pe care o descrie că a fost o casă cu doua camere, cu târnaţ (coridor) pe două părţi alăturate vest şi nord, cu pivniţă şi acoperită cu şindrilă. În locul acesteia a mai rămas o mică adâncitură în pământ, care se mai cunoaşte şi astăzi.

Pe vatra fostei case, la 6 septembrie 2009, în prezenţa sătenilor, a autorităţilor locale şi a unui sobor de preoţi am ridicat o cruce comemorativă din marmoră albă iar la parastasul de pomenire cu ocazia centenarului naşterii părintelui am plantat un stejar comemorativ. Împreună cu sătenii am stabilit ca parastasul la locul naşterii să fie organizat în prima duminică din luna septembrie deoarece la sfârşitul lunii ziua este scurtă iar vremea se poate înrăutăţi şi datorită distanţei şi accesului greoi încadrarea în timp este imposibilă.

Fig. 11 Crucea ridicată pe vatra casei părinteşti

Fig. 12 Parastasul de pomenire cu ocazia centenarului naşterii Părintelui Arsenie, anul 2010

Fig. 13 Momentul plantării stejarului comemorativ

Fig. 14 Costin Manoliu, Iovu Mihuţ şi regizorul Nicolae Mărgineanu, la crucea comemorativă de pe Bujoara

La sud-est de casă, în susul dealului este un izvoraş, despre care bătrânii spun că cele două femei, Creştina-mama părintelui şi mama ei Pascuţa, l-au captat şi, pe jgheaburi din scoarţă de copaci, apa ajungea până în faţa casei. Cu siguranţă, din apa acestui izvor a băut şi s-a spălat şi Zian.

În casuţa actuală este un vechi pat deosebit, produs în atelier specializat, despre care d-na Măriuţă spune că provine din vechea casa, ceea ce înseamnă că în el a dormit şi copilul Zian-Vălean. Calitatea patului arată ceva despre starea materială a familiei. Am făcut această precizare deoarece m-au întrebat mulţi pelerini dacă pot atinge un obiect pe care l-a atins Zian. Singurul, pare a fi acel pat.

Pe terenul cu gospodăria se află o mulţime de pomi fructiferi bătrâni (nuci, meri, peri, pruni), care au fost plantaţi de înaintaşii Părintelui Arsenie şi ale căror fructe copilul Zian le-a gustat.

Dealul, înconjurat de păduri, cu uşoară înclinaţie spre vest şi cu sol fertil, a fost suficient pentru ca familia să crească animale şi să obţină recolte pentru un trai suficient de bun în acele timpuri.

În apropierea gospodăriei, familia a mai deţinut, cu acte, încă patru mici parcele nesemnificative, care au fost folosite pentru agricultură.

Din relatările unei femei (Peana Furdea) care a avut gospodărie pe un deal apropiat, căreia soacra sa i-a povestit că a fost slujnică în casa familiei lui Zian, se poate trage concluzia că aceasta nu era o familie nevoiaşă, dacă avea nevoie de un ajutor străin în casă şi dacă îşi permitea să hrănească şi să îmbrace încă o persoană, sau poate mai multe şi nicidecum nu a păscut oile satului, aşa cum apare într-o carte editată în anul 2009. (In satul Vaţa de Sus nu există tradiţia ca oile să fie date la cioban, fiecare gospodărie avea câteva oi pe care le îngrijea în preajma vacilor, care erau baza gospodăriei.) Mărimea suprafaţei terenului deţinut, mulţimea pomilor şi faptul că pe acoperişul casei nu erau paie ci şindrilă, par de asemenea să confirme starea materială a familiei.

Nu au fost găsite acte care să ateste că bunicii sau părinţii lui Zian să fi avut proprietăţi sau să fi locuit în vatra propriu-zisă a satului, adică pe malul râului Ponor unde este astăzi satul.

Faptul că familia avea domiciliul stabil la „Bujoara", rezultă şi

din tabelul cu membrii sinodului parohial, în care, de exemplu în anul 1913, la poziția 29 este înscris Popa Gligor, cu numele străzii „La Deal". Sinod parohial se numea totalitatea capilor de gospodărie din sat.

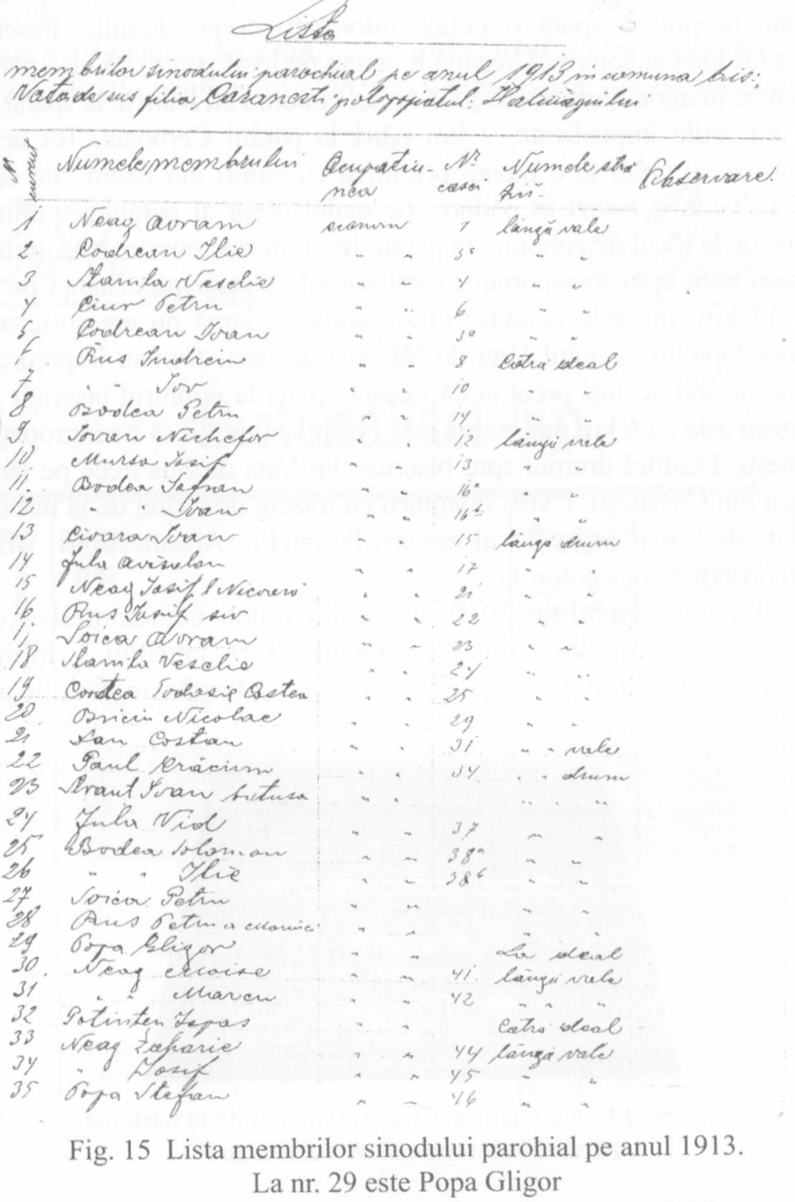

Lista

membrilor sinodului parochial pe anul 1913 în comuna bis.: Vata de sus filia Căzănești, protopopiatul: Hălmăgiului

Nr. curent	Numele membrului	Ocupațiunea	Nr. casei	Numele străzii	Observare
1	Neag Avram	econom	1	lângă vale	
2	Codrean Ilie	" "	3c	" "	
3	Stanila Veselie	" "	4	" "	
4	Ciur Petru	" "	6	" "	
5	Codrean Ioan	" "	3a	" "	
6	Rus Andrei	" "	8	Către deal	
7	" " Ion	" "	10	" "	
8	Bodea Petru	" "	14	" "	
9	Ioan Nichifor	" "	12	lângă vale	
10	Murșa Iosif	" "	13	" "	
11	Bodea Ștefan	" "	16a	" "	
12	" " Ioan	" "	16b	" "	
13	Cioara Ioan	" "	15	lângă drum	
14	Iuliu Avisalon	" "	17	" "	
15	Neag Iosif l. Nicoră	" "	21	" "	
16	Rus Iosif sir	" "	22	" "	
17	Soica Avram	" "	23	" "	
18	Stanila Veselie	" "	24	" "	
19	Cordea Teodosie Costea	" "	25	" "	
20	Bricia Nicolae	" "	29	" "	
21	Dan Costan	" "	31	" " vale	
22	Paul Crăciun	" "	34	" " drum	
23	Avram Ioan Bătuța	" "		" "	
24	Iuliu Viol	" "	37	" "	
25	Bodea Solomon	" "	38a	" "	
26	" " Ilie	" "	38b	" "	
27	Soica Petru	" "		" "	
28	Rus Petru a Măriei	" "		" "	
29	Popa Gligor	" "		La deal	
30	Neag Moise	" "	41	lângă vale	
31	" " Marcu	" "	42	" "	
32	Potințen Iapăș	" "		Către deal	
33	Neag Zaharie	" "	44	lângă vale	
34	" " Iosif	" "	45	" "	
35	Popa Ștefan	" "	46	" "	

Fig. 15 Lista membrilor sinodului parohial pe anul 1913.
La nr. 29 este Popa Gligor

Gligor a fost un participant activ la viaţa spirituală a satului, numele său fiind găsit în multe procese verbale ale sinodului parohial al Bisericii din Vaţa de Sus.

După ce s-a găsit locul naşterii şi s-au făcut comemorări pe acel loc, au început să apară şi puţine informaţii despre familie. Pascuţa, soacra lui Iosif şi soţia sa Creştina îl certau pe Iosif pentru că nu-i plăcea să lucreze în agricultură. Cele două femei coborau cu hainele la spălat, cu carul cu roţile împiedicate, 2 km până la pârâul Cerboaia. Tot acolo coborau şi cu grâul la o moară primitivă cu ziduri din piatră, ale cărei ruină se vede şi astăzi în pădure, pe malul drept al pârâului, puţin în amonte de la locul de coborâre la pârâu. În vremurile noastre este greu de imaginat cum erau transportaţi morţii până la cimitir pe distanţă de cel puţin 12 km, în acele condiţii. O zi scurtă de iarnă nu era suficientă. Datorită faptului că satul Vaţa de Sus şi Căzăneşti formau împreună o parohie, având acelaşi preot şi că distanţa până la cimitirul bisericii din Căzăneşti este cu 6 km mai scurtă este posibil ca morţii să fie îngropaţi la Căzăneşti. Dealtfel drumul spre biserica din Vaţa de Sus trece pe lângă biserica din Căzăneşti. (Vezi imaginea cu traseul drumului de la biserica din Vaţa de Sus pâna la locul naşterii Parintelui Arsenie Boca.) Este doar o presupunere a autorului.

La 29 septembrie 2010, pe soclul crucii comemorative din curtea bisericii din Vaţa de Sus, O.N.G. „Tara Iancului – Iubirea mea", prin preşedintele său, Ing. Ioan-Paul Mărginean a aplicat o placă comemorativă.

Fig. 16 Placa comemorativă „100 de ani de la naşterea Părintelui Ieromonah Arsenie Boca"

BUNICII PATERNI

Pentru evitarea confuziilor autorul menționează că în familia paternă apar două cazuri de prenume ale părinților care se transmit la copii:

Boca Iosif-bunicul lui Zian -> Boca Iosif -Petru - tatăl lui Zian
Crucin Vasile-unchiul lui Zian -> Crucin Vasile - vărul lui Zian

3546 betét szám. Brád

A.

Birtokállási lap.

Sorszám	Helyrajzi szám	Terület hold	Terület □-öl	Jegyzet
1	48/a Kert a belsőségben	–	162	5.4

Fig. 17 Foaia de avere nr. 3546 Brad

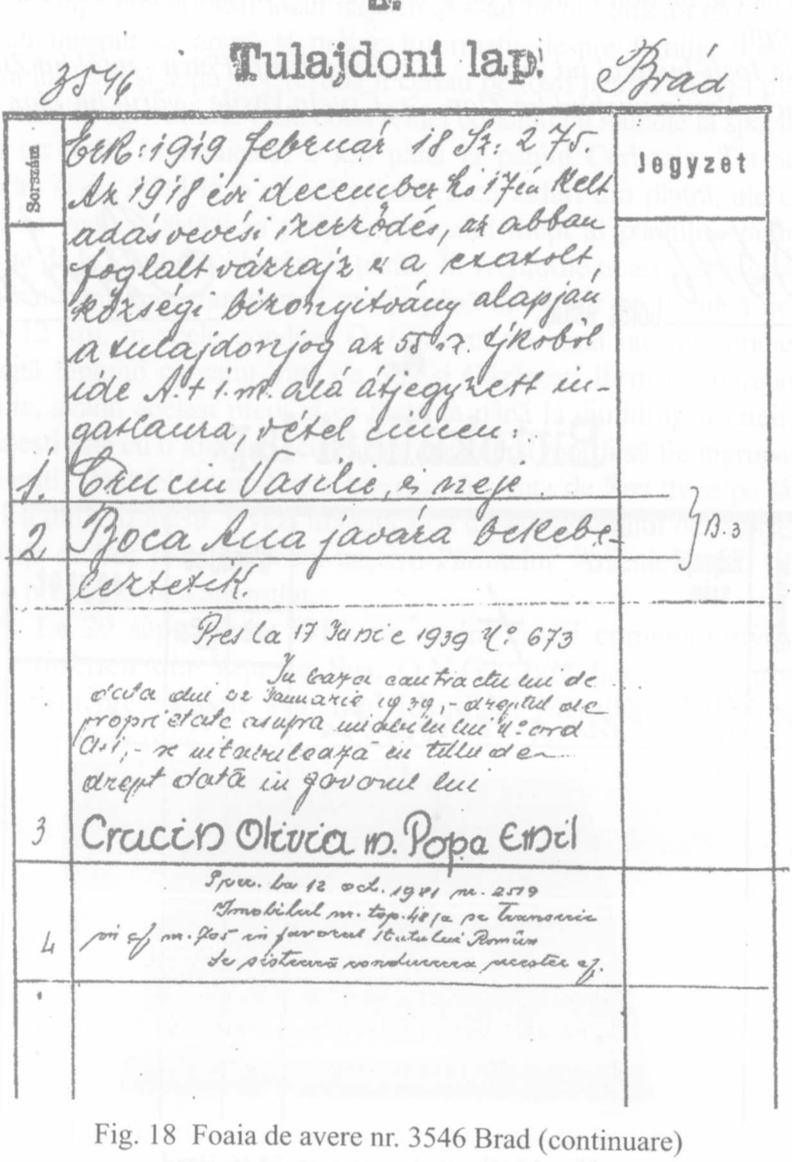

B.

Tulajdoni lap. 3546 Brad

Sorszám		Jegyzet
	Erk: 1919 február 18 Sz: 275. Az 1918 évi december hó 17én kelt adásvevési szerződés, az abban foglalt vázrajz s a csatolt, községi bizonyitvány alapján a tulajdonjog az 55 sz. tjkvből ide A+1 sz. alá átjegyzett ingatlanra, vétel címén:	
1.	Crucin Vasilie, s neje	} B.3
2	Boca Ana javára bekebeleztetik.	
3	Pres la 17 Iunie 1939 Nr 673 In baza contractului de ... din 02 Ianuarie 1939, - dreptul de proprietate asupra imobilului de sub nr. ord A+1; - se intabulează cu titlu de drept dată în favorul lui Crucin Olivia m. Popa Emil	
4	Prez. la 12 oct. 1941 nr. 2579 Imobilul nr. top. 48/a pe transcrie şi sf nr. 805 în favorul Statului Român Se sistează conducerea acestei cf.	

Fig. 18 Foaia de avere nr. 3546 Brad (continuare)

Înaintaşii paterni ai Părintelui Arsenie Boca au locuit în oraşelul Brad, la aproximativ 35 km distanţă faţă de domiciliul viitoarei soţii a lui Iosif, Creştina Popa. Bunicii săi Boca Petru (Peter, scris în limba maghiară) şi Boca Teodora sunt menţionaţi în actul de căsătorie al fiului lor Boca Iosif-Petru cu Popa Creştina - viitorii părinţi ai lui Zian. Actul este încheiat la Primăria comunei Vaţa de Jos, de care aparţine şi satul Vaţa de Sus, la 7 noiembrie 1909 şi este descris în titlul următor – Căsătoria.

În autobiografia sa, Părintele Arsenie menţionează că şcoala primară şi liceul le-a urmat în oraşelul Brad. Mai menţionează că, părinţii fiind divorţaţi, a fost încredinţat tatălui său socotindu-se meseria pe care o avea, aceea de cizmar, o garanţie că îl va da la şcoală.

Brad era un oraşel în plină ascensiune, care în acea vreme era cunoscut pentru exploatarea aurului şi a cărbunilor din zonă.

Conform cărţii funciare nr. 3546 Brad, terenul cu numărul topografic 48/a, în suprafaţă de 162 stânjeni = 583 m.p., cu destinaţia de curte, a fost dobândit în anul 1919 de mătuşa sa Boca Ana şi soţul său Crucin Vasile, prin cumpărare. Consultând harta topografică a oraşului Brad, imobilul este identificat în actualul centru al oraşului, între sediul băncii comerciale şi strada Cuza Vodă. Un teren de joacă pentru copii se află în mijlocul fostei proprietaţi, pe care se mai află două blocuri. Blocul nr. 4 de pe strada Cuza Vodă pare să fie pe vatra fostei case. La nord se învecinează cu Restaurantul Crişul şi cu noul sediu al administraţiei financiare. Pe harta topografică se observă ca reper podul peste râul Crişul Alb. Pe acest teren a fost casa în care a locuit mătuşa şi unchiul lui Zian, Ana şi Vasile Crucin. Doamna Zoe Dăian, verişoara părintelui, confirmă acest fapt şi spune că adresa a fost Strada Cuza Vodă, numarul 4.

Crucin Vasile, în anul 1939, transmite partea sa cu titlul de dotă lui Crucin Olivia, măritată cu Popa Emil apoi, în anul 1981, este expropriată întreaga parcelă în favoarea Statului Român, pentru construcţia noilor blocuri. Popa Emil a fost profesor la Liceul „Avram Iancu" din Brad.

Fig. 19 Harta topografică Brad. Pentru localizare se observă podul peste Crişul Alb

După despărţirea părinţilor, aşa cum rezultă din autobiografie, Zian a fost încredinţat tatălui, cu domiciliul în Brad.

Doamna Zoe Dăian, născută în anul 1930, domiciliată în Timişoara, spune că:

"- După despărţirea de Creştina, Iosif - Petru s-a întors la Brad. Părinţii lui îl şicanau să se recăsătorească şi din acest motiv a locuit la bunica mea Boca Ana, căsătorită cu Crucin Vasile, din str. Cuza Voda nr.4. Împreună cu ei a locuit şi Zian, după divorţul părinţilor. Nu ştiu unde a fost domiciliul lui Iosif înainte de căsătorie. Un timp a fost plecat în America.

Tatăl meu, Vasile Crucin, învăţător la şcoala din Buteni, unde a devenit director, acolo unde şi locuia, în clădirea şcolii, s-a dus odată la părinţi, la Brad. Ce a văzut nu i-a plăcut. Familia mânca în camera de zi iar Zian, împreună cu ucenicul bunicului erau separaţi în bucătărie. Atunci tatăl meu i-a spus «Ziane, tu mergi cu mine la Buteni».”Aşa se face că Zian a ajuns în familia Crucin, la Buteni, judeţul Arad.

Boca Iosif-Petru, tatăl părintelui Arsenie s-a stins din viaţă la 19 iunie 1926.

În cimitirul Bisericii Ortodoxe de pe strada Sanatoriului din Brad, în dreptul intrării în incintă, la 70 m distanţă faţă de poartă, pe partea dinspre deal a aleii, se află mormintele familiei Boca şi a celor înrudiţi: Crucin, Oncescu şi Popa. O cruce din piatră cioplită, cu înscrisul văruit şi foarte greu de descifrat marchează locul de veci al Teodorei Boca şi al fiului său Iosif Boca, tatăl Părintelui Arsenie. Locul mormântului este foarte restrâns, probabil că peste rămăşiţele pământeşti ale celor doi, răposaţi în acelaşi an au fost extinse alte morminte.

Pe cruce, cu mare atenţie, încă se mai poate descifra:

„Aici
odihnesc pentru
Dumnezeu
Teodora Boca răp.
în 4 martie 1926
în etate de 68 de ani
şi fiul său
Iosif Boca răposat
în 19 iunie 1926 în etate
de 45 de ani. Fie-le
ţărâna uşoară şi
.....eternă”

În text nu a putut fi identificat un singur cuvânt, probabil „amintirea”, care este lipsit de importanţă.

Mormântul lui Petru Boca, bunicul Părintelui Arsenie nu a putut fi identificat, probabil locul este ocupat cu alt mormânt cu dată mai recentă. Maria Crucin, soţia învăţătorului-director şcolar Vasile

Crucin, cea care a ţinut locul mamei lui Zian la Buteni a decedat şi este inmormântată la Timişoara.

Fig. 20 Crucea de la mormântul lui Boca Iosif-Petru, tatăl Părintelui Arsenie

Boca Iosif-Petru a murit foarte tânăr, când avea doar 45 de ani, la doar 4 ani după divorţ, îmbolnăvindu-se de tuberculoză, informaţie primită de la Zoe Dăian.

Cu toată strădania epitropului bisericii, Gheorghe Matei, care are vechime şi experienţă respectabilă despre arhiva parohiei, nu au putut fi găsite înscrisuri privind înmormântarea Teodorei şi al lui Iosif.

În evidenţele stării civile de la Primăria Brad, nu este înscris decesul lui Iosif-Petru Boca. De aici ne putem întreba cum a ajuns un greco-catolic în cimitirul bisericii ortodoxe? întrebare la care pot fi două variante:

1. Boca Iosif- Petru s-a convertit la religia ortodoxă şi cel care trebuia să facă înscrierea nu şi-a făcut datoria sau,

2. Fiind greco-catolic nu s-a permis înscrierea sa în evidenţele ortodoxe.

Ar fi interesant actul de deces pentru că ar consemna locul decesului şi religia sa la data decesului, având în vedere că la data căsătoriei şi al naşterii fiului său, era greco-catolic.

CĂSĂTORIA

Boca Iosif – Petru (cu numele maghiarizat Boka Ioszef – Peter), fiul lui Boca Iosif şi Boca Teodora, născut la 24 februarie 1881, greco-catolic, în Brad, s-a căsătorit cu Popa Creştina, fiica lui Popa Gligor şi Mariş Pascuţa, născută la 30 octombrie 1892, greco-răsăriteană (görög-kelety) în Vaţa de Sus, la data de 7 noiembrie 1909.

Căsătoria s-a oficiat în localitatea Vaţa de Jos şi este înscrisă în registrul căsătoriilor de la primăria localităţii la nr. 21 / 1909.

Vârsta soţilor la data căsătoriei a fost 28 şi respectiv 17 ani.

După cum rezultă din actul de căsătorie, Boca Iosif a fost greco – catolic iar Popa Creştina greco – răsăriteană, greco – ortodoxă, cum este înscrisă in textul scrisorii de mai jos, adresata de preotul din Vaţa de Sus către preotul din Brad redactată în limba română, cu corecturi şi care are următorul conţinut:

„Pr.On.Of. Parohial Rom .Gr. Or. Brad

Junele Boca Iosif, gr. cat, născ. în Bociu, locuitor în Brad, în 4/17 oct.a.c .s-a findenţat (?) cu juna Popa Creştina, gr. or. născ. în Troas, locuitor în Vaţa de Sus, prin ce se aduce la cunoştinţă. Pr. On. Of. Parohial spre a face obişnuitele vestiri în Sf. Biserică din Brad.

Vaţa de Sus la 6/19 oct. Cond.of parohial, Vasiliu Giurgiu - paroh. gr. ort."

Actul menţionat poartă numărul 108/909.

În scrisoare, preotul ortodox din Vaţa de Sus, deşi se adresează preotului ortodox din Brad, specifică religia greco-catolică a viitorului soţ al Creştinei,

Acest text este înscris aproape identic şi în registrul de corespondenţă a bisericii, la nr. crt. 108 din 6/19 oct 1909.

"Bociu"este o anumită zonă a oraşului Brad, neidentificată.

Cuvântul „Troaş", menţionat în text, m-a determinat la cercetare privind un eventual alt domiciliu. Troaş se numeşte o zonă a satului Vaţa de Sus, situat în partea de est a bisericii, între râul Ponor, pârâul Vaţişoara şi dealul Bălanu.

Cu toate investigaţiile, nu a fost găsit nici un indiciu ca Popa Creştina să fi locuit în această zonă. Probabil preotul a folosit cuvântul „troaş" deoarece în limbajul locului acesta înseamnă teren puţin înclinat, care seamănă perfect cu cel de la "Bujoara".

În arhiva bisericii nu a fost găsit registrul cu căsătoriile religioase, fiind distrus. Este un mister dacă aceasta a fost săvârşită sau nu, dată fiind diferenţa de religie dintre căsătoriţi, care se menţine şi în actul de naştere al fiului lor Zian-Vălean, cu un an mai târziu. Se pare că totuşi, între cele două biserici exista un vechi acord care permitea căsătoriile mixte.

Poate constitui o întrebare, cum s-a ajuns la această căsătorie, şi la locuinţa din satul Vaţa de Sus, considerând că, după tradiţie, în acea vreme, căsătoriile se făceau din interes şi erau aranjate de către părinţi. Creştina era cu 11 ani mai tânără decât Iosif. Iosif provine

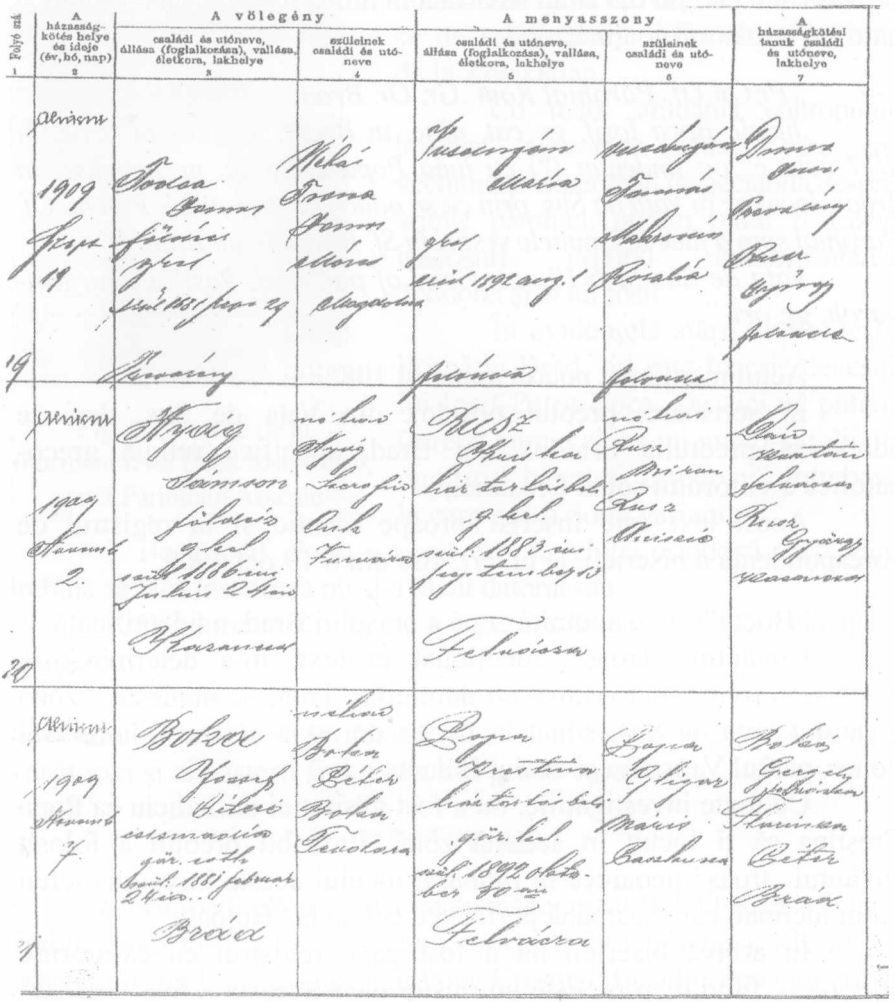

Fig. 21 Registrul căsătoriilor de la Primăria Vaţa de Jos, care consemnează căsătoria lui Iosif-Petru cu Creştina (Partea stângă a registrului)

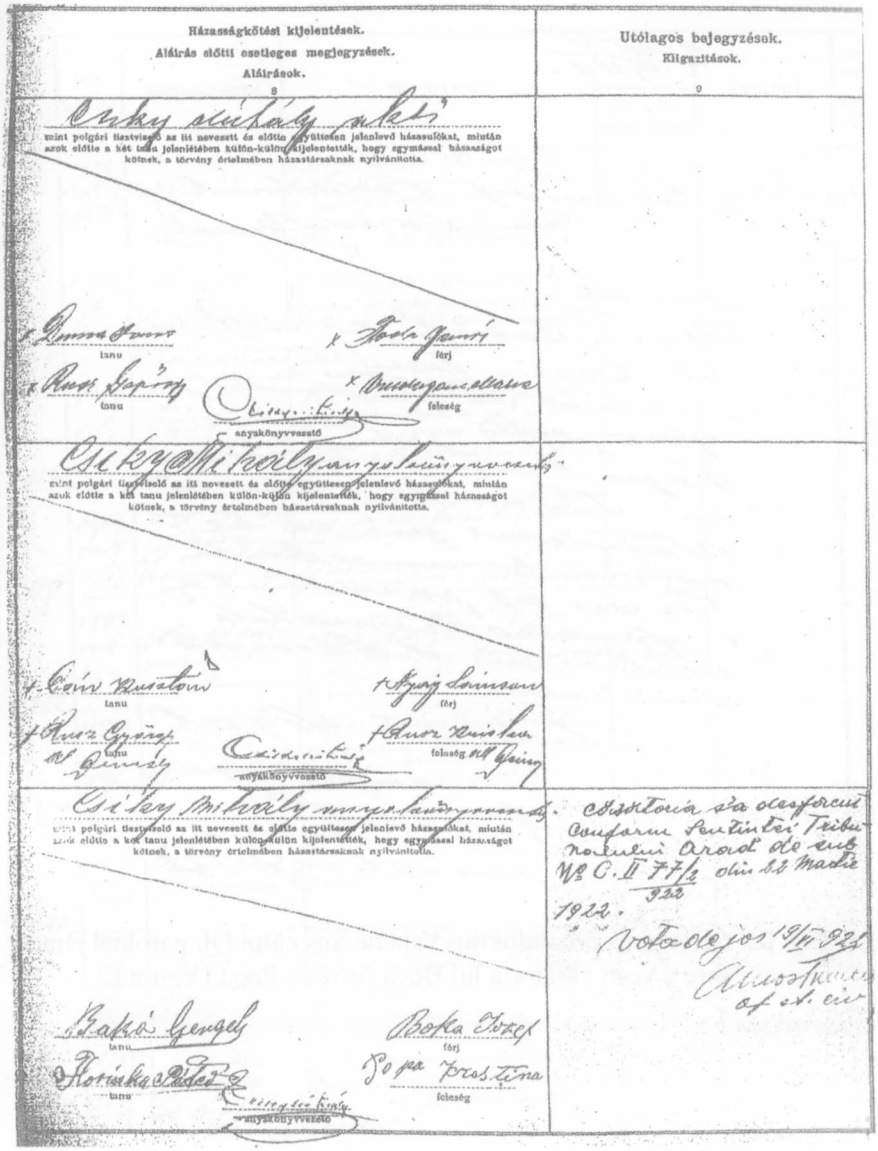

Fig. 22 Registrul căsătoriilor de la Primăria Vața de Jos,
(Partea dreaptă a registrului)
La observații este notată desfacerea căsătoriei

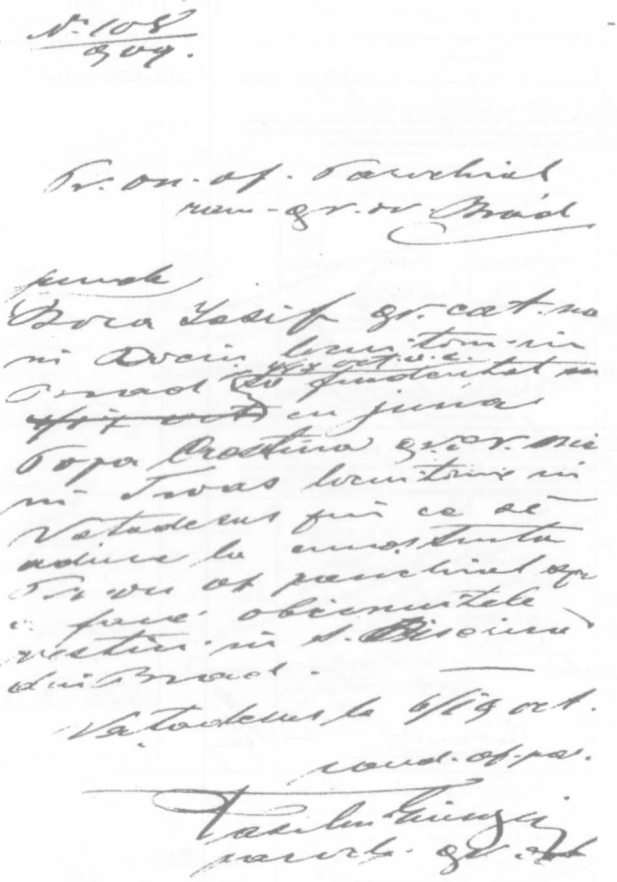

Fig. 23 Scrisoarea preotului din Vața de Sus către Of. parohial Brad, spre a vesti căsătoria lui Boca Iosif cu Popa Creștina

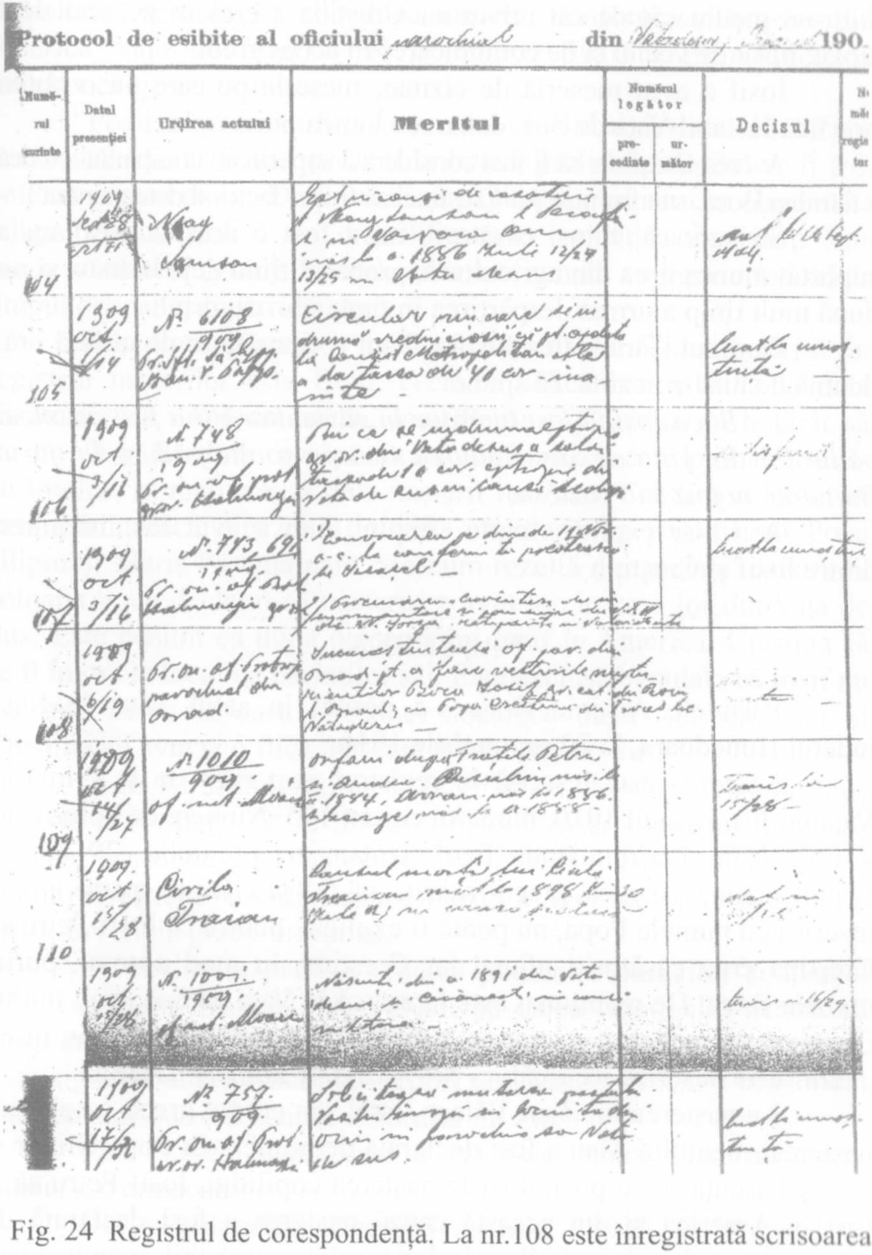

Protocol de esibite al oficiului parochial din Vata de sus 190

Numărul curinte	Datul presenției	Urdirea actului	Meritul	Numărul legător precedinte	Numărul legător următor	Decisul	N... registrului
104	1909 sept 28 / oct 11	Nagy Samson	[illegible] de căsătorie a lui Nagy Samson [illegible] născut la a. 1886 Iuli 12/24 [illegible] 13/25 [illegible]			[illegible] 1909.	
105	1909 oct. 1/14	Nr. 6108/909 [illegible]	Circular prin care se [illegible] Consist. Metropolitan [illegible] a da tassa de 40 cor. inainte –			luat la cunoștință –	
106	1909 oct 3/16	Nr. 748/1909 Or. on. of. prot. gr. or. Halmagiu	[illegible] din Vata de sus a [illegible] 10 cor. [illegible] Vata de sus [illegible]			[illegible]	
107	1909 oct 3/16	Nr. 743, 691/1909 Or. on. of. prot. Halmagiu gr. or.	Convocarea pe ziua de 11 Nov. a. c. la conferinta preoteasca la Vârșeț – 2/ Convocarea [illegible] de Sf. Gorga [illegible]			luat la cunoștință	
108	1909 oct. 6/19	Or. on. of. protop. parochial din Oarad.	[illegible] of. par. din Oarad pt. a face [illegible] Birou Iosif gr. cat. din Roșia [illegible] Vata de sus –			[illegible] –	
109	1909 oct. 14/27	Nr. 1010/909 of. mat. Moroi	Extras după frații Petru și Andrei. [illegible] născ. la a. 1884, Avram născ. la 1886. George născ. la a. 1888 –			Trimis la 15/28 –	
110	1909 oct 15/28	Cirila Traian	Extrasul morții lui Cirila Traian născ. la 1898 Iunie 30 [illegible]			[illegible]	
	1909 oct 15/28	Nr. 1001/1909 of. mat. Moroi	Născut din a. 1891 din Vata de sus [illegible] militara –			trimis [illegible] 16/29	
	1909 oct 17/30	Nr. 757/909 Or. on. of. Prot. gr. or. Halmagiu	Solicitarea mutarea [illegible] Vata de sus.			luat la cunoștință	

Fig. 24 Registrul de corespondență. La nr.108 este înregistrată scrisoarea redată în Fig. 23

dintr-un mediu cât de cât urban iar Creştina a crescut pe acel deal izolat, lipsit de vecini şi de comunicare, cu acces greoi.

Iosif a avut meseria de cizmar, meserie pe care nu o putea practica în satul Vaţa de Sus, deoarece lumea purta opinci.

Averea Creştinei să fi fost considerată superioară comparată cu cea a familiei Boca, sau frumuseţea Creştinei să fi fost factorul determinant?

Se pare că, totuşi căsătoria nu a fost o reuşită. Iosif nu a suportat munca grea din agricultură, probabil fiind deja bolnav, şi nu după mult timp a urmat despărţirea în fapt, apoi divorţul.

Domnul Câra – Ilea Iosif a făcut o dezvăluire de ultimă oră, demnă de luat în seamă. El spune:

„ - Boca Iosif a fost lucrător în silvicultură şi a fost paznicul pădurilor din Vaţa de Sus. Pădurea Osoaia şi alte păduri din jurul Bujoarei au fost sub paza sa."

Aşa s-ar explica, foarte simplu, cum a avut loc întâlnirea dintre Iosif şi Creştina

NAŞTEREA

Părintele Arsenie Boca s-a născut în satul Vaţa de Sus, judetul Hunedoara, la 29 septembrie 1910.

Naşterea este înscrisă în registrul naşterilor de la Primăria Vaţa de Jos, în anul 1910, numărul curent 105. Numele de botez este Zian-Vălean. Părinţi: Boca Iosif-cizmar, greco-catolic, 29 ani şi Popa Creştina, casnică, greco-răsăriteană, 18 ani. De ce mama a fost înscrisă cu numele Popa, nu poate fi explicat, pentru că Iosif-Petru şi Creştina erau căsătoriţi oficial iar Creştina, în mod normal, purta numele Boca. De menţionat este faptul că în Vaţa de Sus, erau multe femei cu prenumele Creştina, cazuri mai rare sunt şi astăzi. În titlul „Tiza" este descrisă încurcătura provocată de numele Creştina.

La naşterea lui Zian-Vălean, tatăl său era tot greco-catolic iar naşterea micuţului Zian a fost declarată de bunicii săi Popa Gligor şi Mariş Pascuţa. Este posibil ca la naşterea copilului, Iosif-Petru să fi fost în America şi din această cauză naşterea a fost declarată de bunici. În registrul naşterilor de la primărie, probabil avându-se în vedere religia tatălui, Zian-Vălean a fost înscris greco-catolic (görög

catholicus) însă la 17 zile după naştere, conform evidenţelor din Biserica Vaţa de Sus, la 16 octombrie 1910 a primit botezul ortodoxiei, greco-ortodox.

Poate că atunci a fost momentul crucial al destinului lui Zian. Dacă tatăl său ar fi fost prezent la botez, probabil copilul ar fi fost botezat greco-catolic. De pe aceeaşi pagină din registru se observă că religia greco–catolică nu era obligatorie, ceilalţi noi–născuţi sunt greco–răsăriteni (görög kelety), cum era numită religia ortodoxă în timpul ocupaţiei Austro-Ungare.

Reşedinţa părinţilor la data naşterii lui Zian, înscrisă în registrul naşterilor este Brad, ceea ce aduce bănuiala că la data căsătoriei, în urmă cu un an, Iosif-Petru şi Creştina au hotărât să locuiască în Brad, la casa părinţilor lui Zian, cu care probabil nu s-au înţeles. În realitate, la data naşterii lui Zian, Creştina a locuit în casa părintească din Vaţa de Sus, împreună cu părinţii săi Popa Gligor şi Mariş Pascuţa care, aşa cum rezultă din acelaşi registru la coloana 9, au declarat că naşterea a avut loc în casa lor din Vaţa de Sus. Este posibil ca după plecarea lui Iosif în America, Creştina să se fi întors la locuinţa părinţilor săi. Este exclusă bănuiala că Iosif nu s-a mai întors la casa Creştinei deoarece după trei ani Iosif şi Creştina au avut şi o fiică, născută tot în Vaţa de Sus.

În registrul botezaţilor de la Biserica Ortodoxă Vaţa de Sus, în anul 1910, pag .23. la nr. crt. 18, este înscris botezul lui Zian-Vălean, născut la 29 septembrie 1910, fiul lui Boca Iosif s.m. (şi mama) Creştina, născută Popa. Botezul a avut loc la 16 octombrie 1910, în religia greco-ortodoxă.

Se cuvine respect şi veşnică pomenire bunicilor şi mamei sale, care l-au dus pe Zian-Vălean pe calea ortodoxiei pentru că altfel ar fi fost posibil ca alte religii să se mândrească cu sfinţia sa. Este sigur că ulterior familia vărului său, Vasile Crucin a consolidat amprenta ortodoxiei asupra viitorului lui Zian.

Cert este că Zian-Vălean a fost rodul iubirii dintre un greco-catolic şi o ortodoxă.

Din autobiografia Părintelui Arsenie, rezultă că începând cu şcoala primară a învăţat în oraşul Brad. Studiind cu atenţie actele găsite,

privitoare la viața Părintelui și autobiografia sa, se observă că la domiciliul mamei, pe frumosul deal Bujoara a stat cel mult până la vârsta de 12 ani, când a apărut divorțul părinților fiind încredințat tatei, și puțin s-a bucurat de minunata priveliște oferită de natura nealterată a locului.

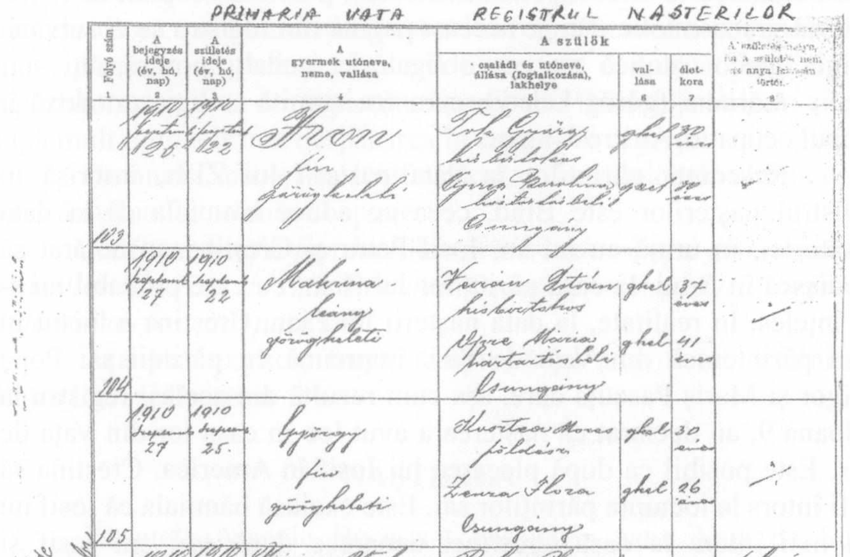

PRIMARIA VATA REGISTRUL NASTERILOR

Folyó szám	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	A születés ideje (év, hó, nap)	A gyermek utóneve, neme, vallása	A szülők: családi és utóneve, állása (foglalkozása), lakhelye	vallása	életkora	A születés helye, ha a születés nem az anya lakásán történt
1	2	3	4	5	6	7	8
103	1910 szeptember 25	1910 szeptember 22	Áron fiu görögkeleti	[illegible] György kisbirtokos; [illegible] Karolina háztartásbeli; [illegible]	ghel; gkel	30 éves; 30 éves	
104	1910 szeptember 27	1910 szeptember 22	Makrina leány görögkeleti	[illegible] István kisbirtokos; [illegible] Mária háztartásbeli; Csungány	ghel; ghel	37 éves; 41 éves	—/—
105	1910 szeptember 27	1910 szeptember 25.	György fiu görögkeleti	[illegible] Mózes földész; [illegible] Flora; Csungány	ghel; ghel	30 éves; 26 éves	—/—
106	1910 október 3.	1910 szeptember 29.	Zian. Vălean fiu görög katholikus	[illegible] József csizmadia; [illegible] Krisztina háztartásbeli; Brád	g.kat; g.kat	29 éves; 18 éves	[illegible]
107	1910 október 21.	1910 október 20	Paraszkéva leány görög keleti	[illegible] Demeter kisbirtokos; Krisán Anna háztartásbeli; Alvácza	g.kel; g.kel	37 éves; 34 éves	—/—
108	1910 október 23	1910 október 19	Simon fiu görög keleti	Farkas Simon kisbirtokos; [illegible] háztartásbeli; Felvácza	g.kel; g.kel	32 éves; 30 éves	—/—

Fig. 25 Registrul naşterilor de la Primăria Vața de Jos.
Zian-Vălean este la nr. crt. 106
(Partea stângă a registrului)

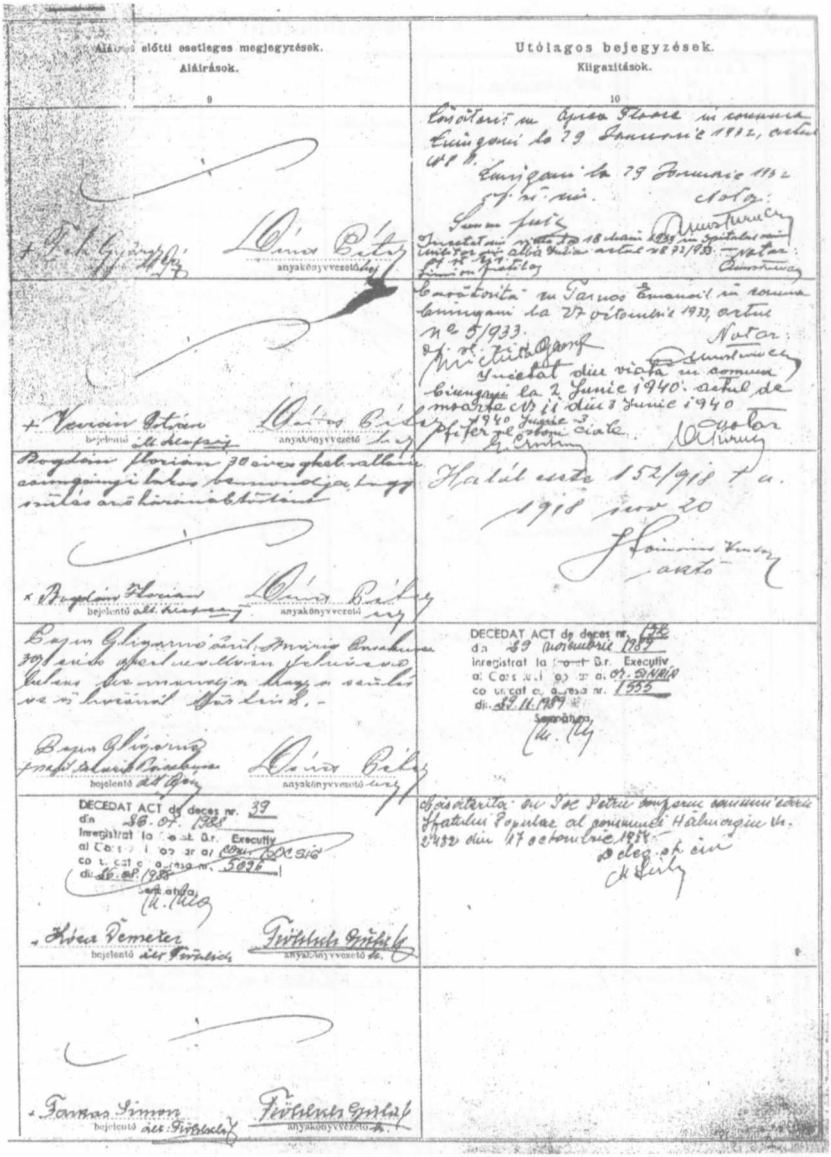

Fig. 26 Registrul naşterilor de la Primăria Vaţa de Jos.
Zian-Vălean este la nr. crt. 106
(Partea dreaptă a registrului)

Pagin'a 23. **Protocolulu botezatiloru a S.**

Nrulu curinte	Anulu, lun'a si diu'a nascerii	Anulu, lun'a si diu'a botezarii	Numele botezatului	genulu	Legiuitu ori nelegiuitu	Numele si cognumele, starea parintiloru bo-
11	1910 Maiu 31 Iuniu 13	Iuniu 7/20	7 1922 Gerasim	barb.	Legt	Rus Partenie s.m. Ana nas Giurgiu
12	1910 Iuniu 8/21 Iuniu	Iuniu 8/21	Freja	fem.	Legt	Storica Ivan s.m. Ivana nas Isvan Ţigan
13	1910 Iulie 22 August 4	Iulie 25 August 7	Aurel	barb.	Nelegt	Bingea Carolina
14	1910 August 28 Sept 10	Sept 5/18	Crestina	fem.	Legt	Dulrese Samson s.m. Neag Istina
15	1910 August 28 Sept 10	Sept 5/18	Ioan	barb.	Nelegt	Stan Ana
16	1910 August 30 Sept 12	Sept 5/18	George	barb.	Legt	Damian Iosif s.m. Rozalia nas Carb.
17	1910 Septemb. 5/18	Septemb. 19 Oct 2	Iosif	barb.	Legt	Herbein Ivan s.m. Ana nas Onc
18	1910 Septemb. 16/29	Septemb. Oct 3/16	Zian Valean	barb.	Legt	Boca Iosif s.m. Crestina nas Popa
19	1910 Octomb. 6/19	Octomb. 10/23	Simion	barb.	Legt	Tarcas Simion l. Damian s.m. Rozalia nas Budugan

Fig. 27 Protocolul botezaţilor de la Biserica Vaţa de Sus pe anul 1910.
La nr 18 este Zian – Vălean
(Partea strângă a registrului)

Biserici rom. gr. or. din comun'a Vațadesus

Religiunea	Locuinti'a si numerulu cassei	Numele, cognumele, si starea nasiului	Numele, cognumele, oficiulu preotului botezatoriu	Observari
tezatului				
gr. or.	Vațadesus	[illegible] Ivan [illegible] Locr.	Vasiliu Giurgiu	N. 71/910 civil
gr. or.	Vațadesus	[illegible] Nițu Ivan Locr.	Vasiliu Giurgiu	N. 74/910
gr. or.	Vațadesus	Crestina [illegible] Gorgiu	Vasiliu Giurgiu	Nr. 84/910
gr. or.	Vața de sus	Rusalina Ioan Costa Locr.	Vasiliu Giurgiu	N. 96/910 civil
gr. or.	Vațadesus	Sorica Ana Iaman Locr.	Vasilie	N. 99/910
gr. or.	Vațadesus	Neagu [illegible] Locr.	Vasiliu Giurgiu	N. 98/910
gr. or.	Vața de sus	Neag [illegible] Locr.	Vasiliu Giurgiu	N. 104/910
[illegible]				
gr. or.	Vațadesus	Ioan Bulzan [illegible]	Vasiliu Giurgiu	[illegible]
gr. or.	Vațadesus	Sorica Ana Iaman Locr.	Vasiliu Giurgiu	[illegible]

Fig. 28 Protocolul botezaților de la Biserica Vața de Sus pe anul 1910.
La nr 18 este Zian – Vălean
(Partea dreaptă a registrului)

Pe partea stângă a actului de naştere, aflat la Primăria Vaţa de Jos este notat un text cu următorul conţinut:

„Eliberat certificat de naştere seria PC nr.493842. 21 IV 1952"

Nu s-a păstrat niciun document din care să rezulte cine a solicitat duplicatul.

Textul este urmat de semnătura fostei funcţionare de la starea civilă, Maria Sârbu, în prezent pensionară. A fost o mare curiozitate să aflu dacă doamna Maria Sârbu, la vârsta sa înaintată, îşi aminteşte ceva despre acel moment. Din păcate nimic.

Presupun că Părintele Arsenie, hărţuit de Securitate şi închis în temniţele comuniste, eliberat cu trei luni în urmă, a rămas fără certificatul de naştere şi a fost personal pentru a ridica duplicatul acestuia.

Înainte de a fi al Bisericii Ortodoxe, Părintele Arsenie este al satului Vaţa de Sus şi s-ar cuveni, ca la viitoarea canonizare, satul natal-Vaţa de Sus să fie alăturat numelui său. În pledoaria mea pentru aceasta mă bazez pe faptul că locul şi data naşterii sunt singurele date de identificare pe care nimeni nu le poate schimba şi însoţesc omul atât în timpul vieţii cât şi după moarte. Domiciliul, locul de muncă, religia, naţionalitatea, părinţii (prin înfiere), locul de veci, inclusiv sexul, pot suferi modificări.

Faptul că la 29 septembrie 1910 în Vaţa de Sus s-a născut un sfânt, este definit prin cuvinte de aleasă profunzime spirituală astfel:

„Părintele Arsenie a fost un fenomen unic în istoria monahismului românesc, adică o personalitate de înaltă statură monahală, cum n-a mai avut Biserica Ortodoxă Română." Părintele Dumitru Stăniloaie.

„Părintele Arsenie Boca nu are asemănare cu nici un duhovnic din România şi Europa." Părintele Petru Vamvulescu.

„Părintele Arsenie Boca este singurul călugăr cu har divin", Simeone Giorgio, profesor de arhitectură la Universitatea din Napoli, teza de doctorat.

„Părintele Arsenie Boca, era un om cu o pregătire multilaterală, deci nu numai cu pregătire teologică ci şi cu pregătire de artă (a făcut şi şcoala de Belle Arte după Teologie şi ceva cursuri de medicină), un om cu cunoştinţe din diferite domenii, dar mai presus de toate un om dotat cu nişte calităţi pe care dacă nu le ai, din cultură nu le poţi avea.

.....

Din câţi oameni am cunoscut eu, care au lucrat în Biserică, consider că Părintele Arsenie Boca a fost cel mai înalt vârf, culmea vieţuitorilor şi propovăduitorilor în contemporaneitatea noastră." Arhimandrit Teofil Pârâianu.

Fenomenul Arsenie Boca a adus respectul a sute de mii de pelerini care-i cercetează mormântul şi se reculeg la locurile pe care le-a călcat. La parastasele de pomenire, mormântul său de la Mănăstirea Prislop a devenit loc de pelerinaj pentru zeci de mii de credincioşi într-o singură zi. Este notabil faptul că, după aflarea locului casei în care s-a născut tot mai mulţi credincioşi doresc să-i vadă locul naşterii.

Deşi m-am născut în acelaşi sat cu Părintele Arsenie şi am fost contemporani timp de 40 de ani, am rămas cu marele regret, acela de a nu-l cunoaşte în timpul vieţii.

SORA

La trei ani după naşterea lui Zian, familiei Boca Iosif şi Creştina, i-a dat Dumnezeu o fetiţă.

În registrul botezaţilor, la Biserica Ortodoxă din Vaţa de Sus, pagina 29, numărul curent 8/ 1913, este înscrisă naşterea lui Viorela-Minca, născută la 22 martie 1913, fiica lui Boca Iosif şi Popa Creştina, fiind botezată la 6 aprilie 1913, în religia greco-ortodoxă.

Din păcate Viorela-Minca a murit în acelaşi an, la data de 12 octombrie, înainte de a împlini şapte luni de viaţă. A fost înmormântată la Biserica Ortodoxă din Vaţa de Sus, fiind înscrisă în protocolul răposaţilor la pagina 26, numărul curent 11/1913.

Pagin'a 29 1913 **Protocolulu botezatiloru a S.**

Nrulu carinte	Anulu, lun'a si diu'a nascerii	Anulu, lun'a si diu'a botezarii	Numele botezatului	genulu	Legiuitu ori nelegiuitu	Numele si cognumele, starea parintiloru bo-
1	1913 Ianuariu 4/17	13/26	† 1915 Sabin	barb	Legt	Fuga Flare s.m. Gafia nas Stanila
2	1913 Ianuar 11/24	13/26	Ioan	barb	Legt	Straut Nicolae s.m. Veselina nas Bed
3	1913 Ianuarie 17/30	20 feb 2	† 1913 Samoilă	barb	Legt	Rus Trif s.m. Ana nas Soica
4	1913 Ianuar 15/28	27 feb 9	Paraschewa	fem	Legt	Herbeiu Ioan s.m. Ana nas Oncu
5	1913 Ianuar 29 11	Februar 3/16	Petru	barb	Legt	Soica Veselie s.m. Lina nas.
6	1913 Februar 11/24	17 cur 2	Marta	fem	Legt	Paul Veselie Ilracim s.m. Marinca nas Matecs
7	1913 Martie 13/26	17/30 martie	† 1915 Veronica	fem	Legt	Rus Partenie s.m. Ana nas Giurgiu
8	1913 Martie 9/22	24 Apr 6	† 1913 Viorela Minca	fem	Legt	Boca Iosif s.m. Crestina Popa
9	1913 Martie 18/31	Apr 2/15	† 1918 Florea	barb	Legt	Bun Avram s.m. Marie Petea
10	1913 Martie 28 10	Apr 7/20	Floare	fem	Legt	Ionel Veselie s.m. Orisca Farcas

Fig. 29 Protocolul botezaților pe anul 1913. Viorela-Minca la nr. 8
(Partea stângă a registrului)

Biserici rom. gr. or. din comun'a *Vațadeanu*

Religiunea	Locuinti'a si numerulu cassei	Numele, cognumele, si starea nasiului	Numele, cognumele, oficiulu preotului botezatoriu	Observari
t e z a t u l u i				
gr. or.	Vațadeanu	Crestina Popa l. Georg.	Vasiliu Giurgiu	19. [illegible]
gr. or.	Vațadeanu	Saveta Bulzan	Vasiliu Giurgiu	
gr. or.	Vațadeanu	[illegible] Crestina [illegible]	Vasiliu Giurgiu	
gr. or.	Vațadeanu	Neag Saveca l. Efrem	Vasiliu Giurgiu	
gr. or.	Vațadeanu	[illegible] Melania [illegible]		
gr. or.	Vațadeanu	Gurbeu Moise [illegible]	V. Giurgiu	[illegible]
gr. or.	Vațadeanu	Neag Paulina l. Georg.	V. Giurgiu	Nr. 12/913
gr. or.	Vațadeanu	Bulzan Marița	V. Giurgiu	Nr. 41/913
gr. or.	Vațadeanu	Rea Crestina	V. Giurgiu	Nr. 44/913
gr. or.	Vațadeanu	Giurgiu Traian l. [illegible]	V. Giurgiu	Nr. 51/913

Fig. 30 Protocolul botezaților pe anul 1913. Viorela-Minca la nr. 8
(Partea dreaptă a registrului)

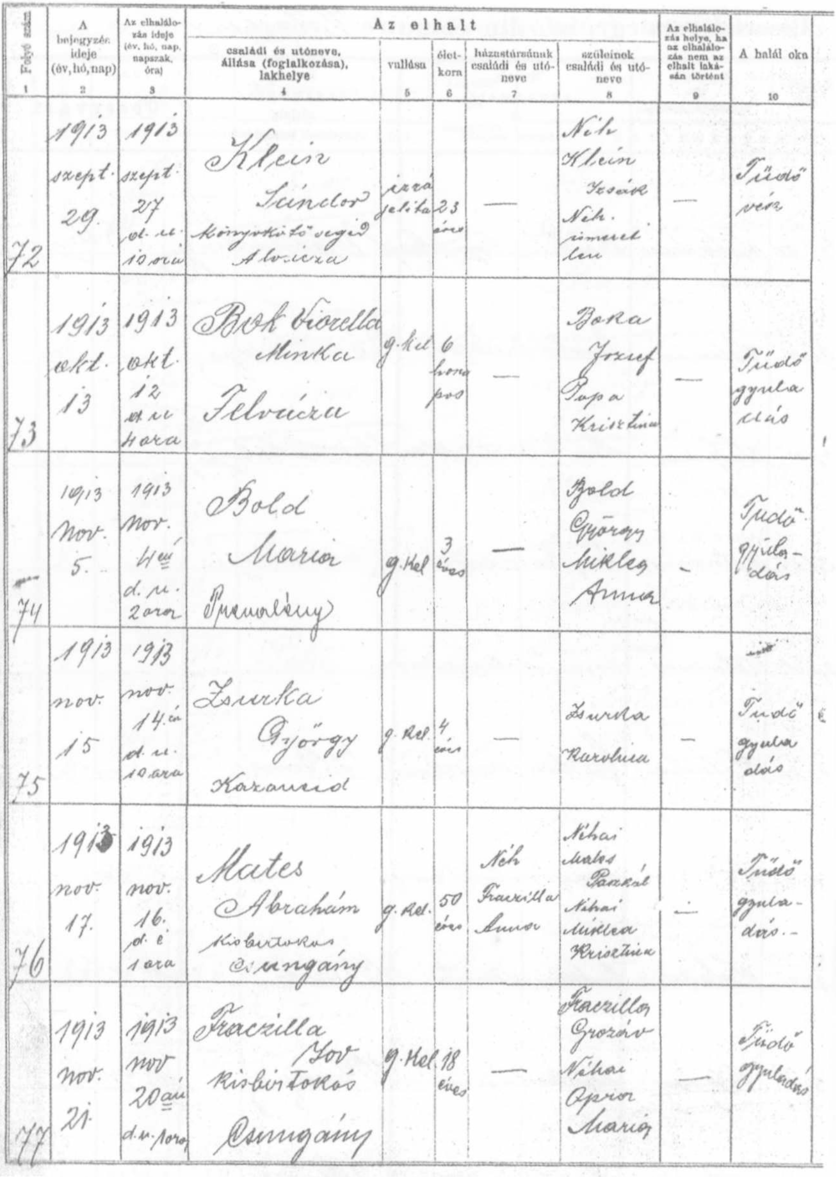

Folyó szám	A bejegyzés ideje (év, hó, nap)	Az elhalálozás ideje (év, hó, nap, napszak, óra)	Az elhalt családi és utóneve, állása (foglalkozása), lakhelye	vallása	életkora	házastársának családi és utóneve	szüleinek családi és utóneve	Az elhalálozás helye, ha az elhalálozás nem az elhalt lakásán történt	A halál oka
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
72	1913 szept. 29.	1913 szept. 27 d. u. 10 óra	Klein Sándor könyvkötő segéd Alvincza	izraelita	23 éves	—	Néh. Klein Izsák, Néh. ismeretlen	—	Tüdővész
73	1913 okt. 13	1913 okt. 12 d. u. 4 óra	Bok Viorella Minka Felvincza	g. kel	6 hónapos	—	Boka József, Papa Krisztina	—	Tüdőgyulladás
74	1913 nov. 5.	1913 nov. 4én d. u. 2 óra	Bold Maria Pravalény	g. kel	3 éves	—	Bold György, Miklea Anna	-	Tüdőgyulladás
75	1913 nov. 15	1913 nov. 14én d. u. 10 óra	Zsurka György Kazanesd	g. kel.	4 éves	—	Zsurka Karolina	—	Tüdőgyulladás
76	1913 nov. 17.	1913 nov. 16. d. e. 1 óra	Mates Abrahám kisbirtokos Csungány	g. kel.	50 éves	Néh. Fraczilla Anna	Néhai Mates Paszkál, Néhai Miklea Krisztina	—	Tüdőgyulladás.
77	1913 nov. 21.	1913 nov 20án d. u. 1 óra	Fraczilla Iov kisbirtokos Csungány	g. kel.	18 éves	—	Fraczilla Grozáv, Néhai Opris Mária	—	Tüdőgyulladás

Fig. 31 Registrul decedaților de la Primăria Vata de Jos.
La nr.73, Bok Viorella-Minka
(Partea strângă a registrului)

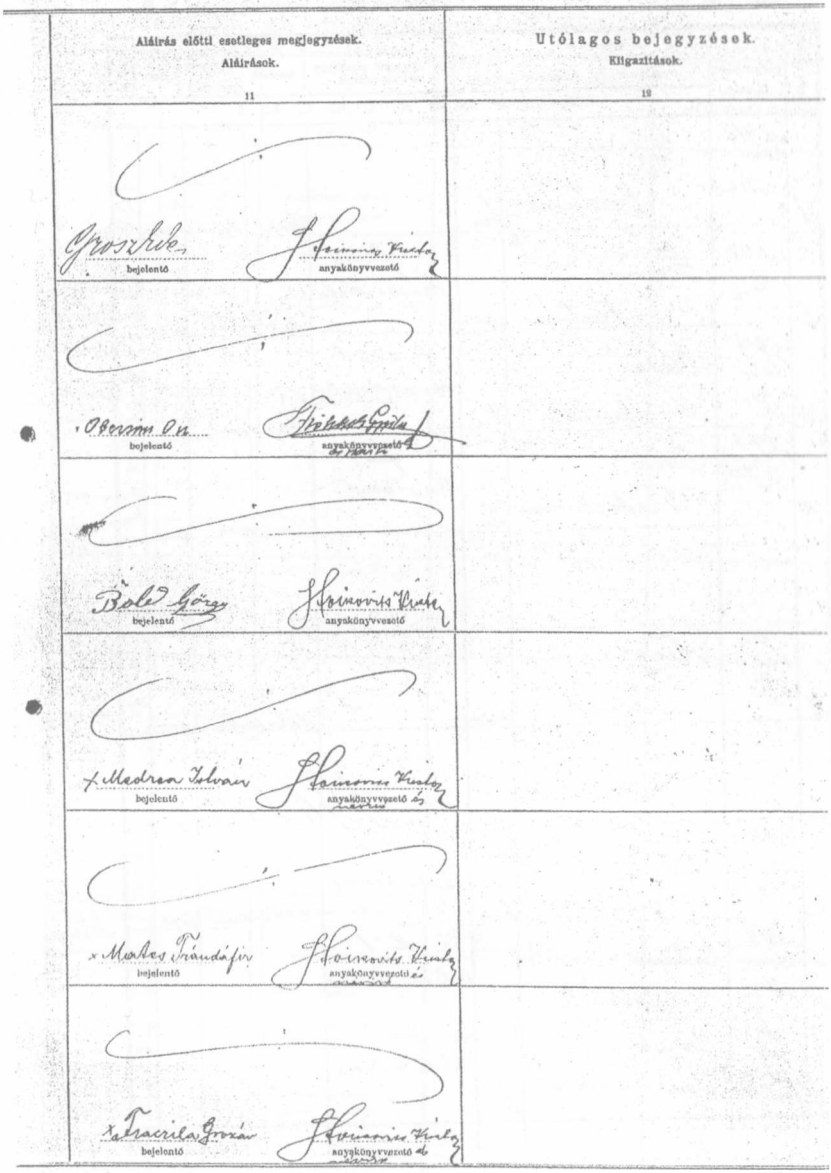

Fig. 32 Registrul decedaților de la Primăria Vata de Jos.
La nr.73, Bok Viorella-Minka
(Partea dreaptă a registrului)

Pagin'a 26 **Protocolulu reposatilor a S.**

Nrulu curinte	Anulu lun'a si diu'a reposarii	Numele si cognumele, starea	genulu	Numele si cognumele parintiloru ori consortului	Loculu nascerii	Loculu locuintiei si nr. casei	Religiunea	Verst'a
		REPOSATULUI						
8	1913 Maiu 13/26	Pop Crestina	fem.		Troaș	Valadesus	gr.or.	de 57 an
9	1913 Iunie 14/27	Farcaș Crestina	fem.	fica l. Farcaș Nistor	Vațadesus		gr.or.	de 17 an
10	1913 Iulie 11/24	Farcaș Crestina	fem.	fica l. Farcaș Dimitrie	Vațadesus		gr.or.	de 2 ani
11	1913 Septem 29 Oct. 12	Boca Viorela Minca	fem.	fica l. Boca Iosif	Vațadesus		gr.or.	de 9 luni
12	1913 Ser. 12/25	Neag Ignat.	barb.		Vațadesus		gr.or.	de 55 ani
				1914				
1	1914 Ian. 1/14	Aslen Nicolae	barb.	fiu l. Aslen Veselie	Vațadesus		gr.or.	9 luni
2	1914 Ian. 1/19	Catana Costanti	barb.	fiu l. Catana Ascenti	"	"	"	8 dile
3	1914 feb. 22 Mat. 8	Blagaiță Teresia alias Rosalia	fem.	fica l. Blagaiță Ioan	"	"	"	de 1 dil.

Fig. 33 Protocolul răposaților. La nr.crt.11/12 oct.1913 este înscrisă Boca Viorela Minca.
(Partea strângă a registrului)

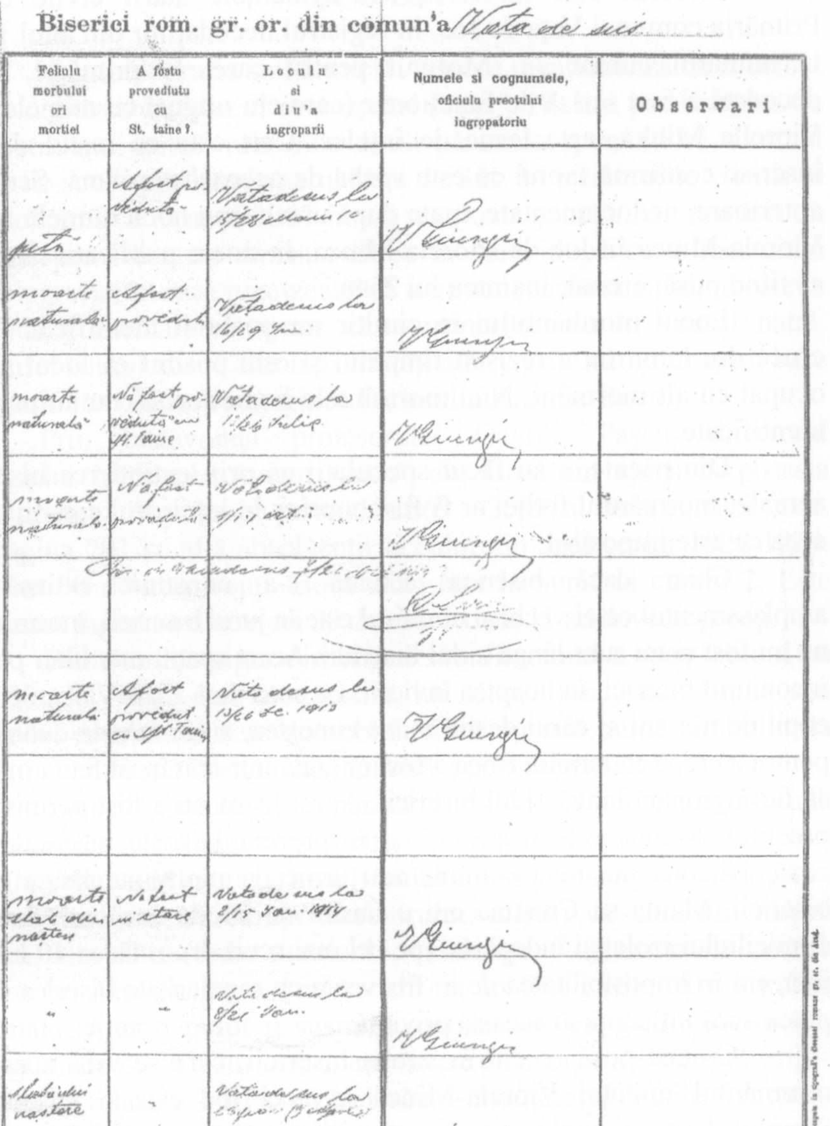

Biserici rom. gr. or. din comun'a Vața de sus

Feliulu morbului ori mortiei	A fostu provediutu cu St. taine?	Loculu si diu'a ingroparii	Numele si cognumele, oficiulu preotului ingropatoriu	Observari
peți	A fost provăzut	Vața de sus la 15/28 Mai 10	V Giurgiu	
moarte naturală	A fost provăzut	Vața de sus la 16/29 Iun.	V Giurgiu	
moarte naturală	N-a fost provăzut cu Sf. Taine	Vața de sus la 1/14 Iulie	V Giurgiu	
moarte naturală	N-a fost provăzut	Vața de sus la 1/14 oct.	V Giurgiu	
[illegible]				
moarte naturală	A fost provăzut cu Sf. Taine	Vața de sus la 13/26 Dec. 1913	V Giurgiu	
moarte slab din naștere	N-a fost în stare	Vața de sus la 2/15 Ian. 1914	V Giurgiu	
"	"	Vața de sus la 8/21 Ian.	V Giurgiu	
Slab din naștere	"	Vața de sus la 25 Ian. (7 Febr.)	V Giurgiu	

Fig. 34 Protocolul răposaților. La nr.crt.11/12 oct.1913
este înscrisă Boca Viorela Minca
(Partea dreaptă a registrului)

Decesul este înscris şi în evidenţele stării civile de la Primăria comunei Vaţa de Jos, în registrul decedaţilor din anul 1913, la numărul curent 73. Motivul pentru care, la primărie, fetiţa decedată a fost scrisă de funcţionar (care era ungur) cu numele Bok Viorella Minka, este lesne de înţeles. Cert este că restul datelor înscrise confirmă faptul că este vorba de aceeaşi persoană. Scrierile anterioare, nedocumentate, luate după ureche, au notat numele fetiţei Viorela-Miuca în loc de Viorela-Minca, în unele publicaţii naşterea sa fiind pusă, eronat, înaintea lui Zian.

Locul mormântului în cimitir nu poate fi identificat. Mica cruce din lemn nu a rezistat timpului şi este posibil ca locul să fie ocupat cu alt mormânt. Nici mormintele bunicilor săi nu au putut fi identificate.

Din păcate, s-au făcut speculaţii că prin extinderea bisericii actuale, mormântul fetiţei ar fi fost cuprins în interiorul construcţiei, ceea ce este imposibil.

Chiar dacă biserica actuală s-a construit extinsă pe amplasamentul celei vechi şi cimitirul este în jurul bisericii, mormintele nu au fost şi nu sunt lângă zidul bisericii. Acest spaţiu este liber pentru înconjurul bisericii în noaptea învierii. La acea dată Zian-Vălean era un copil de trei ani al cărui destin nu se cunoştea, şi nu marele duhovnic, pentru a crede că familia Boca a fost onorată într-atât încât fetiţa moartă să fie îngropată lângă zidul bisericii. Acest lucru nu a fost permis nici preoţilor. Regula este respectată şi în prezent la toate bisericile din zonă. Niciuna nu are morminte sau urme de morminte lânga zidul bisericii. Mama sa Creştina era o fânără de 21 de ani, care datorită domiciliului izolat şi îndepărtat (pe cel mai scurt drum făcea 10 km pe jos), era în imposibilitatea de a frecventa cu regularitate biserica şi nu putea avea influenţă în această privinţă.

Crucea pusă recent în strana bisericii, care se vrea a marca mormântul micuţei Viorela-Minca în acel loc este o născocire. Simplul fapt că acolo s-a aşezat puţin peretele nu constituie un motiv întemeiat în acest sens. Dacă mai avem în vedere cât de mare putea fi groapa pentru un copilaş de 7 luni..., chiar dacă fundaţia ar fi trecut prin groapă ar fi fost mai adâncă decât fundul gropii.

ŞCOALA

În autobiografia sa Părintele Arsenie menţionează că a urmat *„şcoala primară şi liceul în oraşelul Brad"*. Nu îmi pot imagina de unde ştiu unii autori mai bine decât părintele spunând că a urmat cursurile şcolii primare în satul Vaţa de Sus. În înscrisurile vremii se menţionează că în anul 1907 în sat nu exista şcoală. Am urmărit un film despre Părintele Arsenie Boca în care, după ce a fost citită autobiografia, în care precizează că a urmat şcoala la Brad, la câteva secunde comentatorul spune că a urmat şcoala în satul natal. (Dealtfel filmul are şi alte inexactităţi atât vocale cât şi imagini care nu au nimic comum cu originea Parintelui Arsenie Boca.)

Prin bunăvoinţa profesorului Gavrilă Paşcu, directorul Colegiului Naţional „Avram Iancu" din Brad am ajuns în posesia monografiei colegiului pe perioada 1869 – 2009, al cărei coautor este. La pagina 291 se află absolvenţii liceului din anul şcolar 1928-1929. Au fost 30 de absolvenţi. Boca Zian este la numărul curent 2. Este interesant faptul că dintre cei 30 de absolventi, 11 au devenit preoţi.

Dintr-un loc sigur din biroul său directorul a scos tabloul cu cei 30 de absolvenţi Fotografia lui Zian Boca, cu chipul său luminos, de o frumuseţe deosebită, fiind aşezată parcă simbolic, la bază, în centru, ca o viguroasă tulpină a generaţiei sale.

Datorită faptului că în perioada 1948-1952 liceul s-a desfiinţat şi în clădirea lui a funcţionat pentru o perioadă Institutul de Mine apoi Şcoala Tehnică Minieră, arhiva liceului a fost în mare parte distrusă.

Cu toată străduinţa directorului, alături de care am răsfoit arhiva, alte acte, (foaie matricolă, cataloage, etc), urme ale trecerii Părintelui Arsenie Boca prin şcoală nu au fost găsite. Am intrat în bănuială că ar fi putut fi sustrase, dar nu au fost găsite nici actele colegilor de clasă. Din informaţii se pare ca Zian a studiat primii 4 ani acasă, clasele I-III cu vărul său – învăţătorul Vasile Crucin şi clasa a IV a cu Pavel Lugar.

Într-un vechi caiet al colegului său de bancă, Petru Boldor, care a devenit preot, s-a găsit următoarea notiţă privindu-l pe Zian: *„Excepţional de înzestrat, de o voinţă extraordinară, o memorie*

formidabilă, o putere de muncă şi o tenacitate ieşită din comun."

În Monografia Colegiului Naţional Brad, la pagina 69 stă scris: *„Liceul, începând cu anul şcolar 1922/23, a funcţionat cu opt clase, până în anul 1928/29, când clasa a VIII-a a terminat în mod normal, iar clasa a VII-a a terminat, printr-un examen de tranziţie în toamna anului 1929, când s-a făcut promovarea şi prezentarea la examenul de bacalaureat.*

Începând cu anul 1935/36, s-a trecut din nou la liceul cu opt clase..."

Între cele două date liceul se termina cu clasa a VII-a, cu 4 clase curs inferior (şcoală primară) şi 3 clase curs superior de liceu.

Din monografie se mai reţine că anul 1927/28 este singurul an cu două serii de absolvenţi, adică cei din clasa a VIII-a şi cei din clasa a VII-a cu examen de tranziţie. Zian, terminând liceul în anul următor 1928-1929, a absolvit liceul cu 7 clase.

Făcând un calcul raţional rezultă că Zian a urmat şcoala abia din anul 1922, după divorţul părinţilor, când a fost încredinţat tatălui său, adică de la vârsta de 12 ani. Nu cred că există cineva care ar putea crede că Zian a repetat vre-un an de şcoală.

Referitor la stejarul din curtea liceului pe care este aplicată placuţa cu inscripţia „GORUNUL LUI ZIAN", nu există niciun document care să ateste că a fost plantat de Zian. S-a transmis pe cale orală că totuşi s-a plantat de şeful de promoţie al absolvenţilor din anul care a marcat 60 de ani de la înfiinţarea şcolii, şef de promoţie fiind Zian.

Fostul coleg de bancă al elevului Zian, preotul Petru Boldor, în amintirile sale a făcut următoarea dezvăluire:

„Era în primăvara anului 1929, de 10 mai, după o serbare în piaţa oraşului, când promoţia de absolvenţi din acest an, în frunte cu dirigintele, profesorul Candin Ciocan, se deplasează în curtea liceului pentru a planta un stejar, ca un simbol al biruinţei, intrat în tradiţia poporului român. Mă pregăteam să iau puietul, când dirigintele mă opreşte «Nu Boldor, ci Zian plantează pomul». M-am uitat cu ciudă la diriginte şi cu aceeaşi ciudă mi-am înfipt degetele în rădăcinile puietului. Zian ţinea şi scutura puietul să se taseze pământul, eu îl presam, apoi fiecare coleg stropeşte cu stropitoarea la rădăcină, după

care l-am legat de tutore. Cu toţii atunci am hotărât ca stejarul plantat să poarte numele Gorunul lui Zian, şeful promoţiei de absolvenţi ai liceului. El s-a dezvoltat fumos, ca un simbol al vigorii, al trăiniciei, al frumuseţii, al înălţimii idealului spiritual-moral pe care educatorii noştri ni le-au insuflat, ca să facă din noi caractere tari, puternice, personalităţi proeminente în slujba patriei şi neamului."

Am citit într-o carte că tânărul Zian a îngrijit un brad care a fost botezat „Gorunul lui Zian".

Am făcut liceul la aceeaşi şcoală şi am stat de nenumărate ori la umbra gorunului dar niciodată nu l-am văzut brad. De unde a fost scoasă această imaginaţie şi la ce i-ar folosi autorului?

În anul 1929 a intrat la Academia Teologică din Sibiu, pe care a absolvit-o în 1933 iar între anii 1933-1938 a urmat Institutul de Belle Arte din Bucureşti, fiind declarat *„absolvent diplomat al secţiei de artă decorativă"*, cu calificativul foarte bine.

Se ştie că Părintele Arsenie a fost la Brad de două ori; la centenarul liceului în anul 1969 şi la întâlnirea cu colegii după 50 de ani de la absolvire, în anul 1979.

1928-1929 (30 absolvenţi)

1) Barbură Lazăr, Joia Mare, (Arad), preot; 2) Boca Zian, Brad, (Hunedoara), preot; 3) Boldur Petru, Bozeş, preot; 4) Borza Emil, Hălmagiu, (Arad), preot; 5) Bora Romul, Sârbi; 6) Câmpean Ioan, Stănija, (Hunedoara); 7) Cociu Teodor , Buhani, preot; 8) Csutak Wilhelm, Brad, (Hunedoara), medic; 9) Drăgălina Gheorghe, Curechiu; 10) Faur Sabin, Baldovini, (Hunedoara), preot; 11) Faur Victor, Baldovini, (Hunedoara), preot; 12) Giurgiu Sabin, Saşa-Vinţa; 13) Giurgiu Valer, Poiana, jurist; 14) Glava Octavian, Brad, (Hunedoara), jurist; 15) Jurca Victor, Ţebea, (Hunedoara), jurist; 18) Mladin Ghrorghe, Cheler; 19) Mogoşan Simion, Crişcior, subinginer; 20) Morar Avram Lunca, (Hunedoara); 21) Medrea Aurel, Ţebea, (Hunedoara); 22) Piso Mircea, Brad, (Hunedoara), jurist; 23) Popa Alexe, Vălişoara, (Hunedoara), preot; 24) Periam Valer, Cadar, preot; 25) Şerb Gheorghe, Pescari, Preot; 26) Şerb Teodor, Pescari, preot; 27) Soic Cornel, Bonţesti, (Arad), juist; 28) Stan Ioan, Ţebea, (Hunedoara), funcţionar; 29) Florea Simina , Brad, (Hunedoara), funcţionar particular; 30) Radu Voichiţa, Brad , (Hunedoara), profesoara, particular.

Fig. 35 Absolvenţii Liceului „Avram Iancu" din Brad, promoţia 1928-1929. La nr. 2, Boca Zian. (monografie)

Un alt act care atestă şcolirea lui Zian la liceul brădean este foaia matricolă de absolvire a Academiei de Arte Frumoase Bucureşti în care sunt înscrise locul naşterii şi liceul absolvit.

În semn de respect pentru cea mai înaltă personalitate care a trecut prin Liceul Avram Iancu din Brad, astăzi Colegiu Naţional, într-o sală a liceului este amenajat un spaţiu religios cu pereţii frumos pictaţi, cu multe cărţi ale Părintelui, care se numeşte Paraclisul „ Arsenie Boca"

Fig. 36 Tabloul absolvenţilor Liceului „Avram Iancu" 1928-1929. Pe rândul de jos centru, Z. Boca.

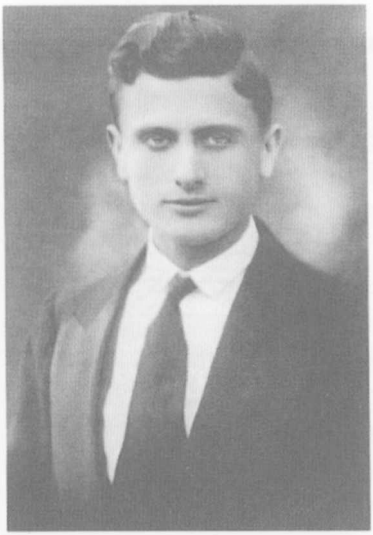

Fig. 37 Zian Boca, tânăr absolvent

Fig. 38 Gorunul lui Zian

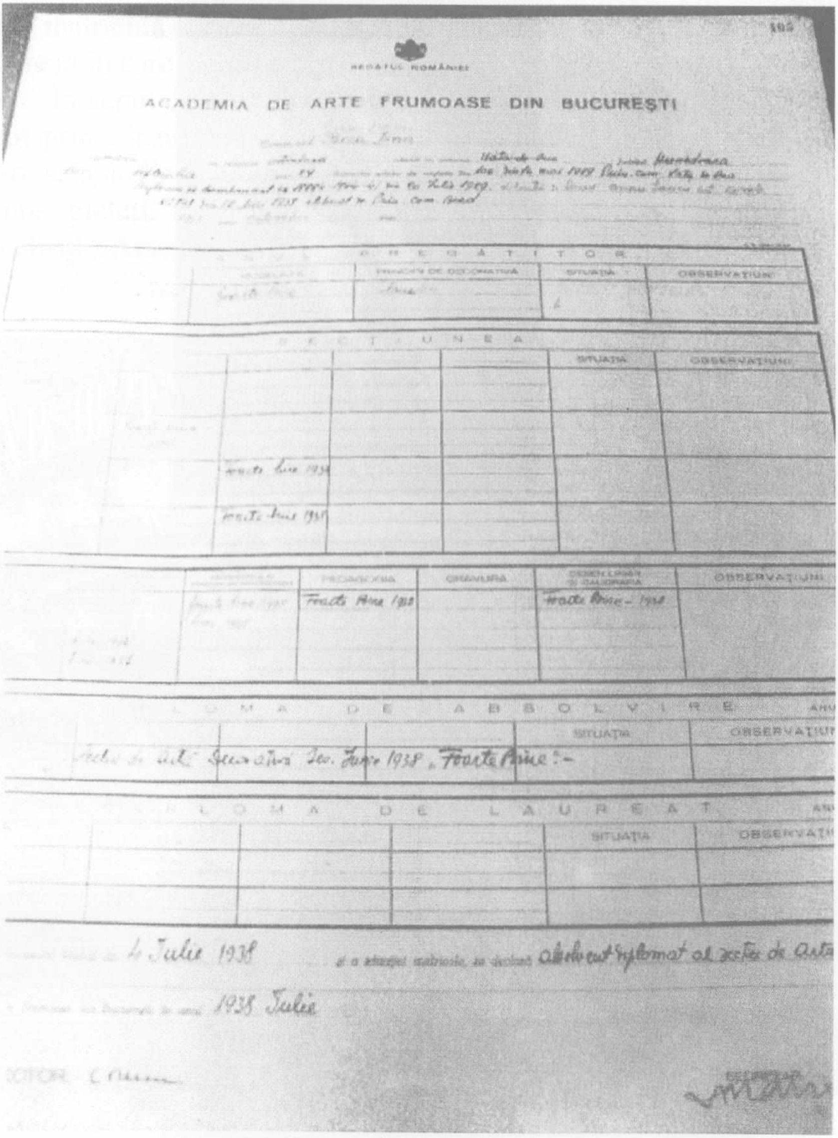
REGATUL ROMÂNIEI

ACADEMIA DE ARTE FRUMOASE DIN BUCUREŞTI

PREGĂTITOR

	PRINCIPII DE DECORATIVĂ	SITUAŢIA	OBSERVAŢIUNI

SECŢIUNEA

			SITUAŢIA	OBSERVAŢIUNI
	Foarte bine 1934			
	Foarte bine 1935			

	PEDAGOGIA	GRAVURA	DESEN LINIAR ŞI CALIGRAFIA	OBSERVAŢIUNI
	Foarte bine 1938		Foarte bine – 1938	

DIPLOMA DE ABSOLVIRE

		SITUAŢIA	OBSERVAŢIUNI
Secţia de Artă Decorativă Ses. Iunie 1938 „Foarte bine”:–			

DIPLOMA DE LAUREAT

		SITUAŢIA	OBSERVAŢIUNI

4 Iulie 1938 ... şi a ... matricola, se declară absolvent diplomat al secţiei de Artă ...

... Bucureşti ... 1938 Iulie

RECTOR

SECRETAR

Fig. 39 Foaia matricolă de absolvire
a Academiei de Arte Frumoase din Bucureşti

DIVORȚUL

Din autobiografia Părintelui, datată 17 iulie 1945 la Râmnicu Vâlcea se reţine că, la intrarea la Academia Teologică din Sibiu, în anul 1929, părinţii săi erau divorţaţi, tatăl mort iar tânărul adolescent încredinţat tutorilor, despre care urmează o referire ulterioară. Există înscrisuri care menţionează că după plecarea din Vaţa de Sus, în timpul şcolii primare, mătuşa sa Boca Ana a fost cea care l-a îngrijit. (Din păcate în actul respectiv Ana este numită bunică, iar lui Zian i s-a pus un nume în plus: Boca Zian Valeriu Vălean.)

Pe marginea actului de căsătorie, încheiat la Primăria comunei Vaţa de Jos este notată următoarea menţiune:

„Căsătoria s-a desfăcut conform Sentinţei Tribunalului Arad de sub nr. C.II 77/2/1922 din 22 martie 1922. Vaţa de Jos, 19 VI 922", urmată de semnătura ofiţerului stării civile.

Motivul divorţului nu se ştie deoarece originalul sentinţei civile nu există, arhiva tribunalului fiind distrusă de incendiu cu mulţi ani în urmă. Pe lângă izolarea şi munca istovitoare pentru întreţinerea gospodăriei la Bujoara pe care Iosif nu le-a putut suporta, este posibil că şi diferenţa de religie să fi fost un motiv pentru care nu au putut convieţui.

Faptul că procesul de divorţ s-a judecat în judetul Arad, dovedeşte că în anul 1922, Boca Creştina locuia deja în fosta Regiune Arad, fiind în fapt despărţită de Iosif, iar acţiunea de divorţ a venit din partea sa. Conform uzanţelor procesul se judecă la instanţa căreia îi aparţine domiciliul petiţionarului.

Domiciliul în regiunea Arad s-a dovedit a fi comuna Hălmagiu, localitate vecină cu comuna Vaţa de Jos.

Studiind cu atenţie anii, de la naştere până la absolvirea liceului, se pare că divorţul părinţilor a fost benefic pentru viitorul lui Zian, deoarece doar după data divorţului, când a fost încredinţat tatei la Brad, de la vârsta de 12 ani a fost dat la şcoală. Dealtfel de la domiciliul de pe dealul Bujoara nici nu ar fi putut frecventa şcoala, cea mai apropiată fiind la Vaţa de Jos, până la care, pe cele mai scurte cărări prin păduri, peste dealuri, distanţa era de peste 10 km.

Faptul că Zian a fost dat la şcoală abia din anul 1922, deşi mama sa locuia la Hălmagiu, înaintea acestei date, este o dovadă că în acea perioadă minorul a rămas la bunicii săi la Vaţa de Sus. Hălmagiu era o comună dezvoltată în care şcoala i-ar fi fost la îndemână. Conform obiceiului, de la data despărţirii în fapt până la înaintarea cererii de divorţ, era o perioadă destul de lungă. Apoi aceasta se prelungea până la data pronunţării sentinţei. Dacă partenerii nu se recăsătoreau, de multe ori în acte rămîneau casătoriţi toată viaţa.

ADOLESCENŢA LA BUTENI

Când căutam să mă documentez cu privire la domiciliul din Brad al Părintelui Arsenie a apărut numărul 886/septembrie 2009 al publicaţiei Formula AS. În articolul „Adolescentul din grădina cu flori", am citit primele dezvăluiri despre perioada petrecută de Zian-Vălean în localitatea Buteni, judeţul Arad.

Întâmplarea a făcut ca în aceeaşi perioadă să întâlnesc pe doamna Sânziana Pop, directorul general al Redacţiei Formula AS, venită pentru documentare la Vaţa de Sus, care fiind informată cu un pas înaintea mea, mi-a relatat mai multe lucruri pe această temă.

Aşa cum rezultă din autobiografia părintelui şi din înscrisul de pe crucea de la căpătâiul mormântului din cimitirul bisericii din Brad, tatăl său, Iosif Boca a decedat la data de 19 iunie 1926, când Zian era încă elev şi nu împlinise 16 ani, atunci când avea mai mare nevoie de tată.

Vărul său, învătătorul Vasile Crucin (fiul), directorul şcolii din Buteni în acea vreme, cu nouă ani mai mare decât Zian, a fost cel care l-a ajutat şi a intervenit la părinţii lui pentru a continua şcoala. Ajuns la Buteni, în familia învăţătorului şi a soţiei sale Maria Crucin, Zian s-a bucurat de condiţii bune de viaţă şi învăţătură şi a fost îndrumat spre şcoală. Este greşită data naşterii scrisă pe crucea de la mormântul lui Vasile Crucin, adică 1909. Dacă ar fi fost doar cu un an mai mare decât Zian nu s-ar fi putut îngriji de el. Actele de stare civilă de la Primăria Brad atestă că Vasile Crucin s-a născut în anul 1901, fiind cu 9 ani mai mare decât Zian.

În cartea cu titlul „Părintele Arsenie-Omul îmbrăcat în haină

de in şi îngerul cu cădelniţă de aur", autorul, P.S. Daniil Stoenescu, episcopul românilor din Serbia, în care a publicat o serie de manuscrise ale Părintelui Arsenie Boca din ultima perioadă, la pagina 40-41 scrie:

„Paşii părintelui şi picăturile de apă îşi au începuturile în părţile Bradului, din Ţara Moţilor.

Neuitând niciodată de unde a plecat şi nici pe cei ce i-au îndrumat întâii paşi în viaţă, sfinţia sa avea să înscrie ca act umil de recunoştinţă, pe foaia de titlu al unui exemplar dăruit din Filocalia vol.1 (Sibiu 1946), aceste cuvinte:

«Director şcolar Vasile Crucin.

Nu uit niciodată că începutul meu cu şcoala ţi-l datorez ţie şi stăruinţelor tale pe lângă ai mei.

Ieromonah Arsenie»"

Înrudirea familiei Boca cu familia Crucin, prin căsătoria mătuşii sale Ana Boca cu Vasile Crucin (tatăl), l-a introdus pe Zian într-o familie de oameni şcoliţi, cu cultură avansată din care au descins mulţi intelectuali, care în mod sigur au constituit un impuls pentru Zian.

Afirmaţia părintelui din autobiografia redactată la Râmnicu Vâlcea, la 17 iulie 1945, că la terminarea liceului *„înclinam spre ştiinte pozitive, dar dacă aveam avere sau garantau tutorii pentru mine intram la aviaţie la Cotroceni – ceea ce n-a fost împiedicându-mă sărăcia"*, nu pare a fi relevantă fiind dată sub presiune în temniţele securităţii. Este mult mai credibil că Zian a avut înclinaţii clare spre religie.

Învăţătorul Vasile Crucin a fost cel care, la Buteni, a întâlnit harul divin dat de Dumnezeu lui Zian la naştere în satul Vaţa de Sus, cu ştiinţa de carte, care a dus la desăvârşirea marelui duhovnic, Sfântul Ardealului, Ieromonahul Arsenie Boca.

Doamna Zoe-Maria Dăian, verişoara de gradul 1 spre 2 cu părintele Arsenie, (tatăl său Vasile şi Zian au fost veri primari), s-a născut la Buteni când Zian avea 20 de ani şi locuia împreună cu părinţii ei, în locuinţa şcolii, din vecinătatea bisericii. Zian a urmat

apoi şcoala la Liceul Naţional Ortodox din Brad, unde stătea la internat. Doar sâmbăta şi în vacanţe mergea la Buteni. Relaţiile dintre Părintele Arsenie şi doamna Zoe au fost foarte strânse spunându-şi unchi şi nepoată.

- *„Când eram mică şi Zian era acasă, de multe ori eram lăsată în grija lui"*, povesteşte doamna Dăian. La Buteni se întorcea şi în timpul studiilor teologice care le-a absolvit în anul 1933. Cu o bursă din partea Mitropolitului Nicolae Bălan, Zian urmează cursurile Institulului de Arte Frumoase din Bucureşti. În paralel participă la cursuri de medicină şi mistică creştină. Prin grija vărului său Vasile Crucin, Zian a studiat la Buteni şi muzica, având ca instrument un pian cu o istorie interesantă, provenit din familia regală.

Pictura a fost altă pasiune a lui Zian. În timpul liber, la Buteni a pictat icoane şi scene biblice.

Anul 1935, când a fost hirotonit diacon celib de către Mitropolitul Nicolae Bălan a marcat despărţirea de localitatea Buteni şi plecarea sa din familia Crucin, mutându-se în diferite locaţii religioase.

Când Zian a trebuit să ia alte drumuri, Zoe avea doar 5 ani dar din propriile amintiri, din întâlnirile ulterioare şi din informaţiile primite de la părinţi spune că:

„- Avea un chip de înger cu ochii albaştri-verzui şi părul negru, de o frumuseţe ieşită din comun. Era timid şi retras. Studia mult religia şi picta scene religioase, visând tot timpul să-l servească pe Isus. Icoana «În grădina Ghetsimani» a pictat-o înainte de naşterea mea."

În anul 2012, Doamna Zoe Dăian, însoţită de mine a vizitat locul naşterii Părintelui de la Bujoara şi şi-a amintit:

„- Când eram foarte mică, Zian şi-a dorit să revadă casa părintească. A vrut să meargă singur dar tatăl meu Vasile Crucin a insistat să-l însoţească. Eu auzind discuţia m-am zbengăit că vreau să mă duc şi eu. M-au luat şi pe mine. Am ajuns în sat şi învăţătorul ne-a găsit o căruţă cu care am fost la Bujoara. Revăzând acum locul, îmi amintesc foarte vag acest amplasament unde era casa şi peste ea în partea de sus atârna un copac, care este şi acum"

Talentul lui Zian a fost remarcat de profesorul Costin Petrescu,

încredinţându-i pictarea scenei care îl reprezintă pe Mihai Viteazul în clădirea reprezentativă a poporului – Atheneul Român, lucrare realizată în anii 1935-1937. După anul 1968 pictează, în stil propriu şi cu mijloace modeste, Biserica Drăgănescu de lângă Bucureşti. Ierarhii bisericii apreciază că scenele biblice sunt redate cursiv şi sugestiv, respectă întru totul cronologia şi dogmele bisericeşti.

Doamna Zoe Dăian a păstrat şi ulterior legătura cu Părintele Arsenie şi l-a vizitat în toate locurile în care a poposit, inclusiv în închisorile comuniste. Doamna Zoe îşi aminteşte că orişiunde îl vizita el ştia dinainte, deşi nu-l anunţa niciodată.

Pe baza actelor de stare civilă şi de proprietate, a matricolelor bisericeşti şi cu ajutorul distinsei doamne psiholog Zoe-Maria Dăian (născută Crucin), am reuşit alcătuirea arborelui genealogic al familiei Părintelui Arsenie.

Fig. 40 Doamna Zoe Dăian-descendentă a familiei Boca

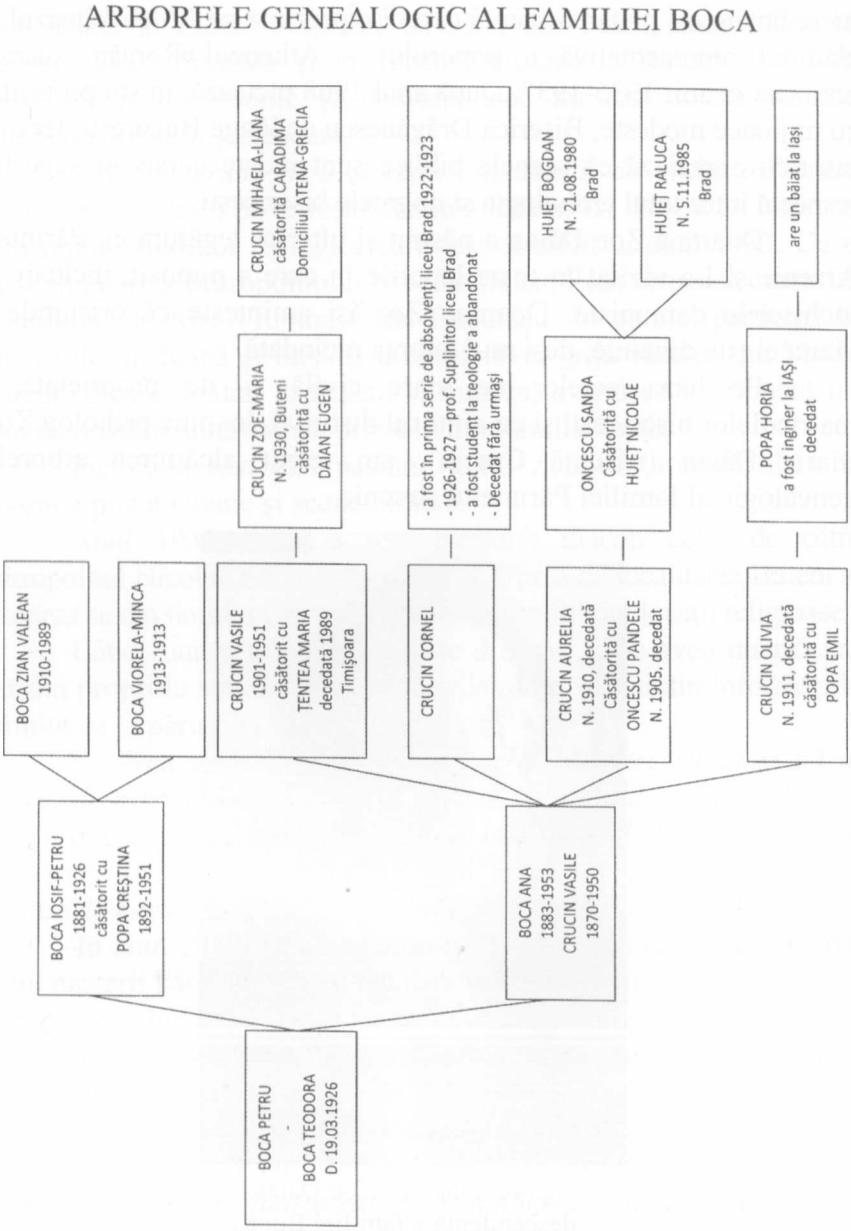

Fig. 41 Arborele genealogic

HĂLMAGIU, LOCUL DE VECI AL CREŞTINEI

În urmă cu câţiva ani, profitând de prezenţa mai multor persoane în vârstă la biserica din Vaţa de Sus, după un parastas, am redeschis discuţia despre Părintele Arsenie, despre mama şi bunicii săi.

După vagi informaţii oferite de un om în vârstă, Câra-Ilea Iosif, că ar fi căutat la Hălmagiu două femei, în urmă cu 40-50 de ani, în legătură cu proprietatea sa de la Bujoara şi după ce i-am spus numele femeilor, Creştina şi Pascuţa, a spus: - Astea sunt !

Drumul următor l-am făcut în comuna vecină, Hălmagiu, care este în judetul Arad. La primărie, prin bunăvoinţa primarului şi al secretarului, care au devenit interesaţi de subiect dar fiind ocupaţi, mi-au pus în faţă o stivă de registre cu decedaţii. După calculele mele, că dacă Boca Creştina ar fi trăit cel puţin 60 de ani, ar fi trebuit să încep cu anul 1952. Întâmplarea a fost ca registrul care conţinea decedaţii din anul 1952, să înceapă cu ceva mai înainte. L-am răsfoit de la început urmărind numele Creştina şi după un scurt parcurs, la numărul curent 48/1951, a apărut Dărău Creştina. Verificând restul datelor de identificare, am răbufnit: - Am găsit!

A fost o reacţie plăcută şi pentru funcţionarii prezenţi, impresionaţi că mama Părintelui Arsenie a locuit şi a decedat în comuna lor. Din actul de moarte reiese că Dărău Creştina a decedat în ziua de Sfântul Nicolae, la 6 decembrie 1951, la vârsta de 59 ani, acasă, la numărul casei 202, de cancer uterin. Decesul a fost declarat de Vlaicu Victoria de la numărul casei 201. Copia actului respectiv se află în cuprins. Din păcate încă nu am găsit nicio persoană care să ştie unde a fost numărul casei 202 înainte de numerotarea localităţii pe străzi. Nici în actele primăriei nu am găsit niciun indiciu.

A urmat căutarea mormântului. Părintele paroh Viorel Nan, care ştia ceva despre prezenţa mamei Ieromonahului în parohia sa, a fost deosebit de amabil şi s-a bucurat că investigaţiile mele fac parte şi din intenţiile sale. Aici a fost simplu, având data decesului am avut punct ochit, punct lovit. În matricola răposaţilor, Bisericii Ortodoxe Halmagiu, la numarul 17/1951, este înscrisă văduva Dărău Creştina iar soţul său a fost Dărău Nicolae. A fost înmormântată la 9

decembrie 1951, în cimitirul Bisericii Ortodoxe Hălmagiu.

Plin de entuziasm am explicat preotului că aş dori să ajut Parohia de la Vaţa de Sus pentru a muta rămăşiţele pământeşti ale Creştinei în curtea bisericii din Vaţa de Sus iar mormântul să fie marcat cu o cruce corespunzatoare. Pe faţa părintelui am văzut un sentiment de nemulţumire, spunând că şi dânsul ar vrea să-i pună o cruce în cimitir. Situaţia de pe teren ne-a împăcat pe amândoi. Cum?...veţi citi mai departe.

Împreună cu părintele Nan, ne-am deplasat pe strada Grădiniţei nr. 16, la familia Indreica Ioan, unde aveam ceva informaţii că acolo ar fi locuit Creştina Boca, recăsătorită Dărău. Aici, Sabina Indreica, o femeie în vârstă de 93 de ani spune că într-adevăr aici a locuit Creştina şi Pascuţa şi că aici ar fi venit cândva şi Părintele Arsenie. Cât de lucide sunt amintirile venerabilei femei încă nu-mi pot da seama.

Doamna Sabina ne-a însoţit apoi în cimitirul bisericii, unde ne-a arătat o zona în care probabil ar fi înmormântată Creştina Dărău. Am verificat toate crucile dar acest nume nu a fost găsit. Crucea care a marcat mormântul nu mai există. Bătrâna ne-a spus că mormântul este lângă Traianu Michi dar nici un nume de Traian nu a fost găsit.

Atunci a fost momentul când eu şi părintele ne-am împăcat cu gândul că nu putem face nimic din ceea ce ne propusesem.

Am redat acest episod cu gândul că poate un cititor, care ştie ceva, va fi binevoitor să ajute la identificarea locului de veci al Creştinei.

Doamna Sabina a mai spus că în tinereţe părintele îşi vizita foarte rar mama la Hălmagiu şi obişnuia să se plimbe pe malul pârâului din apropiere. Despre bunica Părintelui spune că după moartea Creştinei a plecat undeva în jurul Aradului, la Aradul Nou sau Frumuşeni unde a avut pământ cu gândul că îl va recupera de la C.A.P. şi că acolo a şi murit.

În data de 7 noiembrie 2010, în cimitirul bisericii din Hălmagiu a fost sfinţită o cruce la presupusul mormânt al Crestinei Dărău, în zona arătată de Sabina Indreica. Crucea şi parastasul de pomenire au fost aportul lui domnului Ioan Oltean din Cluj.

Domnul Ioan Oltean spune că a ajuns să facă acest gest astfel:

„ - Până astăzi nu am spus nimănui de ce am ridicat crucea mamei Părintelui Arsenie Boca. Poate că nici nu aş fi spus niciodată dacă nu aş fi crezut că cele trei vise care le-am avut, sunt încă o dovadă că Părintele, de acolo de unde este, ne vede şi se roagă pentru noi.

În primul vis, care l-am avut în urmă cu cîţiva ani, mi-a apărut un om în vârstă, necunoscut, cu veşminte lungi din monton şi încălţat cu papuci de casă. Mi s-a prezentat cu numele Arsenie Zian. Impresionat, dimineaţa am căutat pe internet. Am uitat numele Zian. Dintre numele asociate lui Arsenie, găsite pe internet, mi s-a părut că Papacioc este cel care l-am visat. Plăcându-mi articolele am citit tot ce am găsit despre Părintele Arsenie Papacioc.

Într-o seară am recitit cele mai interesante articole despre Părintele Arsenie Papacioc. În aceeaşi noapte l-am visat din nou pe cel care mi se recomandase Arsenie Zian. De data aceasta mi s-a recomandat impunător «-Arsenie Boca, MĂ ! » Acel MĂ a fost rostit cu o voce gravă, care mă atenţiona că am greşit. Tonul său m-a marcat şi m-am trezit cu numele din vis în minte. Accesând internetul, la căutarea numelui Arsenie Boca a apărut o bibliografie impresionantă. Timp de trei ani am cercetat cărţi, mărturii, întâmplări şi învăţături ale Părintelui. Deşi eram pătruns de fiorul pe care mi-l transmitea Părintele, nu am simţit nevoia de a-i vizita mormântul, deşi am avut drumeţii prin Haţeg.

Ultimul vis, pe care l-am avut în urmă cu doi ani a fost copleşitor. Se făcea că eram în dreapta părintelui şi mi-a arătat o cruce zicându-mi poruncitor, « - Aşa o cruce să îi faci mamei mele !»

Marcat de ceea ce mi se întâmplă, am început căutările. La Mănăstirea Prislop nu ştia nimeni unde este înmormântată mama Părintelui. Citind despre locul de naştere al Părintelui am fost la Vaţa de Sus. Sătenii aflaseră că mormântul Creştinei este la Hălmagiu. La Hălmagiu, Părintele paroh Viorel Nan avea deja informaţii despre acest subiect, însă nimeni nu ştia unde este locul în cimitir.

În vara anului 2010, m-am reîntors la Hălmagiu. Părintele paroh m-a însoţit în cimitir, unde mi-a arătat zona în care se crede că îşi doarme somnul de veci mama Parintelui Arsenie. Am hotărît ca în aceeaşi toamnă să ridic crucea, aşa cum mi-a fost arătată în vis. Restrângând zona am stabilit un loc acoperit cu mărăcini. Nu mică mi-a fost mirarea ca după ce am înlăturat boscheţii să apară o moviliţă de pământ ca semn că acolo este un mormânt. Nu am certitudinea că exact acela este mormântul Creştinei dar oricum este foarte aproape. Am considerat visul, poruncă şi am stăruit să o îndeplinesc. Mă simt măgulit de a fi eu cel ales de Dumnezeu să fac această faptă. Ca un umil credincios, şi iubitor de Dumnezeu, mă gândesc pentru ce merite am fost ales."

Am participat la sfinţirea crucii, la care au fost foarte mulţi localnici în vârstă şi faptul că nimeni nu a avut altă părere cu privire la locul de veci al Creştinei Dărău duce la confirmarea amplasamentului. Cred că dacă Dumnezeu i-a dat domnului Oltean poruncă de a pune crucea, i-a arătat şi locul unde trebuia pusă.

După informatii Pascuţa Mariş, bunica părintelui, după ce a rămas singură a fost dusă de nepotul său la Mănăstirea Prislop, unde nu a stat prea mult. Se pare ca cele relatate de Sabina Indreica se confirmă. Pascuţa ar fi avut pământ în zona Aradul Nou, care a fost colectivizat. La bătrâneţe, chemarea pământului a fost atât de mare încât a plecat în căutarea lui, cu gândul că îl va recupera însă aici şi-a găsit sfârşitul. Se vorbeşte că ar fi murit când părintele a fost arestat şi neavând pe nimeni a fost înmormântată de comunitatea locală.

La data morţii mamei sale, Părintele era arestat la Canalul Dunăre – Marea Neagră şi dacă prin minune a fost prezent la înmormântarea mamei sale, nicidecum nu a fost la Vaţa de Sus, aşa cum menţionează unele publicaţii, ci la Hălmagiu.

REPUBLICA POPULARĂ ROMÂNĂ

I. ACT DE MOARTE Nr. 48

Anul 19 51, Luna decembrie, Ziua 8

SFATUL POPULAR	
Orașul	HĂLMAGIU
Comuna / Raionul	GURAHONȚ

LOCUL MORȚII	REGIUNEA ARAD . RAIONUL GURAHONȚ
	Orașul (Comuna) HĂLMAGIU Satul
NUMELE	DĂRĂU
PRENUMELE	CRESTINA
PRENUMELE PĂRINȚILOR	Tata POPA GLIGOR | Mama MARIȘ PĂSCUȚA
DATA MORȚII	Anul 1951 luna DECEMVRIE ziua 6 ora 12
SEXUL FEMEIESC	7 VARSTA 59 ani; luni; zile
STAREA CIVILĂ	Până la 16 ani: *) Legitim. Nelegitim. Recunosc. Găsit. Necunosc. | Dela 15 ani și peste: *) ~~Necăs.~~ ~~Căsăt.~~ Văduv. ~~Divorț.~~ ~~Necunosc.~~
LOCUL ȘI DATA NAȘTERII	Regiunea HUNEDOARA Raionul BRAD
	Localitatea VAȚA DE SUS
	Anul 1892. luna OCTOMVRIE . ziua 19
NAȚIONALITATEA (NEAMUL)	ROMÂNĂ
ȘTIE CARTE (DA, NU) (pentru copiii sub 8 ani, știința de carte a părinților)	DA
	Tata | Mama
ULTIMA ȘCOALĂ ȘI CLASĂ ABSOLVITĂ (pentru copiii sub 8 ani, școala și clasa absolvită de părinți)	clase 2 primare
	Tata | Mama
MIJLOACE DE EXISTENȚĂ (a fost întreținut(ă) de altă persoană)	*) A avut mijloace de existență; ~~A fost întreținut(ă) de altă persoană~~
PROFESIA (SPECIALITATEA) (pentru copii profesia părinților) **)	casnică
	Tata | Mama
SITUAȚIA ÎN PROFESIE (pentru copii situația în profesie a părinților)	casnică
	Tata | Mama
SAU DIRECȚIUL ȘI DENUMIREA ÎNTREPRINDERII SAU INSTITUȚIEI UNDE LUCREAZĂ **)	Gospodărie proprie
	Tata | Mama
... ARE	18 Al câtelea copil născut este decedatul
...	Acasă
ULTIMUL DOMICILIUL STABIL	Regiunea ARAD Raionul GURAHONȚ
	Localitatea HĂLMAGIU
	Strada Nr. 102
... femeia care a murit	Născuți vii | Născuți morți

22. CAUZA MORȚII

a) cancer uterin

o consecință sau provocată de (b), adică:

b)

o consecință sau provocată de (c), adică:

c)

... semnificative neprincipale

... sinuciderea, accidentul	
... în tratament medical	DA
...	[semnătură]

*) ... mențiunile necorespunzătoare.

**) ... copiii care nu sunt în câmpul muncii, se va nota profesia și situația în profesie a părinților.

Fig. 42 Actul de deces al Creștinei Dărău (Popa), fostă Boca, mama Părintelui Arsenie Boca

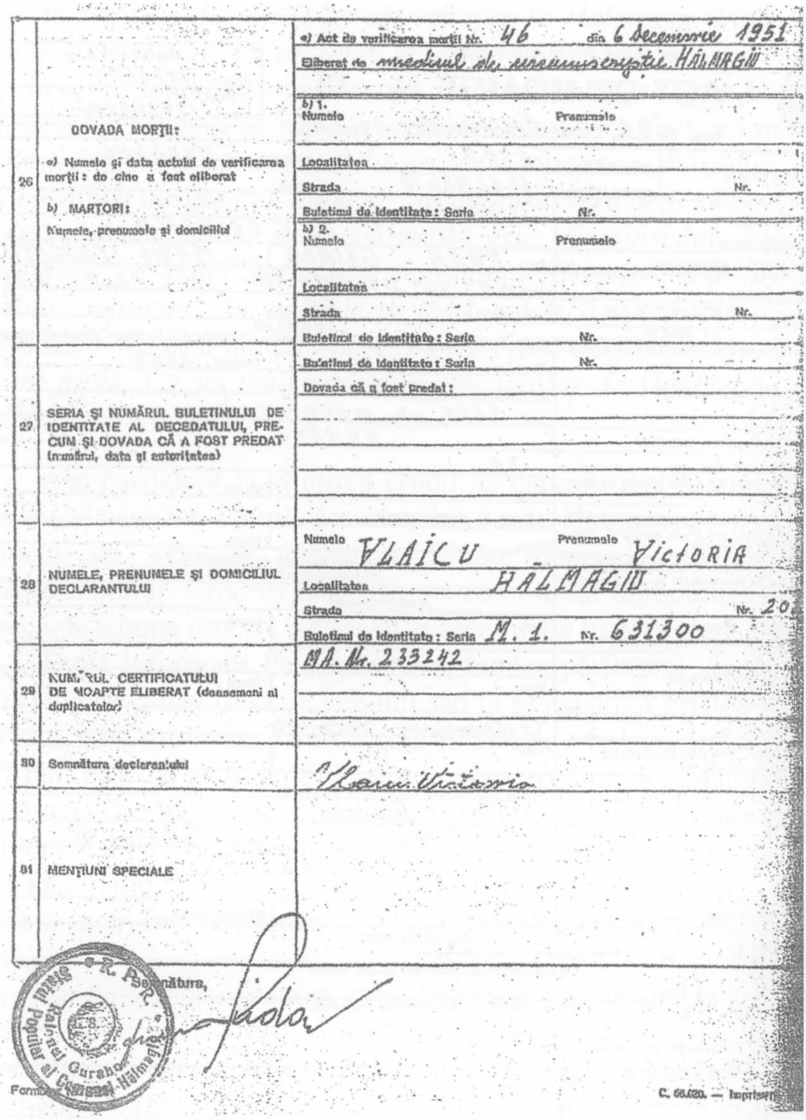

26	DOVADA MORȚII: a) Numele și data actului de verificarea morții: de cine a fost eliberat b) MARTORI: Numele, prenumele și domiciliul	a) Act de verificarea morții Nr. 46 din 6 decemvrie 1951 Eliberat de medicul de circumscripție HĂLMAGIU b) 1. Numele Prenumele Localitatea Strada Nr. Buletinul de identitate: Seria Nr. b) 2. Numele Prenumele Localitatea Strada Nr. Buletinul de identitate: Seria Nr.
27	SERIA ȘI NUMĂRUL BULETINULUI DE IDENTITATE AL DECEDATULUI, PRECUM ȘI DOVADA CĂ A FOST PREDAT (numărul, data și autoritatea)	Buletinul de identitate: Seria Nr. Dovada că a fost predat:
28	NUMELE, PRENUMELE ȘI DOMICILIUL DECLARANTULUI	Numele VLAICU Prenumele VICTORIA Localitatea HĂLMAGIU Strada Nr. 20 Buletinul de identitate: Seria M. 1. Nr. 631300
29	NUMĂRUL CERTIFICATULUI DE MOARTE ELIBERAT (deasemeni al duplicatelor)	MA. Nr. 233242
30	Semnătura declarantului	Vlaicu Victoria
31	MENȚIUNI SPECIALE	

Semnătura,

R.P.R. Sfatul Popular al Raionului Gurahonț Comuna Hălmagiu

Formular Nr. ...

C. 66.020. — Imprim...

Fig. 43 Actul de deces al Creştinei Dărău (Popa), fostă Boca, mama Părintelui Arsenie Boca (continuare)

Fig. 44 Matricola răposaților de la biserica Ortodoxă Hălmagiu
La nr. crt. 17 apare Creştina Dărău

Fig. 45 Zoe Dăian şi Ioan Oltean la crucea din cimitirul Bisericii Ortodoxe Hălmagiu

Fig. 45 bis. La mormântul din Hălmagiu, poza de grup după ridicarea crucii

TIZA

Probabil, din cauză că nu a avut amintiri plăcute din perioada copilăriei, Părintele Arsenie, pe baza celor spuse de Zoe Dăian, a vizitat o singură data locurile natale,în jurul vărstei de 25 de ani şi se pare că alte referiri la acea perioadă nu au rămas, decât la faptul că aici s-a născut. Să fi fost Zian prea mic atunci când părinţii s-au despărtit şi a plecat, fiind încredinţat tatei, fără a-şi putea aminti locul natal?

Izolarea fostei gospodării este încă un motiv pentru care nimeni din sat nu şi-a amintit nimic despre existenţa lui Zian în satul Vaţa de Sus. Nici bătrânii satului, cu vârstă apropiată de a sa, nu au putut spune nimic, deşi toţi au fost întrebaţi.

Interesul a apărut odată cu dezvăluirile presei, după moartea Părintelui, privind originea sa. Formula AS a manifestat apoi mult interes pentru Părintele Arsenie, care în multe articole a adus în atenţia cititorilor aspecte din viaţa sa.

Se cuvine să menţionez că directorul general al revistei Formula AS, Sânziana Pop, în anul 2009, împreună cu echipa sa de reporteri, pentru documentare, a făcut efortul de a păşi pe vatra de naştere a părintelui. Şi Costin Manoliu, de la Radio România împreună cu regizorul Nicolae Mărgineanu au călcat acele locuri pentru realizarea unui film despre viaţa Părintelui Arsenie. Nici TVR nu a fost indiferentă, realizatoarea de programe şi scenarista Lili Lemnaru şi pelerinul Constantin Lupescu au filmat în satul Vaţa de Sus. Pe toţi i-am însoţit şi le-am arătat frumuseţea locului de naştere al Ieromonahului Arsenie.

Aşadar, uitându-se totul, când au apărut articole despre Părintele Arsenie Boca, după moartea sa, a apărut întrebarea: Cine a fost Popa Creştina? Toţi bătrânii satului s-au gândit la o altă fostă Popa Creştina, o femeie care a locuit în centrul satului, într-o familie înstărită şi foarte cunoscută.

În timpul copilariei mele (n.1949), încă se mai vorbea despre această Popa Creştina şi despre soţul său Popa George.

Mama Ieromonahului s-a născut la 30 octombrie 1892 şi s-a

căsătorit cu Boca Iosif la 7 noiembrie 1909, aşa cum rezultă din registrul căsătoriilor. S-a născut cu numele Popa iar prin căsătorie a devenit Boca.

Cealaltă Popa Creştina (tiza), avea 15 ani şi s-a căsătorit în anul naşterii mamei lui Zian. Numele său a fost Neag Creştina iar după căsătorie, la 11 februarie 1892, a devenit Popa Creştina. Soţul său Popa (Pop) George a fost din Braşeu, comuna Zam, fiu de preot şi învăţător. Aceasta rezultă din extrasul din protocolul cununaţilor întocmit de preot, la 17 iulie 1908, aflat în cuprins.

Aceştia au locuit în Vaţa de Sus şi sunt înmormântaţi în cimitirul bisericii din sat.

Mama Părintelui îşi doarme somnul de veci în cimitirul bisericii din comuna Hălmagiu iar tatăl său la Brad.

Confuzia a fost atât de mare încât, imediat după moartea Părintelui, maicile de la Mănăstirea Prislop au pus o cruce în cimitirul din Vaţa de Sus, la mormântul falsei sale mame.

Am redat acest subiect pentru a aşeza realitatea peste confuzia creată pe această temă.

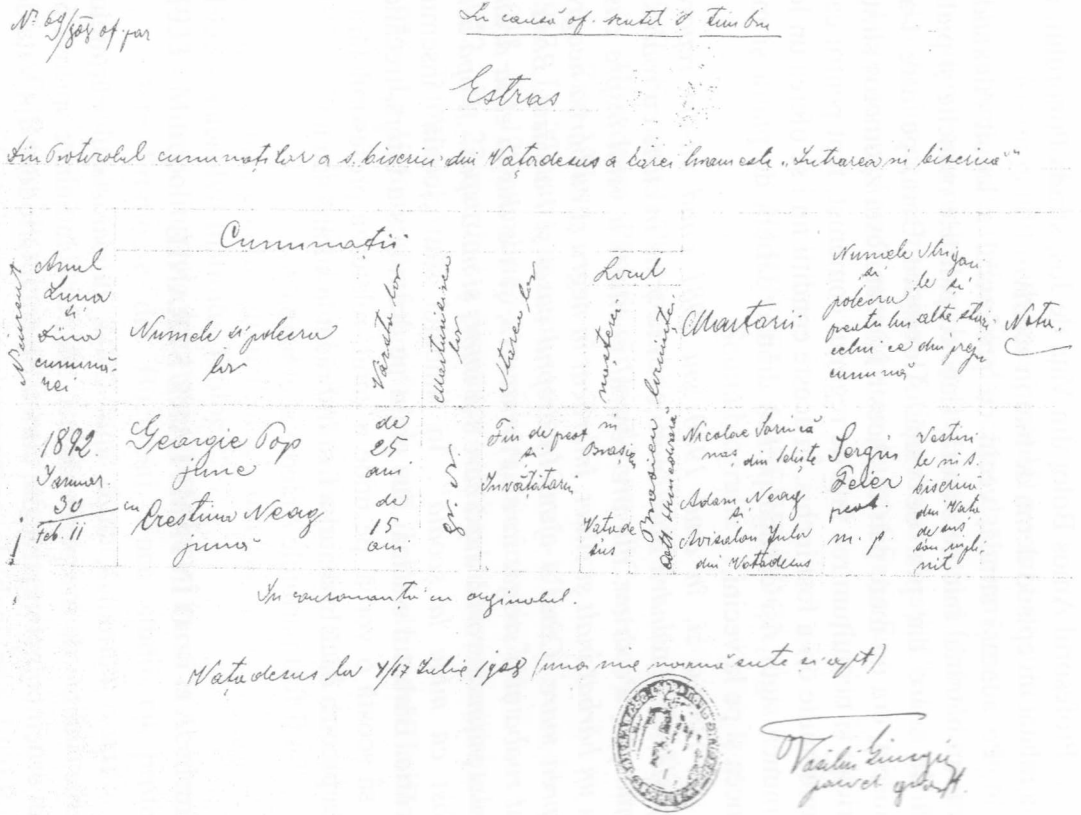

Fig. 46 Extras din protocolul cununaților.
Consemnează căsătoria Creștinei Popa - TIZA

UN EPISOD INTERESANT

Profesorul Amos Boloţ din Vaţa de Jos, strada Ponorului, nr. 22, a relatat un episod demn de luat în seamă.

Pe aceeaşi stradă, vecin cu profesorul a locuit Alexandru Bora, un bătrânel mic de statură, slab, cu palmele muncite şi pielea arsă de soare dar plin de viaţă. Alexandru Bora, pe care l-am cunoscut, era un mare patriot. Acesta îşi manifesta zgomotos simţul patriotic şi nemulţumirea faţă de regimul comunist, fapt pentru care de mai multe ori a fost închis. În aceste condiţii nu i se oferea un loc de muncă sigur, îşi câştiga pâinea dintr-o carieră de piatră şi mai muncea şi pe la vecini.

- Într-o zi, în anul 1980 sau 1981 când mi-am reparat gospodăria, Alexandru Bora lucra ceva la mine în curte cu roaba şi târnăcopul. Pe drum, dinspre centrul comunei a venit înspre casa mea un bărbat înalt şi siluet, îmbrăcat în negru şi cu barba neagră, nu prea mare. Când a ajuns în dreptul casei şi l-a văzut, Bora a lăsat roaba şi a strigat tare «Părinteee!», şi s-a dus la el la drum. Au stat puţin de vorbă după care s-a întors şi mi-a spus: „Popa ăsta a fost cu mine la şcoală". În limbajul său „şcoală" însemna puşcărie. Bărbatul s-a mai dus puţin pe drum şi s-a întors, trecând, fără să scoată o vorbă, pe unde a venit, relatează profesorul fără a putea preciza dacă bărbatul a fost îmbrăcat în sutană sau nu.

Să fi fost părintele Arsenie acel bărbat?...

O ÎNTÂMPLARE STRANIE

Într-o duminică, după anul 2004, la parastasul Părintelui Arsenie, înainte de începerea slujbei, am pus o lumânare aprinsă pe soclul crucii comemorative din curtea Bisericii Ortodoxe din Vaţa de Sus. Soclul este înalt de aproximativ un metru. La un moment lumânarea a căzut de pe soclu până jos şi s-a stins. Am ridicat lumânarea şi neavând cu ce să o aprind am pus-o stinsă, culcată pe soclu şi am plecat după un chibrit. Când m-am întors lumânarea era

aprinsă în poziţia culcată cum am lăsat-o. Între timp nu s-a mai apropiat nimeni de cruce. Am ridicat lumânarea şi am pus-o în poziţie verticală.

M-am gândit mult dacă probabil nu am fost suficient de atent şi lumânarea nu s-a stins când a căzut dar m-am uitat cu atenţie şi am zăbovit mai mult timp lângă lumânarea stinsă. Am spus soţiei şi celor din jur ce s-a întâmplat. Toţi au rămas miraţi. Cred că părintele a dat un semn că vede preocuparea pentru Sfinţia Sa.

PĂRINTELE ARSENIE BOCA

Scurtă biografie

1910 - Se naşte la 29 septembrie, la Vaţa de Sus, lângă Brad, judeţul Hunedoara. Părinţii săi Iosif-Petru şi Creştina, îi pun numele Zian-Vălean.

1913 - La 22 martie se naşte sora sa Viorela-Minca.

1913 - La 12 octombrie i-a murit sora, la vârsta de 7 luni.

1922 - La 22 martie s-a pronunţat sentinţa de divorţ a părinţilor, la Tribunalul Arad.

1926 - La 19 iunie rămâne orfan de tată. Tatăl său moare la doar 45 de ani.

1929 - Zian absolvă Liceul „Avram Iancu" din Brad. Începând din clasa a I-a a urmat şcoala la Brad.

1929 - Se înscrie la Institutul Teologic din Sibiu.

1933 - A absolvit Institutul Teologic.

1933 - Mitropolitul Nicolae Bălan îl trimite cu bursă la Academia de Arte Frumoase din Bucureşti. Face studii cu profesorii principali Costin Petrescu şi Francisc Şirato. Urmează şi cursuri de medicină (în special cele de anatomie) cu profesorul Fr. Reiner. Participă cu interes la prelegerile de mistică ale lui Nichifor Crainic. Frecventează şi alte cursuri în domeniul culturii şi artei.

1935 - În 29 septembrie, la împlinirea vârstei de 25 de ani, este hirotonit diacon celib.

1935-1937 Sub îndrumarea profesorului său Costin Petrescu participă la realizarea picturii Ateneului Român. Scena care reprezintă intrarea lui Mihai Viteazul în Alba Iulia a fost încredinţată lui Zian.

1938 - A absolvit Academia de Arte Frumoase.

1939 - Urmează o scurtă perioadă de ucenicie în monahism, la Muntele Athos. La reîntoarcerea în ţară aduce câteva manuscrise ale Filocaliei fostului său profesor de la Sibiu, Părintele Dumitru Stăniloaie, cu care colaborează la realizarea în limba română a acestei lucrări. Părintele Arsenie scrie după dictatul Părintelui Stăniloaie, realizează coperta Filocaliei şi susţine lucrarea de tipărire prin numărul mare de abonamente pe care le procură. Pe bună dreptate Părintele Dumitru Stăniloaie îl numeşte „Ctitor de frunte al Filocaliei româneşti".

1939 - În iunie intră în obştea Mănăstirii Brâncoveanu de la Sâmbăta de Sus.

1940 - La 3 mai este tuns în monahism la Mănăstirea Sâmbăta de Sus, primind numele Arsenie.

1942 - La 10 aprilie este hirotonit preot.

1943 - La izvorul văii Sâmbăta, lângă un povârniş aproape vertical, terasează stânca. În interiorul masivului, scobeşte o deschizătură pe care o lărgeşte în interior, cu intenţia de a realiza o chilie în inima muntelui.

1945 - Este anchetat la Râmnicu Vâlcea.

1946 - Este anchetat la Braşov.

1948 - În 7 mai, de Izvorul Tămăduirii, este ultimul mare praznic sărbătorit la Sâmbăta. Mişcarea religioasă de aici are anvergură naţională.

1948 - Patriarhul Iustinian se gândeşte să-l cheme pe Părintele Arsenie la treapta arhieriei.

1948 - Este anchetat la Făgăraş.

1948 - În 25 noiembrie Mitropolitul Nicolae Bălan îl aduce personal la Prislop pe Ieromonahul Arsenie Boca.

1949 - La 8 mai, de pomenirea Sfântului Ioan Evanghelistul, este primul hram la Prislop.

1949 - În 14 septembrie, ziua Înălţării Sfintei Cruci, Vlădica Andrei săvârşeşte, în curtea bisericii mănăstirii, prima liturghie arhierească ortodoxă. Cu acest prilej, Părintele stareţ Arsenie este hirotonit protosinghel.

1950 - Activitatea Părintelui Arsenie ca stareţ se încheie. Prislopul devine mănăstire de maici. Părintele rămâne în continuare la Prislop ca duhovnic, ajutat pentru o vreme şi de Ieromonahul Dometie Manolache.

1951 - În noaptea de 15 spre 16 ianuarie oamenii autorităţii de stat îl „ridică" pe Părintele Arsenie pentru anchetă. Nu se prezintă nici un ordin. Procedeul e brutal. Părintele este dus la Canal.

1951 - La 6 decembrie moare mama sa Creştina, în localitatea Hălmagiu din judetul Arad, localitate vecină cu Vaţa de Sus. Se vorbeşte că printr-o minune, Părintele a dispărut din lagăr şi a fost prezent la înmormântare.

1952 - În 17 martie este eliberat. Se întoarce la Prislop în aprilie. Participă la slujbe, pictează şi lucrează în grădina mănăstirii. Evită contactul cu pelerinii.

1955 - Este anchetat la Timişoara. Urmeaza 6 luni de detenţie.

1959 - Prin actul Episcopiei Aradului nr. 2407/1959 semnat şi parafat de Episcopul Andrei Magheru, este îndepărtat din mănăstire.

1959 - Părintele îşi începe pribegia în Bucureşti. Este angajat la atelierul de pictură al Patriarhiei de la Schitul Maicilor.

1968 - Iese la pensie. Începe pictura bisericii parohiale din Drăgănescu, de lângă Bucureşti.

1969-1989 - După izgonirea forţată din Mănăstirea Prislop, obştea de maici se reorganizează într-un aşezământ monahastic în oraşul Sinaia (acum Metocul Mănăstirii Prislop). În acest aşezământ Părintele Arsenie şi-a avut chilia şi atelierul de pictură din anul 1969 până în anul 1989. Aici lasă într-o rânduială desăvârşită predici, meditaţii şi desene.

1989 - În 28 noiembrie se mută la Domnul. Prohodit de o mulţime impresionantă de credincioşi, Părintele Arsenie este înmormântat în cimitirul Mănăstirii Prislop, în ziua de 4 decembrie 1989.

Biografia precedentă a fost preluată din Mapa cu fotografii a Părintelui Arsenie (internet), şi completată respectiv corectată de autor.

Se pare că în anul 1964, prin amnistia preoţilor anticomunişti obţinută la stăruinţa Patriarhului Iustinian Marina, un singur preot nu a fost amnistiat - Arsenie Boca, fiind considerat o ameninţare la adresa regimului comunist. Acest lucru dovedeşte frica autorităţilor comuniste în faţa puterii sale duhovniceşti.

În zbuciumata copilărie a Părintelui Arsenie, autorul apreciază că pe lângă calităţile native şi a inteligenţei cu care a fost înzestrat, au fost trei momente determinante în familia sa, care i-au influienţat viitorul:

1. Botezul în religia ortodoxă, datorită lipsei tatălui său de la botez.
2. Divorţul părinţilor, şi încredinţarea minorului tatălui său la Brad, putând începe şcoala.
3. Înrudirea cu familia Crucin, prin căsătoria mătuşii sale Boca Ana cu Vasile Crucin.

VAŢA DE SUS

Este imposibil să nu fii mândru de satul tău, în care s-a născut un fenomen religios, un superlativ al culturii umane şi simbol al rezistenţei anticomuniste !

Pentru ca cititorul să-şi poată face o imagine cât mai apropiată de modul de viaţă din satul natal al Părintelui Arsenie în timpul copilăriei sale, urmează o scurtă descriere ale principalelor activităţi ale comunităţii din acea vremme.

Vaţa de Sus este unul dintre cele 13 sate ale comunei Vaţa de Jos, aşezat în nord-vestul judeţului Hunedoara, pe malul stâng al Crişului Alb, aproape de limita de demarcaţie dintre Munţii Zarandului şi Munţii Metaliferi. Prima atestare a satului a apărut în

anul 1439, după cum ne asigură academicianul Ştefan Pascu. Istoria sa este mult mai veche, în anul 1439 a fost suficient de dezvoltat pentru a fi notat în înscrisurile vremii.

În prezent casele sunt aşezate pe cele două maluri ale râului Ponor, al cărui curs superior este o splendoare, şi care se varsă în Crişul Alb, în localitatea Vaţa de Jos, la altitudinea de 233 metri. În perimetrul satului sunt dovezi ale exploatării zăcămintelor de fier „baişaguri" şi urme de cuptoare pentru obţinerea fierului.

Satul are multe păduri, pentru exploatarea cărora au fost construite linii ferate înguste, ale căror urme se cunosc şi în prezent, pe toate pâraiele sau pe curbe de nivel la altitudini destul de mari. Pe valea Ponorului, pe pârâul Cerboaia, şi pe alte pâraie din comună se pot vedea urme de terasament al căii ferate, ziduri de sprijin şi picioarele podurilor. Pe aceste trasee vagoanele cu buşteni erau tractate de micile locomotive cu abur, care foloseau lemne pentru funcţionare. Nu erau cunoscute cu numele de „Mocăniţe".

Fig. 47 Ultima „Mocăniţă"

Pe căile ferate construite la altitudine mai mare, pe curbe de nivel, cu o mică şi continuă înclinaţie, vagoneţii erau urcaţi înspre exploatarea forestieră cu caii iar la coborâre, încărcate, mergeau datorită înclinaţiei, însoţite de un frânar. Semnificativ este „ştrecul" din Vaţa de Sus, dintre bazinul forestier Osoaia (aproape de Bujoara) şi linia de acces cu locomotiva de la Văţişoara, pe un traseu de cca 4 km. În apropierea Văţişoarei vagoneţii nu puteau coborî până la locomotivă datorită diferenţei de nivel. Lemnele tăiate pe 1m erau puse pe "vălaie", un fel de jgheaburi din lemn, terminate cu o „cucă" (ridicătură), care le arunca la ieşire, o distanţă apreciabilă prin aer. De acolo erau încărcate în trenuleţul care le ducea la Vaţa de Jos, cu care se ardea varul sau erau comercializate. Vălaiele erau unse cu parafină caldă.

Aceste vălaie erau folosite în toate locurile greu accesibile din păduri. În copilăria mea m-a impresionat mărimea unei potcoave care am găsit-o pe traseul ştrecului amintit. Printr-o singură trecere cu buldozerul ştrecul ar putea deveni un superb traseu pentru maşini de teren, ATV-uri şi motociclete. Aici este şi un minunat fond de vânătoare.

În locuri mai grele pentru transportul lemnelor se folosea „goanga", o sanie cam de un metru ster, care, în loc de tălpi avea la bază două grinzi transversale cu scobituri la capeţi care le ghidau pe o linie din două bârne paralele. Acestea se ungeau cu păcură şi erau trase de cai în ambele direcţii.

Până prin anii '70, din zona pârâului Văţişoara, se exploata piatră de var, care a fost transformată în var la cuptoarele din Vaţa de Jos. Carierele, care arată amploarea exploatării se văd şi astăzi. Iniţial piatra se transporta cu trenuleţul iar după expansiunea transportului auto, calea ferată a dispărut şi de aici.

Ultima exploatare a fost făcută în zona peşterii Prihodişte.

Din apropierea peşterii, care nu este amenajată, iese la suprafaţă un izvor, cu 18 litri pe secundă, care probabil va fi captat

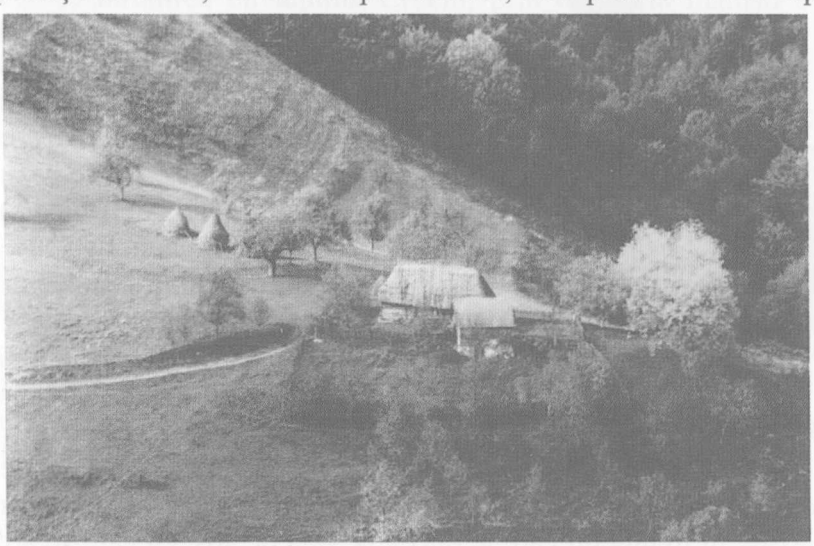

Fig. 48 - Gospodărie „de vară" din Vaţa de Sus

pentru alimentarea comunei cu apă potabilă de foarte bună calitate. Aici se poate ajunge cu maşina de teren sau ATV dar merită efortul pentru că ajuns aici în toiul verii, după ce ai băut apă din izvorul care curge pe un jgheab şi respiri aerul rece şi ozonificat, nu-ţi mai vine să pleci.

Pe valea Ponorului există mari zăcăminte de calcită care, la fabrica din Vaţa de Jos, este transformată în praf foarte fin, folosit în construcţii, industria chimica şi farmaceutică. În prezent, datorită crizei economice exploatarea este sistată. Marea carieră se poate vedea, într-un cadru natural deosebit, pe valea Ponorului. Înainte de a ajunge la carieră poate fi văzută ultima moară primitivă, pe apa, din zonă, care încă mai funcţionează.

Fig. 49 Ultima moară primitivă în funcţiune

Cel mai înalt vârf din comună se află în satul Vaţa de Sus, numit Măgureaua la 905 m, care străjueşte înspre vest dealul Bujoara. În partea sudică a acestuia, pe o pantă nu prea înclinată, a fost o mare concentrare de gospodării, un adevărat sat cu case şuri şi grajduri, construite din bârne şi acoperite cu paie. Unele pot fi

văzute şi astăzi în forma iniţială, dar abandonate. Nu este exclus că acolo să fi fost cândva vechiul sat Vaţa de Sus, când a existat şi Vaţa de Mijloc. După scrierile academicianului Stefan Pascu, Vaţa de Mijloc a existat în anul 1464, cu denumirea Nagy Wacha. Despre dispariţia satului Vaţa de Mijloc, părerile sunt împărţite. Deoarece satul Căzăneşti (Kazanesd) nu apare în scripte decât în anii 1760 – 1762, este posibilă şi varianta ca până atunci satul Cazăneşti să se fi numit Vaţa de Sus iar Vaţa de Sus să fi fost Vaţa de Mijloc.

Pe amplasamentul actual al drumului judeţean care trece prin sat era calea ferată forestieră, care se ramifica pe toate pâraiele. Drumul prin sat era pe malul stâng al râului, îngust şi noroios, frământat de roţile carelor şi copitele animalelor cu multe treceri prin albia râului. Cel mai important drum prin sat se pare a fi fost „Calea dealului". Acesta făcea legătura între vatra actuală a satului şi gospodăriile de la Măgureaua. Drumul pleca din sat pe pârâul Romăneasa, urca pe altitudine cca 800 metri, până aproape de vârful Măgurelei, apoi cobora din nou aproape tot atâta. Lungimea lui depăşea 7 km. Pe acest drum se putea circula şi cu atelaje cu roţi dar pe majoritatea parcursului la coborâre erau împiedicate. Până în urmă cu 50 de ani era mai circulat decât actualul drum judeţean asfaltat care trece în prezent prin sat. Se circula şi fără atelaje şi de fiecare dată trecătorul avea desagi sau saci pe umeri.

Obiceiurile şi activităţile străvechi sunt comune şi altor zone.

Cea mai grea şi mai istovitoare muncă, a cărei descriere nu o pot omite, este cultura grâului.

Toate terenurile indiferent cât de abrupte erau, erau lucrate. Vaţa de Sus are puţin teren de şes iar holdele aveau suprafeţe mici. Unele pante cultivate erau atât de abrupte încât aproape nu putea sta omul în picioare. Acestea erau săpate cu sapa pentru că plugul tras de animale se răsturna. În copilărie am văzut oameni care duceau gunoi de grajd pe holde cu nişte coşuri împletite din curpeni, legate în spate cu frânghii ca o raniţă. Pe terenurile cu pantă mare, unde se putea intra cu animale, gunoiul era dus cu sania, după topirea zăpezii, deoarece carul sau căruţa s-ar fi răsturnat. În multe locuri pentru ca sania să nu alunece lateral, erau bătuţi ţăruşi în pământ pe

partea din josul pantei. După împrăştierea gunoiului urma aratul. Prin anii '50, nu mai erau pluguri cu brăzdar de lemn, erau doar pluguri din lemn cu brăzdar de fier, trase de cai sau boi. La arat, un om era în faţa animalelor, de obicei un copil, unul ţinea de coarnele plugului şi unul ţinea de roţile plugului să nu se răstoarne.

Sămânţa de grâu se selecta cu ciurul, o sită mai rară pe care femeile o mânuiau cu măiestrie cu mişcări rotative, astfel încât boabele sănătoase, mai grele, se duceau spre exterior iar resturile de pleavă şi boabele seci se adunau în centru, de unde erau luate cu mâinile.

Acum urma un adevărat ritual care simbolizează respectul ţăranului pentru pâine. Bărbatul, de obicei mai în vârstă, se spăla, schimba hainele tărăneşti cu care era îmbrăcat cu altele curate, punea sămânţa într-o troacă din lemn, şi o stropea cu apă sfinţită. Dacă avea, punea şi piatră vânătă. De fiecare dată în sămânţă se sfărâmau şi câteva spice din cununa de la sfârşitul secerişului din anul trecut, ca semn al continuităţii. Pentru a putea semăna, grâul era pus într-un sac umplut pe jumătate. Un colţ de la gura sacului se lega de altul de la fundul sacului, pentru a putea fi pus pe umărul stâng. Cu sacul pe umăr, bărbatul îşi lua pălăria din cap îşi făcea cruce şi spunea rugăciunea Tatăl Nostru. Cu mâna dreaptă începea să ia grâu din sac şi deschizând mâna, arunca printre degete tot grâul odată. Nu oricine ştia să facă acest lucru.

Sămânţa se încorpora în sol cu grapa din lemn cu colţi de fier trasă de animale. Cine nu avea grapă făcea una din spini. Între două lemne erau prinse dinspre tulpină mai multe bucăţi de spini, de regulă porumbari. Deasupra lor se puneau pietre pentru a intra cât mai mult în pământ.

Când grâul era de o palmă urma plivitul. Scăieţii se smulgeau cu mâna sau erau tăiaţi de la rădăcină cu oticul, un fel de daltă prelungită cu o coadă de lemn cam de 1m. Mai târziu se intra în holdă pentru a smulge neghina, măzărichea şi turiţa, dacă erau.

Când grâul era aproape copt, dintr-un colţ se secera puţin cu secera, se lăsa la soare să se prăjească şi se făceau snopi, care apoi erau bătuţi pe spice şi printr-o metodă pe care o voi descrie ulterior, se obţineau boabele. Acestea erau puse pe o pânză la soare până când

puteau fi măcinate. Scopul acestei operaţiuni era de a face pâine pentru copii, pentru că grâul nu ajungea de la un an la altul, deşi pâinea se făcea doar la sărbători şi cu mult adaos de făină de porumb.

Odată ce grâul era copt urma secerişul. Întâi se făceau legăturile pentru snopi. Pentru acestea se smulgeau plantele care erau mai înalte, se făceau două mănunchiuri potrivite şi cu un meşteşug special partea dinspre spice se înnoda în aşa fel ca să nu se desfacă, apoi restul plantelor erau răsucite ca o funie. Se folosea subbraţul stâng pentru a ţine o jumătate a împletiturii pe timpul răsucirii. Acestea se făceau dimineaţa, pe rouă, pentru a nu se rupe paiele. Munca era foarte grea, între degete se făceau răni iar la subbraţul folosit se aduna pământ umed de la rădăcina paielor.

Acum începea secerişul propriu-zis. Se băga secera printre tulpinile grâului cam atâta cât putea fi prins cu cealaltă mână, aproape de tulpină, se înclina puţin în faţă şi se trăgea secera, care cu ascuţişul ei zimţat tăia paiele. Operaţiunea se repeta până când degetele nu mai putea cuprinde, apoi se lăsa din mână, într-o singură direcţie, peste care se punea până când se forma un mănunchi. Cele mai bune secerătoare erau femeile. Unele femei secerau cu o viteză uluitoare care, pentru cei care nu au văzut, e incredibilă.

În urmă venea legătorul. Acesta desfăcea legătura, o aşeza pe mirişte într-o poziţie care să nu permită desfacerea nodului apoi aduna atâtea mănunchiuri câte puteau fi cuprinse de legătură pentru a forma un snop. Urma legatul snopului. Se prindeau cu mâinile capeţii legăturilor şi se strângeau în timp ce era lovit şi apăsat cu genunchiul (pe care se făceau răni) pentru a se strânge cât mai bine, apoi se făcea o înnodare bine meşteşugită a acestora astfel încât unul sau amândoi capeţii să rămână sub legătura strânsă, pentru a putea fi uşor desfăcute la batoza. Snopii erau adunaţi în grămezi câte trei sau câte cinci, cu doi snopi alăturaţi iar ultimul, deasupra se punea la mijloc şi se numea popă. Aceste grămezi se numeau picioare. Dacă erau mai mulţi secerători şi legătorul nu putea aduna snopii, înaintea pauzei de masă toţi participau la adunatul lor. Snopii se adunau într-un loc în care putea intra atelajul, în aşa fel ca să încapă pe un par. În acel loc se făceau cristeţi, se puneau snopii în formă de cruce cu

spicele spre interior, câte trei pe înălțime şi unul deasupra la mijloc, în total 13 snopi. Acesta acoperea restul spicelor şi se numea tot popă. În locurile de şes se puneau 17 snopi şi formau o cruce. Dacă legătorul nu biruia, seara toată lumea aduna spicele rămase pe mirişte. Spicele se adunau cu mâna, până când mirişte a rămânea curată şi se introduceau în snop. Vorba bătrânilor cu subânțeles era că „sunt bune pentru durere de inimă". Rețin că atunci când ploua, dacă se uscau spicele nu se aştepta până când se usca şi pământul. Pe opinci se lipea pământ până când omul nu mai putea păşi. Trebuia să se oprească să le curățe. Bătrânii ironici spuneau că au două perechi de opinci. Se spunea că dacă seceri cu două perechi de opinci (adică dacă plouă în acea perioadă), se face cucuruzul.

După câteva zile, când snopii se uscau bine în cristeț, trebuiau puşi pe par. Parul era dintr-un lemn drept, lung cam de 4 m, nu prea gros pentru a putea fi prins în mâini, ascuțit bine la capeți şi cu o greutate care să permită ridicarea lui cât mai sus, pentru a fi izbit în pământ. Cu cât era mai greu cu atâta intra mai mult în pământ la o izbitură. În groapă se turna puțină apă şi se uda ascuțişul pentru a aluneca parul în pământ. Nu oricine ştia să bată parul. Acesta trebuia ținut în poziție verticală tot timpul iar vârful trebuia să nimerească de fiecare dată în aceeaşi groapă. Dacă în groapă se punea mai multă apă, când dădeai cu parul iți zbura în față. În jurul parului se făcea o podină din crengi înfrunzite pentru ca snopii să nu stea direct pe pământ. Snopii erau puşi pe par pe 5 sau 7 rânduri, după cum erau de uscați. La şes se puneau şi pe 9 rânduri. Snopii se puneau unul peste altul pe verticală, din doi în doi, pentru a se lega unul pe altul. Spicele trebuiau cât mai ascunse. După ce parul era început, un

Fig. 50 La adunat de grâu, anii '60

om se urca pe snopi şi cu mare grijă, pentru a nu sfărâma spicele, aranja snopii în jurul parului. Un bărbat era jos şi îi dădea snopii cu furcoiul. Când parul se legăna, era proptit de cel de jos. Proptele se puneau între rânduri. Se continua apoi parul iar aproape de vârf snopii erau adunaţi cât mai strâns, ultimul se băga cu mijlocul prin vârful parului. Acesta nu permitea apei din ploaie să intre la spice.

Când o familie termina secerişul împletea o cunună de spice pe care o ducea acasă. În drum spre casă, cine ducea cununa era udat de toţi sătenii care îl observau, de multe ori ajungea în apa râului. De obicei cununa era dusă de o tânără fată. Dar oricine ar fi fost nu se supăra.

Când se apropia batoza începea adunatul grâului. De pe par grâul era pus pe sanie. La şes se folosea carul sau căruţa. Snopii erau asezaţi pe două rânduri, cu spicele spre interior, în aşa fel încât să lege unul pe calălalt apoi se lega strâns cu o rudă prinsă cu lanţ sau funie în partea din faţă iar în spate era apăsată prin balansul unui om şi legată de sanie. Căile erau proaste şi înguste săpate de oameni cu sapa sau târnăcopul. De multe ori sania, dar mai ales carul se răsturnau şi operaţiunea se relua. Am văzut cu ochii mei coborând cu

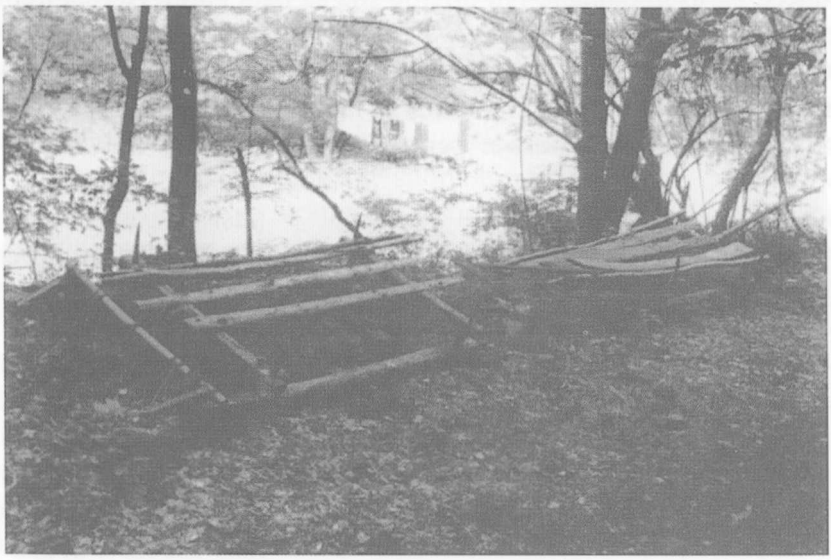

Fig. 51 În drum spre Bujoara (16 iunie 2o1o).
Săniile „parcate" sunt încă folosite

sania împiedicată (fără a fi zăpadă), adică i se puneau lanţuri cu zale foarte mari pe tălpi, pe pante atât de abrupte încât mă uitam dacă nu se întoarce sania peste cai. În unele cazuri, când se ajungea la drum mai bun încărcătura era transbordată în căruţă sau car, pentru a uşura transportul.

Ajuns acasă, grâul era pus în stog. În stog snopii se aşezau în formă de cerc, cu spicele spre interior. Acesta avea diametrul în funcţie de cantitatea de grâu a proprietarului. Pe înălţime putea să ajungă la 4-5 metri. Locul stogului era acolo unde putea fi instalată batoza, pe teren plan, care era curăţat cu coasa şi mătura. Batoza se instala cât mai aproape de stog pentru ca snopii să fie puşi pe masa acesteia. Pe stog urcau una sau două persoane care dezlegau snopii şi îi puneau pe masă. Fiecare legătură era desfăcută pentru că nodurile lor nu puteau trece prin dubă, în care nişte dinţi de metal instalaţi pe un tambur se învârteau printre alţii fixaţi pe cadrul batozei. Un bărbat, care se numea băgător, lua snopii, îi răsfira şi-i băga în batoză, câte puţin pentru a nu o îneca. Acestui om i se mai vedeau doar ochii albi iar din nas şi gură îi curgea o pastă neagră formată din praf, salivă şi sudoare.

Treierişul se făcea cu o mică batoza care, învârtită de un motor cu petrol sau benzină, printr-o curea de transmisie lungă si lată, sfărâma spicele. Pentru întinderea curelei, batoza şi motorul, care pentru deplasare aveau propriile roţi, erau fixate cu ţăruşi bătuţi în pământ. Din batoză curgeau, la grămadă, boabele de grâu, pleava şi paiele. La ieşirea din batoză un bărbat trăgea cu o greblă scurtă cu colţi lungi şi rari, aruncând paiele mai departe unde aşteptau, pe două rânduri, oameni cu furci din lemn, care scuturau paiele şi din mână în mână ajungeau la par (claie), unde erau luate de un bărbat, de obicei cel mai puternic, cu un furcoi (furcă din lemn lungă cu două coarne drepte), şi date celui de pe par. Acesta trebuia să fie iscusit şi experimentat, pentru că nu toţi bărbaţii ştiau face parul de paie. Paiele fiind foarte alunecoase au fost multe cazuri de căderi, de multe ori cu urmări grave. Mulţi gospodari aveau şi culturi de ovăz şi alacă (alac), un fel de grâu de munte ale cărui boabe nu se curăţau total de înveliş, cu spic foarte aspru şi ţepi rezistente. După fiecare tip de cultură trebuia curăţată aria sau schimbată poziţia

batozei pentru a nu se amesteca recolta. Arie se numea locul pe care se aşeza batoza. În urmă venea ciurul, un fel de selector, care învârtit cu mâna separa boabele de pleavă. De multe ori ciurul rămânea mult în urmă. Pentru a se ţine de batoză se lucra şi noaptea. Ciurul se instala lângă ceea ce rezulta de la batoză, boabe de grâu, pleava şi resturi de paie, în aşa fel încât pleava să iasă pe direcţia vântului. O persoană punea în coşul ciurului cu trocul, una învârtea ciurul cu ajutorul unei manivele iar alta, care se numea ciurar, potrivea ca prin ciur să nu intre mai mult decât acesta putea procesa. Printr-un sistem de palete care se numeau vântul ciurului, boabele de grâu cădeau pe câteva site oscilante apoi într-o troacă iar târnomata era aruncată de curentul de aer în partea opusă. Sub ciur cădeau corpurile străine, care erau mai mari decât boabele de grâu. Un om, care de regulă era un copil, lua grâul din troacă cu o vântureaşca (scafă) din lemn, îl punea într-o polovică (baniţă din doage cu mâner). O persoană mai voinică lua polovica şi o vărsa în sacul de care copilul ţinea. Sacii erau puşi pe un cântar primitiv iar delegatul, reprezentantul statului care avea rolul de supraveghetor, cântărea, calcula uiumul, care se preda la stat şi partea băgătorului şi a ciurarului. După lege batozarul-proprietarul batozei trebuia să trăiască din banii pe care îi obţinea din predarea uiumului către stat la un preţ modic. În realitate se trecea o cantitate mai mică de grâu rezultat. Procentul din suma neînscrisă îl lua batozarul şi delegatul. În timpul treierişului ieşea atâta praf încât, timp de o saptămână participanţii scuipau tot negru. Când ploua, situaţia se înrăutăţea. Indiferent în ce stadiu era, lucrul se oprea şi recolta trebuia acoperită. Prelate sau alte mijloace de acoperire nu erau, totul se acoperea cu paie.

Operaţiunea dura cel puţin două zile la o gospodărie. La batoză era nevoie de aproximativ 15 oameni. Vecinii se ajutau între ei, astfel că proprietarul, cel puţin o săptămână înainte şi una după, era tot la treieriş. Băgătorul şi ciurarul erau permanenţi şi primeau de regulă 1% din recoltă. Pe căile grele de pe dealuri, de multe ori batoza era trasă de patru boi. Batoza se ducea la fiecare gospodărie deoarece era mai uşor decât să ducă snopii la o anumită arie şi să ducă înapoi boabele, paiele şi târnomata. În gospodărie totul era

folosit, pleava era aşternută în grajdul vitelor iar paiele în majoritate erau folosite ca nutreţ, sau la acoperişul construcţiilor.

Distanţa dintre gospodăriile de pe dealuri era de multe ori peste 1km. Treierişul dura până toamna târziu, de multe ori îl apuca zăpada. Cum să fi rezistat Iosif Boca la asemenea muncă?

Cine avea puţin grâu nu îşi permitea să ducă batoza acasă ci îşi îmblătea singur recolta. Snopii erau puşi pe o vatră, unde câte unul erau bătuţi cu îmblăcii până se scuturau toate boabele. Pe vatră rămâneau boabe amestecate cu pleavă. Îmblăcii erau o unealtă primitivă formată dintr-o prăjină mai lungă, care era ţinută cu mâinile iar la celălalt capăt, legat cu nişte curele numite obârloage, un băţ mai scurt cu care se bătea snopul. Pentru mânuirea acestora era nevoie de experienţă, altfel îţi dădeai cu el peste cap, lucru pe care l-am experimentat, când din curiozitate, copil fiind, am încercat să-i mânuiesc. Boabele se separau de pleavă prin aruncare de la distanţă, cu o vânturească spre un perete. Boabele de grâu, care erau mai grele, se duceau la distanţă iar pleava rămânea mai aproape. Pentru ca boabele să nu fie respinse de perete, în faţa lor se punea un ecran de ţesătura, care amortiza viteza.

Cei mai înstăriţi, care semănau mai mult grâu, la recoltat făceau clacă. La clacă erau invitaţi vecini, neamuri, prieteni, fini, etc. De multe ori se adunau 50-60 de clăcani. Majoritatea erau tineri şi nu toti ştiau bine secera, mai ales fetişcanele, care nu puteau face altceva decât să taie grâul cu secera. De fiecare dată se plasau în jurul unei femei experimentate, care secera şi în locul lor, pentru a nu rămâne în urmă. Rămasul în urmă era o ruşine. Claca se făcea de obicei în sărbători mai lipsite de importanţă, scrise cu negru în calendar. La clacă erau muzicanţi, de obicei câţiva suflători şi un dubaş, care cântau în urma clăcanilor. De multe ori era prezentă şi vioara, mânuită cu măiestrie de vestitul Ferenţ din Căzăneşti. Muzicanţii aveau şi rolul de a şicana pe cei rămaşi în urmă. Ţuica era mereu prezentă, gazda umbla printre clăcani cu sticla dar supraveghea şi calitatea lucrării. În timpul lucrului se auzeau tot felul de strigături, unele pot fi reproduse, altele nu. De obicei strigăturile făceau aluzii la cei care călcau strâmb, unele aveau adresă aproape directă. Cel vizat încerca şi

el variante de a răspunde. Claca începea după amiaza, după ce arşiţa amiezii începea să se retragă. Între timp se făcea o pauză, de obicei când se mutau de la o holdă la alta. În pauză se serveau cocuţi (gogoşi) proaspăt copţi, obişnuita ţuică, şi se bea apă. Apă se ducea şi în timpul lucrului, mai ales de către un copil mai mărişor. Seara, când se termina cu lucrul, se adunau la gospodăria gazdei, se spălau şi se servea masa. Înaintea mesei, bineînţeles, o ţuică. Pe nişte mese lungi improvizate pe tăruşi se punea mâncarea, care era mereu aceeaşi, ciorbă cu carne şi cocuţi. Până când lucrătorii mâncau, muzicanţii cântau apoi clăcanii se relaxau puţin, în timp ce muzicanţii mâncau. Credeţi cumva că după atâta muncă se termina claca ?... Nicidecum, acum începea jocul. De fiecare dată se juca în şură, unde spaţiul era mai mare. Toată lumea juca, bătrâni cu tineri la un loc. Baieţii şi fetele, chiar dacă nu le conveneau lucrul, abia apucau să meargă la clacă pentru a se întâlni. Jocul ţinea până spre dimineaţă după care, indiferent pe ce deal era claca, toţi plecau acasă pe jos. Despre drumul grâului la moară, măcinatul, frământatul pâinii, etc. până se punea pâinea pe masă este o poveste lungă, dar mai bine cunoscută. Este însă de menţionat râşniţa, o unealtă primitivă formată din două pietre rotunde cu diametrul de 50-60 cm. Una dedesupt, scobită, cu marginile ridicate ca o tavă din care se ridica un ax iar marginea avea o degajare. Partea de sus era mobilă şi, aproape de circumferinţă avea înfipt un mâner vertical, cu care aceasta se învârtea manual în jurul axului. În scobitura pietrei fixe se puneau boabe care erau sfărâmate prin învârtirea celei superioare iar măcinişul ieşea prin degajarea celei de jos. Prin anii '50 se mai folosea doar pentru făcut păsat din boabe de porumb. În imediata vecinătate, la sud-est de dealul Bujoara, un deal puţin mai scund poartă denumire „Râşniţă". Se deduce că această unealtă era atât de importantă încât, dacă acolo a fost cândva o râşniţă, întregul deal a primit numele ei.

Ceea ce am descris privind cultura grâului a continuat până prin anul 1970. Din relatările bătrânilor, auzite de propria ureche, pe vremea copilăriei Părintelui Arsenie, familiile sărace nu mâncau pâine decât la sărbători. În restul anului mâncau mălai, în care de multe ori era măcinat şi coceanul, pentru a spori cantitatea.

Fig. 52 Port popular (1946)

Fig. 53 Port popular (1955)

În Cronica Bisericii din Vaţa de Sus, datată 20 august 1907, preotul Vasile Giurgiu scria *„Şcoală în comuna Vaţa de Sus nu este şi aparţine cu şcoala la Vata de Jos."* Învăţământul nu era obligatoriu.

În arhiva oficiului de cadastru există foaia de avere nr. 346 Vaţa de Sus, în care este notată închirierea unui local pentru şcoală, începând cu 1 septembrie 1922, la numărul casei 47, nr. topografic 51, de către Inspectoratul General al Instrucţiunii Cluj. Casa nu mai există. Când eram copil, într-o parte a casei era fierărie, cu un priceput potcovar.

Probabil, începând cu această dată în sat a luat fiinţă şcoala primară, învăţamânt de stat.

Prin scrisoarea nr. 568/1909, protoprezbiterul de la Hălmagiu avertizează comitetul parohial de la Vaţa de Sus despre pericolul înfiinţării unei şcoale comunale (de stat), în Vaţa de Jos, ceea ce este în detrimentul învăţământului confesional (preotul era şi învăţător).

În actele din arhiva bisericii este consemnat faptul că în anul 1910 în sat existau 76 de copii cu vârsta între 2 şi 12 ani, în anul 1937 s-au născut 26 copii, în anul 1953 s-au născut 8, iar în 2009 s-a

născut un singur copil.

În 1954-55 a fost dată în folosință o nouă școală, mare și frumoasă, cu locuință pentru învățători. Astăzi în sat sunt 3 copii în clasele I-IV, care sunt școlarizați la școala de centru din comună iar frumoasa școală este neutilizată și în mod sigur i se apropie sfârșitul.

În aceeași cronică se menționează că în sat, în anul 1907, erau 103 case, cu 480 suflete, din care doar 16 știau să scrie și să citească. Cât de bine nu se știe.

Se mai menționează că populația a sporit prin venirea locuitorilor din Bulzești de Sus, Bulzești de Jos, Tomnatec și Vidra de Sus (din Țara Moților).

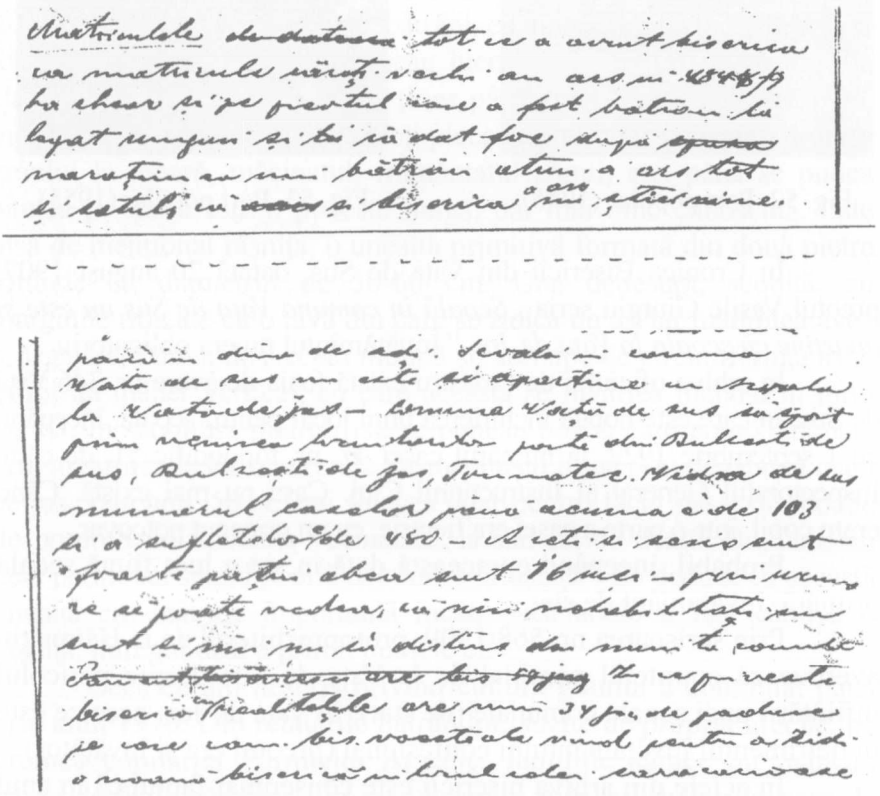

Fig. 54 Extras din Cronica Bisericii Ortodoxe Vața de Sus, scrisă în anul 1913

În cronică mai stă scris că *„în anul 1848/9, satul a fost ars, precum şi cărţile şi matricolele bisericeşti iar pe bătrânul preot l-au legat ungurii şi i-au dat foc, după naraţiunea unui bătrân atunci a ars şi satul, că şi biserica a ars nu ştie nimeni.”*

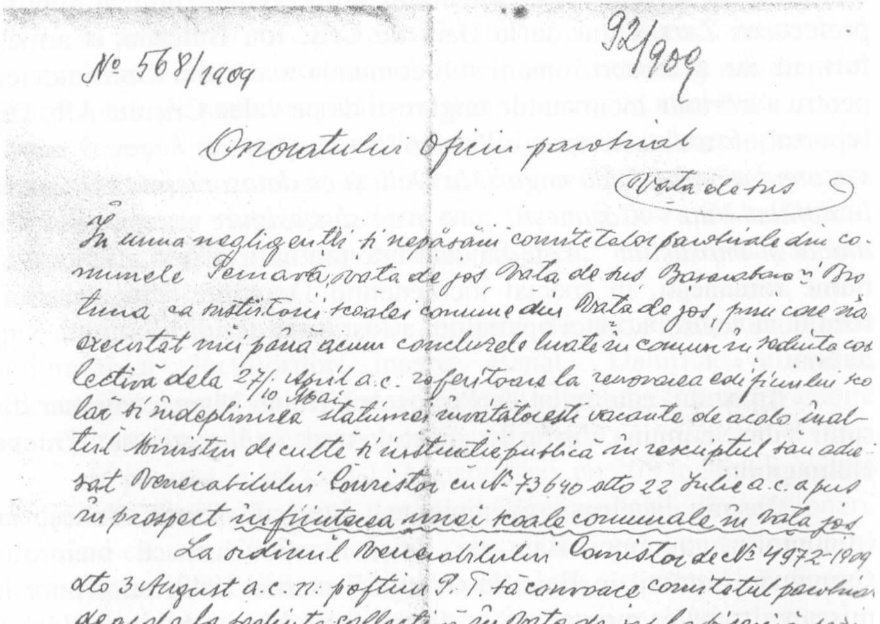
№ 568/1909 92/909

Onoratului Oficiu parohial
Vata de sus

În urma negligenții și nepăsării comitetelor parohiale din comunele Ternova, Vata de jos, Vata de sus, Basarabasa și Brotuna ca susținătorii școalei comune din Vata de jos, prin care nu s-a executat nici până acum concluzele luate în comun în ședința collectivă dela 27/10 April/Mai a.c. referitoare la renovarea edificiului școlar și îndeplinirea stațiunei învățătorești vacante de acolo înaltul Ministeriu de culte și instrucție publică în rescriptul său adresat Venerabilului Consistor cu N. 73640 dto 22 Iulie a.c. a pus în prospect înființarea unei școale communale în Vata jos.

La ordinul Venerabilului Consistor de N. 4972-1909 dto 3 August a.c. n. poftim P. T. să convoace comitetul parohial de acolo la ședința collectivă în Vata de jos la biserica pe ziua de Mercuri 19 August/1 Septemvre a.c. orele 8 a.m. unde voi ajunge în persoană spre a le explica afacerea și a-i îndemna făcând ultima încercare să ridice banii votați spre a se pute repara cel puțin sala de învățământ până în toamna spre a nu se pierde școala confesională și communele de spesele enorme, ce vor ave cu înființarea școalei communale.

Hălmagiu, la 10/23 August 1909

[illegible]
protopresbiter

Fig. 55 Scrisoarea protoprezbiterului din Hălmagiu

Se presupune că acesta ar fi fost motivul pentru care localnicii şi-au întemeiat gospodării izolate pe dealuri şi pe pâraie, în special lângă o sursă de apă, ferite de ochii invadatorilor.

Cu privire la istoricul satului Vaţa de Sus, se cuvine menţionat că în anul 1849 imperialii de la Viena trimit în ajutorul prefectului Zarandului de la Baia de Criş, Ion Buteanu, o armată formată din grăniceri români sub comanda maiorului Czernoievicz, pentru a înfrunta incursiunile ungureşti de pe valea Crişului Alb. Din raportul ofiţerului austriac aflăm că " *în noaptea de 8 spre 9 martie s-a angajat în lupta cu ungurii la Ociu şi că detaşamentul său aşezat în defileul Vaţa – Căzaneşti, care avea să-i asigure retragerea a fost atacat şi împrăştiat* ". Este lăudată bravura unor ofiţeri grăniceri cu nume româneşti, în special locotenentul Dragomir. Din descriere rezultă că teatrul acestei operaţiuni a fost exact teritoriul satului Vaţa de Sus.

Episodul este redat de Profesorul Traian Mager, originar din satul Vidra, comuna Vârfurile, judeţul Arad în lucrarea sa "Ţinutul Hălmagiului".

Despre aceleaşi evenimente, istoricul Vasile Ionaş, în Monografia comunei Baia de Criş, menţionează că maiorului Cernoevici intrând în Baia de Cris la 7 martie 1849, cu privire la mişcarea trupelor, printre altele, (în raportul Ministerului de Război de la Viena), a notat că ... *a trimis patrule spre posturile de la Vaţa de Sus şi că în defileul de la Vaţa de Sus au fost repartizaţi 250 de oameni.* Intenţia trupelor imperiale era de a ocupa Roşia şi Zamul pentru a ataca poziţiile ungurilor de la Petriş şi Săvârşin. *În 8 martie s-au dat lupte crâncene la Zam şi Săvârşin şi pe Valea Crişului Alb între Hălmagiu şi Baia de Criş. Pentru a bloca trecerea spre Banat, un detaşament de 150 de oameni a ocupat defileul de la Vaţa de Sus. Luptele au continuat în 9 martie când sublocotenentul Boldea sosi la Baia de Criş cu ştirea că duşmanul a atacat defileul de la Vaţa de Sus, pe care, după o luptă violentă în care au murit 14 soldaţi a reuşit să-l cucerească. Patru soldaţi dispăruţi, făcuţi prizonieri, au fost spânzuraţi de insurgenţii unguri în 10 martie 1849.*

În **"tabelul nominal privind morţii din bătălia de la Târnava din 8 noiembrie 1848"**, a istoricului Ioachim Lazăr, din satul Vaţa de Sus sunt numele a 10 locuitori: *Mihai Grozav, Iovu Rusu, Ursu Rusu, Arsenie Drăghici, Ion Drăghici, Ignea Blăgăilă, Adam Blăgăilă, Samuil Farcaş, Georgiu Pascu, Neagu Tara.*

În anul 1907, biserica avea 34 iugăre de pădure, care urma să fie exploatată pentru construirea unei noi biserici în locul celei sărăcăcioase. Actuala biserică s-a dat în folosinţă în anul 1926.

În locul numit Ţiclu, unde dealul începe să coboare, pe malul stâng al râului, la nord-est de biserică este o mică suprafaţă pe care se observă nişte mici denivelări, care par a fi morminte. Bătrânii spun că acolo ar fi fost cândva biserica, iar alţii că a fost spânzurătoarea.

Când colectivizarea s-a apropiat de sat a fost un val de emigrare a locuitorilor înspre Banat. Datorită reliefului, colectivizarea nu a avut loc. A fost totuşi o tentativă de întovărăşire pentru creşterea oilor, care a eşuat foarte repede.

În prezent în sat sunt 117 gospodării, cu 308 locuitori. Vârsta medie este înaintată, satul devenind încet un azil de pensionari. Începând cu anii '70, cred că din comoditate, a devenit o modă ca fiecare familie să aibă un singur copil, ceea ce are un efect grav asupra continuării umanităţii pe aceste frumoase meleaguri.

Depopularea este efectul natalităţii scăzute care se pare a fi reversul Legii lui Ceauşescu de prin anii '70, când s-a impus ca o femeie să nască minim 4 copii sau datorită nesiguranţei materiale.

În alte ţări nu a fost Ceauşescu şi se nasc mai puţini copii ca la noi. Nici starea materială nu pare a fi o cauză deoarece şi în familiile înstărite se naşte de regulă un singur copil, sau niciunul.

Este interesant faptul că şi în ţări superdezvoltate, Germania, Marea Britanie sau chiar Japonia ş.a., se nasc tot mai puţini copii.

Comoditatea să fie de vină?

Terenurile agricole sunt abandonate, creşterea animalelor nu se mai practică iar pădurile coboară vizibil înspre intravilanul satului. În anii următori va fi o explozie a creşterii suprafeţelor împădurite.

Mi se pare anormal ca, în această zonă, cu un pitoresc deosebit, cu climă blândă, ferită de vânturi, furtuni, ninsori abundente şi inundaţii, unde locuitorii au văzut cutremure doar la televizor, cu o reţea dezvoltată de drumuri asfaltate, cu energie electrică în toate casele, care sunt trainice, majoritatea construite din cărămidă, cu aer curat şi înmiresmat de pădurile frumoase şi cu apă foarte bună şi fără poluare, să suporte drasticul fenomen al depopulării. Încălzirea locuinţelor este foarte ieftină deoarece lemnele sunt la îndemână. Este interesant faptul că cei care au cumpărat case în Vaţa de Sus, în ultimul timp, nu sunt persoane cu stare materială precară sau cu nivel de cultură coborât, în special foşti orăşeni, care au ştiut pentru ce aleg acest domiciliu.

Sugerez celor care doresc să părăsească oraşul că înainte de a cumpăra o casa la ţară, să treacă şi prin Vaţa de Sus sau împrejurimi.

Se pare că duhul Părintelui Arsenie veghează asupra ţinutului şi îl apără de toate relele care s-ar putea dezlănţui. Înaintea morţii părintele s-a dus cu gândul spre cei care-l iubesc şi preţuiesc zicând: *„Nu mă plângeţi, căci acolo unde mă duc, în ceruri, vă voi ajuta mai mult, rugându-mă pentru voi."*

În dorinţa de a-mi exprima uimirea faţă de evoluţia socială din copilaria mea şi până în prezent, nu am găsit o formulare mai sugestivă decât a consăteanului, colegului de şcoală şi prietenului meu, profesorul universitar Sabin Ionel, care în cartea sa „Comuna Vaţa la aniversare", o descrie astfel:*„Am trăit probabil cea mai profundă şi masivă ruptură între două generaţii succesive ale păturii ţărăneşti."*

Îmi aduc aminte de felul cum erau privegheaţi morţii în urmă cu 40-50 de ani, când în timpul priveghiului totul se rezuma la jocuri şi glume de prost gust, de-a dreptul primitive, de oameni fără educaţie, încât parcă erau sălbatici, şi afirm cu convingere că descrierea profesorului este o realitate incontestabilă.

Şi dacă am pomenit numele lui Sabin Ionel, Profesor Doctor Inginer la Universitatea Politehnica Timişoara, care s-a născut în satul Vaţa de Sus, mândria pentru satul meu natal mă îndeamnă să dau numele şi altor personalităţi născute în acest sat. Vaţa de Sus a

dat ţării mulţi oameni şcoliţi, realizaţi şi talentaţi care au ajuns pe poziţii înalte şi sunt o mândrie pentru consătenii lor. Din lipsa de documentare mă voi referi doar la cei contemporani cu mine, alături de care am copilărit.

Dintre cei 35 europarlamentari din primul mandat după aderarea României la Uniunea Europeană, unul este născut în anul 1955, în satul Vaţa de Sus. Este vorba de vecinul meu, inginerul Nicodim Bulzesc în prezent emisar U.E.

În satul Vaţa de Sus s-a născut şi cel alături de care am copilărit până la terminarea liceului, inginerul Gheorghe Rus, care a condus Direcţia pentru Agricultură şi Dezvoltare Rurală Arad.

Medaliatul cu bronz la lupte greco-romane, la Olimpiada de la Montreal din 1976, când Nadia strălucea la gimnastică, a fost obţinută de regretatul Roman Codreanu – Maestru al Sportului, şi el fiu al satului Vaţa de Sus. Bunicii şi părinţii săi au avut gospodărie chiar pe dealul Râşniţă, vecini cu bunicii lui Zian. Nu pot preciza dacă Roman Codreanu a văzut lumina zilei la Râşniţă sau la gospodăria din sat.

Vaţa de Sus a dat ţării şi un aviator Gheorghe Stănilă, care, din păcate a dispărut într-un accident aviatic în jud. Constanţa, prin anii 1955-1960.

Destinul a făcut ca în casa natală a acestuia să locuiască timp de câţiva ani, până în clasa a VI-a, profesorul universitar Sabin Ionel.

Nici cunoscutul taragotist Pera Bulz nu este străin de Vaţa de Sus deşi locuieşte într-un sat vecin. Mama sa Aurelia s-a născut în anul 1921, într-o familie înstărită din Vaţa de Sus, chiar în familia celeilalte Popa Creştina-tiza. Iubitorii de muzică populară pot asculta pe viu glasul taragotului la pensiunea sa din satul Basarabasa.

Fiindcă sunt obsedat de scăderea natalităţii, îmbătrânirea populaţiei şi depopularea Europei, mă gândesc cu amărăciune şi suport cu resemnare ca pe timpul vieţii mele să asist la dezastruosul fenomen, nemaiântâlnit în istoria cunoscută, de dispariţie a populaţiei, care duce la prăbuşirea socială a naţiunii, însoţită de o **continuă şi ireversibilă** recesiune economică.

Un calcul foarte simplu este înfiorător. Dacă în fiecare familie se naşte în medie un singur copil, la fiecare generaţie populaţia se înjumătăţeşte. (Deja am ajuns la media de 1,2 naşteri la o femeie, dar cu ajutorul ţigăncilor, care nasc în medie 3 copii). La trei generaţii mai rămîne o optime. Având în vedere că în prezent copiii se nasc abia când părinţii au cam 30 de ani, trei generaţii reprezintă 90 de ani. Dacă mai scădem din acea optime numărul emigranţilor, peste 90 de ani România va mai avea 2-3 milioane de locuitori, majoritatea ţigani. În plus nu poate fi decât un oarecare număr de bătrâni, care sunt spre apusul vieţii, şi care vor fi în permanenţă întreţinuţi. Raportul dintre întreţinuţi şi întreţinători va fi tot mai mare. Mai grav este că procesul de înjumătăţire, în unele zone, în special în Ardeal şi Banat a început în urmă cu 30-40 de ani. Aducând acelaşi calcul la nivelul satului Vaţa de Sus, în anul 2100 în sat vor mai fi cam 40 de locuitori. Recesiunea va înceta abia la 20 de ani după ce natalitatea va depăşi mortalitatea, atunci când generaţia tânără va intra în producţie. Trainica infrastructură creată cu sudoarea şi efortul ultimelor generaţii nu va fi folosită de urmaşii creatorilor ei ci de viitorii imigranţi care vor ocupa spaţiul geografic rămas liber. Autorităţile nu văd sau se fac a nu vedea ceea ce se întâmplă şi caută soluţii total aiurea pentru ieşire din actuala criză.

Şi când ne gândim că Părintele Arsenie Boca, în învăţăturile sale, a avertizat asupra acestui fenomen şi tot timpul a sfătuit familiile să dea naştere la copii... Noi nu am respectat. Acum tragem ponoasele. Istoria nu ne va ierta. Indiferent al cui este dictonul *„Naţiunea face puterea"*, este valabil oricând.

Ar fi bine ca lumea civilizată să înţeleagă, până nu este prea târziu că, UNDE NU ESTE VIITOR, DISPARE ŞI TRECUTUL.

Autorul îşi permite o glumă:

Se pare că autorităţile au intuit că românii vor dispărea, deoarece pe cartea de identitate, la naţionalitate cuvântul prescurtat „ROM" este rezervat ţiganilor iar pentru români a fost importat franţuzescul „ROU".

TRASEUL SPRE LOCUL NAŞTERII

Pornind din satul centru de comună, Vaţa de Jos, spre vest, pe drumul judeţean 707, lăsând în partea dreaptă două frumoase pensiuni: „Flori" şi „Ponor", la cca 2,5 km, la vărsarea pârâului Văţişoara în râul Ponor, apare biserica din Vaţa de Sus. În curtea bisericii se află crucea comemorativă în memoria Părintelui Arsenie. Continuând drumul de-a lungul căruia se înşiră satul, se intră în zona „Cram", adică frumoasa zonă dintre satele Vaţa de Sus şi Căzăneşti, care prin pitorescul său îndeamnă călătorul la popas. În această porţiune drumul urmează cursul limpede al apei Ponorului, pe un mic defileu şi este umbrit de o frumoasă pădure de foioase şi câţiva brazi. În dreptul podului la poalele unei păduri de brazi, se vorbeşte despre un fost cuptor pentru obţinerea fierului. Aici călătorul poate poposi şi respira pe săturate ozonul emanat de brazii din apropiere. Continuând drumul, pe partea dreaptă un izvoraş te îmbie cu apa lui limpede şi cristalină.

La intrarea în satul Căzăneşti, satul de origine al cântăreţei de muzică populară Minodora Nemeş, călătorul ajunge la un pod şi până aici a parcurs 8 km. Drumul este proaspăt asfaltat şi poate fi parcurs în cca 15 minute.

În dreapta, la 200 metri se vede biserica monument istoric din Căzăneşti. Dar pentru a ajunge la Bujoara, trebuie urmat drumul spre stânga, pe cursul pârâului Cerboaia pe aproximativ 3,8 km. Acest drum nu este recomandat pentru maşini cu garda la sol joasă. Frumuseţea traseului răsplăteşte ochiul călătorului. O frumoasă pădure de brad, cu mici poeniţe umbrite de brazi si răcorite de apa limpede şi rece a pârâului, oferă călătorului un minunat loc de popas. Drumul continuă prin pădure de foioase până în locul numit „Adâncate". Aici s-au terminat cei 3,8 km.

Merită menţionat că dacă se continuă drumul câteva sute de metri, pe partea stângă de mers, adică pe malul drept al pârâului, în pădure, se văd ruinele unei mori din piatră unde familia lui Zian măcina grâul şi urme ale căii ferate forestiere în locuri incredibile.

Dar să ne întoarcem la Adâncate, la cei 3,8 km. Din acest punct, spre stânga începe urcuşul prin pădure, pe un drum şerpuit, nepietruit şi cu porţiuni cu pantă destul de mare. Nu se poate urca

decât pe jos sau cu maşini ridicate 4x4, dar nu noi, pentru a nu regreta dacă se zgârie de mărăcinii de pe margine. După un urcuş de 300 metri prin pădure, lăsând în stânga un fânaţ inconjurat de pădure, pe care se pare că va fi ridicat un schit in memoria Părintelui Arsenie, fără a trece peste părăul care apare la dreapta, la ieşirea din pădure pe cea mai grea pantă de pe traseu, se arată privirii un câmp peste care a năvălit feriga, murii şi măceşii, apoi, mai sus într-un superb câmp puţin înclinat spre sud-vest, cu păşune şi fânaţ, cu mulţi pomi fructiferi bătrâni, apare vechea şură a familiei lui Zian.

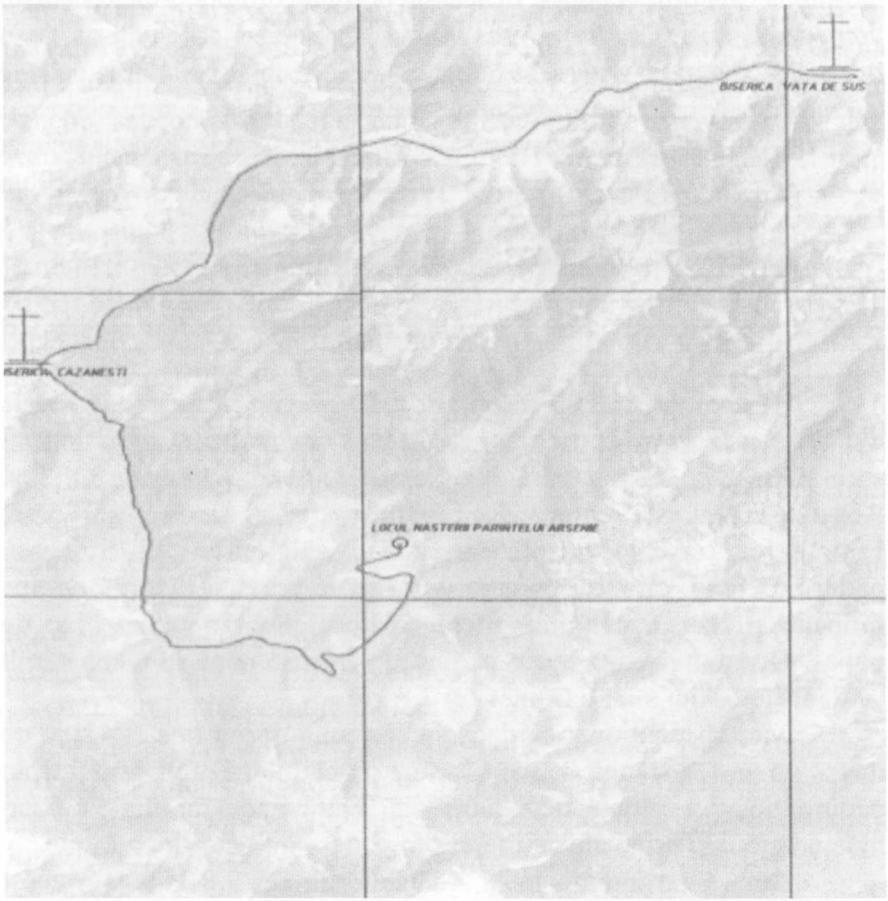

Fig. 56 Traseul drumului de la biserica din Vaţa de Sus până la locul naşterii Părintelui Arsenie, 12 km

Aici curge apă la cişmea, izvorul din apa căruia a băut şi s-a spălat Zian a fost captat de actualul proprietar. În imediata apropiere, la 70 m spre nord este vatra casei în care s-a născut Părintele Arsenie. Aici este căsuţa construită în majoritate din lemnele rezultate din demolarea casei în care s-a născut Zian. Vatra fostei case este la câţiva metri mai la nord şi este marcată cu o cruce comemorativă din marmură albă. Drumul total de parcurs din Vaţa de Jos, până la Bujoara este de 14 km, din care urcuşul prin pădure este de 2 km.

Pentru a ajunge la Bujoara sunt şi alte trasee dar tot neamenajate, despre care orice locuitor al satului poate da informaţii. Cel mai simplu este cu plecare de la drumul judeţean 707 din locul numit „Cram". În curând traseele vor fi marcate.

La comemorarea din 6 septembrie 2009, au participat toate autorităţile locale, ocazie cu care s-a promis realizarea unui drum de acces. Până în prezent însă.... nu se vede nimic deşi turismul ecumenic, care este în plină ascensiune ar aduce mii de vizitatori.

Călătorii dornici de drumeţii pot vizita „satul de rezervă Măgureaua", descris anterior, care este la doar 2,5 km în sud-estul Bujoarei. Vizita se poate face pe jos sau cu ATV-ul, dar merită.

OBIECTIVE TURISTICE ÎN COMUNĂ ŞI ÎMPREJURIMI

Primul şi cel mai important obiectiv turistic din comuna Vaţa de Jos este staţiunea balneară.

În apele sale sulfuroase, cu proprietăţi terapeutice deosebite, în decursul anilor, milioane de oameni şi-au găsit vindecarea. Mulţi au venit cu căruciorul sau targa şi au plecat pe propriile picioare. Pe lângă faptul că se află într-o zonă cu climă blândă, fără fenomene extreme, specifică depresiunii Zarand, oferind condiţii foarte bune de tratament în toate anotimpurile, apele sulfuroase au particularitatea de a fi la temperatura corpului uman, astfel că îmbăierea se face fără adaus de apă rece şi fără încălzirea suplimentară a apei, având efect maxim în tratament.

Până în anul 1989, deşi condiţiile de tratament erau modeste,

staţiunea nu putea face faţă clientelei, în casele localnicilor erau cazaţi pacienţi din toată ţara, iar la intrarea în bazinele cu apă termală se formau nesfârşite rânduri.

După revoluţie staţiunea a avut o perioadă de cădere, apoi a fost transferată către Romtelecom.

A urmat o perioadă de investiţii masive, totul a fost reconstruit, clădirile moderne impresionează prin frumuseţe şi confort. Dotările cu aparatură medicală sunt şi ele la înălţime. Ştrandul a urmat aceeaşi ascensiune, apele sale de o puritate impresionantă, şi amenajările din incintă fac deliciul vizitatorilor.

Odată cu privatizarea Romtelecom-ului investiţiile s-au redus apoi s-au sistat iar administrarea staţiunii a fost defectuoasă, parcă ostilă menţinerii acesteia. În final, în anul 2005 staţiunea a fost închisă şi pusă în conservare.

În anul 2008, se părea ca a apărut salvarea staţiunii prin închirierea acesteia de către Ministerul Apărării şi crearea unei baze de tratament pentru militarii din teatrele de operaţiuni. Rezultatul nu a fost cel scontat. A funcţionat ca Centru de Refacere şi Recuperare, atât pentru militari cât şi pentru civili. Din păcate nici această formă nu a dat rezultate. Oare chiar atât de sănătoşi sunt românii ca minunata apă termală, dăruită gratuit de natură, să nu le fie de folos? În anul 2010, activele au fost închiriate pentru următorii ani de către S.C. Balneovita Tour din Bistriţa, care a administrat-o şi mai prost. În luna mai 2011 şi aceasta şi-a închis porţile, în staţiune mai sunt doar paznicii iar buruienile şi mărăcinii au invadat parcul, inclusiv aleile frumos dalate. Ar fi binevenită intervenţia statului, care are suficiente acţiuni la Romtelecom de a prelua patrimoniul în schimbul unui procent din acţiuni, **spre a fi administrată ca spital de recuperare**, după modelul Băii Sărate Deva. (Vorba vine, „sărată" deoarece izvorul s-a pierdut de mult timp.) În acest fel impresionanta bază materială creată prin truda poporului român ar fi folositoare creatorului său iar minunata apă termală primită în dar de la Dumnezeu ar tămădui mulţimea sufletelor suferinde.

În comuna Vaţa de Jos au apărut şi câteva frumoase pensiuni între care se remarcă pensiunea „Ponor". Situată pe DJ 707,

la ieşirea din Vaţa de Jos înspre locul naşterii Părintelui Arsenie, pensiunea dispune de servicii turistice la cel mai înalt nivel, inclusiv piscină interioară încălzită.

Fig. 57 Vedere din Staţiunea balneară Vaţa de Jos

Peştera Prihodişte, la care am mai făcut referire, este un alt obiectiv pe raza comunei care nu este valorificat. Vizitatorul poate vedea doar intrarea în peşteră şi puternicul izvor din apropiere dar interiorul nu este amenajat. A intra în peşteră este o aventură cu mare risc. Temerarul Dan Neag din Vaţa de Jos, care a pătruns în peşteră şi mi-a oferit câteva poze, descrie peştera astfel:

„Peştera cu lilieci este situată în partea stângă a stâncii, la cca 80 metri înălţime. A doua intrare este suspendată şi mai greu accesibilă. Peştera este veche şi umedă.

Peştera cu stalactite este în partea dreaptă, la înălţime de 100 metri pe stâncă. Aceasta este greu accesibilă, intrarea este mică (80 cm.). Se poate intra doar pe burtă, apoi se deschide o sală cu formaţiuni calcaroase şi stalactite, urmată de un coridor în coborâre spre un aven adânc de 10 – 15 m. Multe formaţiuni sunt distruse de mâna omului. Coborârea este periculoasă şi nu este accesililă oricui. Nu recomand nimănui să încerce a intra în peşteri."

În publicaţia Colegiului Naţional „Avram Iancu" Brad, intitulată „Pagini omagiale", din 10-17 octombrie 2009, profesorului Mircea Lecca, referindu-se la Peştera Liliecilor, scrie:

„Peştera a fost descoperită în anul 1999 de către prof. Rus Dumitru de la Colegiul Naţional «Sabin Drăgoi» Deva şi prof. Lecca Mircea de la Colegiul Naţional „Avram Iancu" Brad.

Peştera numită ulterior Peştera Liliecilor a constituit obiectul explorării, cercetării şi cartării acesteia de către membrii clubului de speologie Zarand Brad, consiliaţi cu competenţă de către mentorul clubului dl. Traian Bebe Bozdoc, între anii 2000 şi 2003. Peştera Liliecilor se încadrează în categoria peşterilor de versant dezvoltată în zona clippelor calcaroase specifice Munţilor Apuseni şi implicit Munţilor Metaliferi. Ea prezintă numeroase similitudini cu mai cunoscuta Peştera Urşilor de la Chişcău. Astfel, şi Peştera Liliecilor a «apărut» la zi în urma unor lucrări de dinamitare a versantului carierei de calcar în vederea prospectării unor eventuale concentrări de calcit.

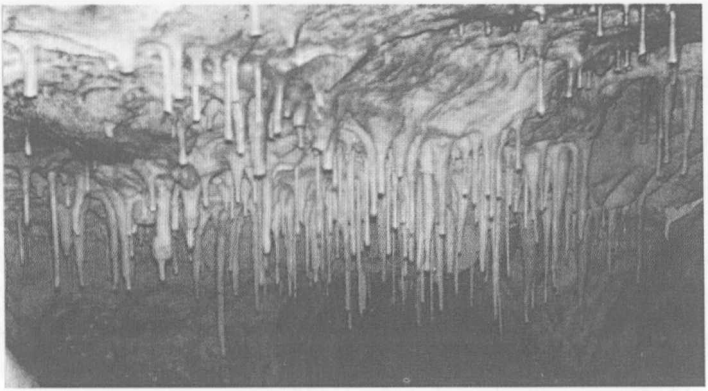

Fig. 58 Formaţiuni calcaroase din Peştera Liliecilor

Activitatea de explorare şi cercetare a relevat câteva caracteristici ale peşterii, între care remarcăm gradul ridicat de concresionare. Aici întâlnim numeroase forme de speleotome: scurgeri parietale, stalactite, stalagmite, lusterite, coralite, draperii, domuri stalagmitice, planşeuri stalagmitice suspendate,

microgururi, lingurite de coraziune, septe de eroziune, stilolite, columele, marmite de eroziune etc.

Lucrările de explorare şi cartare au relevat o dezvoltare a peşterii de peste 500 m structurată pe 4 niveluri. Membrii clubului de speologie „Zarand" au reuşit să exploreze şi să carteze primele 3 niveluri, pe o lungime de 370 m cu o denivelare de peste 76 de metri. Ultimul nivel fiind inundat, nu este accesibil explorării fără echipament subacvatic adecvat. În structura morfologică a peşterii, distingem alături de bogăţia şi varietatea speleotemelor, amploarea galeriilor, adâncimea puţurilor, prezenţa celor două lacuri permanente, dar cu un nivel fluctuant în funcţie de aportul sezonier de apa provenită prin infiltraţie."

Având în vedere că drumul până la peşteră este pietruit, cu puţine cheltuieli ar putea deveni circulabil pentru orice tip de maşină. Pozele sunt elocvente privind frumuseţea peşterii.

Vizitatorul localităţii poate vedea frumoasele biserici din cele 13 sate ale comunei, dintre care cele din satele Căzăneşti, Ciungani, Ocişor, Birtin, Basarabasa şi Ociu, sunt declarate monumente istorice. La Ciungani, Căzăneşti, Ocişor şi Birtin sunt în totalitate din lemn, acoperite cu şindrilă.

Fig. 59 Biserica din Ciungani sec. XIX

Fig. 60 Biserica din Căzăneşti sec. XVIII

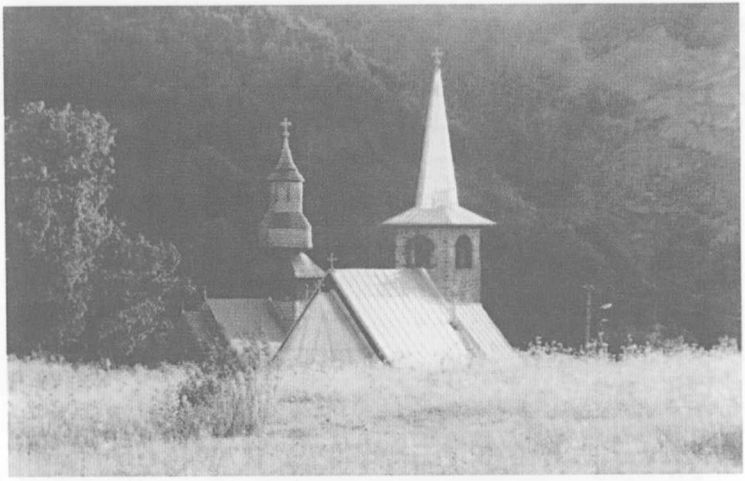

Fig. 61 Biserica veche din Ocişor, sec.XVII şi biserica nouă – ctitor Marcel Petrişor

În satul Târnava de Criş poate fi vizitată biserica în care fiul clopotarului, copil fiind, a tras clopotele pentru a ridica la luptă ţăranii împotriva honvezilor care invadau localitatea dinspre

Hălmagiu. Sub dealul Măgulicea, înarmaţi primitiv ţăranii au înfruntat armata austro-ungară.

S-au dat lupte grele unde au pierit peste 1200 de ţărani. Câmpul de luptă poartă astăzi numele Salca Roşie. De ce roşie, e lesne de înţeles. Invadatorii au pătruns în Târnava de Criş, unde clopotul încă răsuna. Gloanţele honvezilor, îndreptate spre clopotniţa bisericii au răpus fiul clopotarului. Deşi rănit, a continuat să tragă clopotul până s-a stins din viaţă.

În memoria celor peste 1200 de ţărani cazuţi în luptă, lângă D.N.76, este ridicată o troiţă în curtea cetăţeanului Gheorghe Bulzesc datată 10 iunie 1860, cu inscripţia *„Întru veşnica pomenire a celor căzuţi în 1848 (noiembrie 8?)"* iar în memoria fiului clopotarului, pe peretele bisericii este aplicată o placă comemorativă.

Merită de asemenea văzute vechile gospodării ţărăneşti de la Măgureaua.

Drumul Vaţa de Jos-Săvârşin, pe porţiunea Căzăneşti-Petriş numit şi Drumul Regelui, despre care autorităţile spun că în curând va fi asfaltat, oferă o privelişte greu de uitat. Serpentinele prin pădurea de foioase, susurul apelor, izvoarele cu apă rece, poienile şi locurile de popas sunt atracţia acestui traseu. I se spune Drumul Regelui deoarece a fost pietruit înainte de 1944, pentru a se face legătura între reşedinţa regală de la Castelul Săvârşin şi Băile Vaţa de Jos. În satul Căzăneşti, pe malul stâng al râului Ponor, într-un cadru natural deosebit se arată privirii cocheta pensiune „Daniela".

Fig. 62 Izvorul de leac de la Ciungani

La Săvârşin poate fi vizitat castelul, reşedinţa preferată a familiei regale, care este deschis turiştilor.

Pe dealul dintre satele Basarabasa şi Prăvăleni, pe malul stâng al râului, se pot găsi urme de copaci

pietrificaţi. Pentru cine vizitează satul Ciungani este păcat să nu facă un popas la Izvorul cu Leac amenajat prin grija preotului paroh Gheorghe Bisorca, sau pe umbroasa vale a Basarabiţei.

Pentru cei care încă nu ştiu, menţionez că scriitorul Marcel Petrişor este fiu al comunei Vaţa de Jos. În locuinţa sa din satul Ocişor se află multe încrustaţii în lemn, lucrate de tatăl său, dascălul Aurel Petrişor. Unele au forme de toiag cu chipurile unor personalităţi din decursul istoriei.

Vorbind despre profesorul şi scriitorul Marcel Petrişor merită să fie inserat un episod, relatat de sătenii din Ocişor, petrecut prin anul 1985. Marcel Petrişor împreună cu Părintele Gheorghe Calciu Dumitreasa au vizitat casa sa părintească din satul Ocişor. Cum erau supravegheaţi de securitate, ca fiind pericole pentru regimul comunist, imediat şi-au făcut apariţia şi maşinile negre. S-au creat puncte fixe de supraveghere, cu câte doi securişti în maşină, la toate ieşirile din sat. Au stat mai mult timp astfel că securiştii se schimbau în ture. Când urmăriţii s-au hotărat să plece au lăsat lumina aprinsă şi pe timp de noapte, prin spatele casei, s-au dus la o staţie CFR dintr-un sat vecin. Cei doi ajunseseră la Bucureşti iar securiştii erau încă în post.

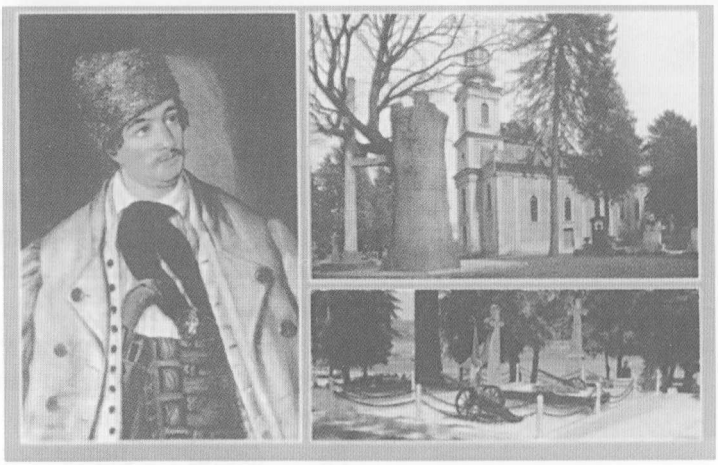

Fig. 63 Vedere de la Ţebea. Gorunul lui Horea şi Mormântul lui Avram Iancu

În afara localităţii sunt la îndemâna vizitatorului: biserica, mormântul lui Avram Iancu şi gorunul lui Horea de la Ţebea, casa memorială în care s-a stins din viaţă Avram Iancu, de la Baia de Criş. În satul Crişan poate fi vizitată casa memorială a lui Crişan şi frumoasa Mănăstire Crişan.

În oraşul Brad se află unicul muzeu al aurului cu exponate din adâncul pământului, care prin forme şi conţinut au valori inestimabile.

Pe drumul naţional 76 se poate ajunge la Peştera Urşilor de la Chişcău-Bihor, la Castelul Huniazilor de la Hunedoara sau la cetatea medievală Deva.

Dacă turistul trece prin Vaţa în jurul datei de 20 iulie are posibilitatea de a vizita manifestarea care şi astăzi poartă numele de „Târgul de Fete" de pe Muntele Găina.

Autorul mulţumeşte colaboratorilor cu ajutorul cărora s-a putut informa pentru realizarea prezentului documentar:

Livia Borza, secretarul comunei Vaţa de Jos,
Preot Marius Mihailă, parohia Vaţa de Sus,
Virgil Luca, secretarul comunei Hălmagiu,
Ing. topograf Daniel Indreiu, Topozarand Brad,
Ing. topograf Ioan Fruja, Topozarand Brad,
Preot Viorel Nan, parohia Hălmagiu,
Prof. Gavrilă Paşcu, director Colegiul Naţional "Avram Iancu" Brad,
Ing. Paulin Budău, D.G.A.D.R. Hunedoara,
Gheorghe Matei, epitrop Biserica Ortodoxă Brad,
Psiholog Zoe Dăian, descendentă a familiei Boca,

CUPRINS

Prefaţă.....5
Cuvânt introductiv.....7
Autobiografia Părintelui Arsenie Boca.....9
Bunicii materni.....15
Bunicii paterni.....29
Căsătoria.....34
Naşterea.....40
Sora.....47
Şcoala.....55
Divorţul.....61
Adolescenţa la Buteni.....62
Hălmagiu, locul de veci al Creştinei.....67
Tiza.....75
Un episod interesant.....78
O întâmplare stranie.....78
Părintele Arsenie Boca. Scurtă biografie.....79
Vaţa de Sus.....82
Traseul spre locul naşterii.....103
Obiective turistice în comună şi împrejurimi.....105
Autorul mulţumeşte colaboratorilor.....114

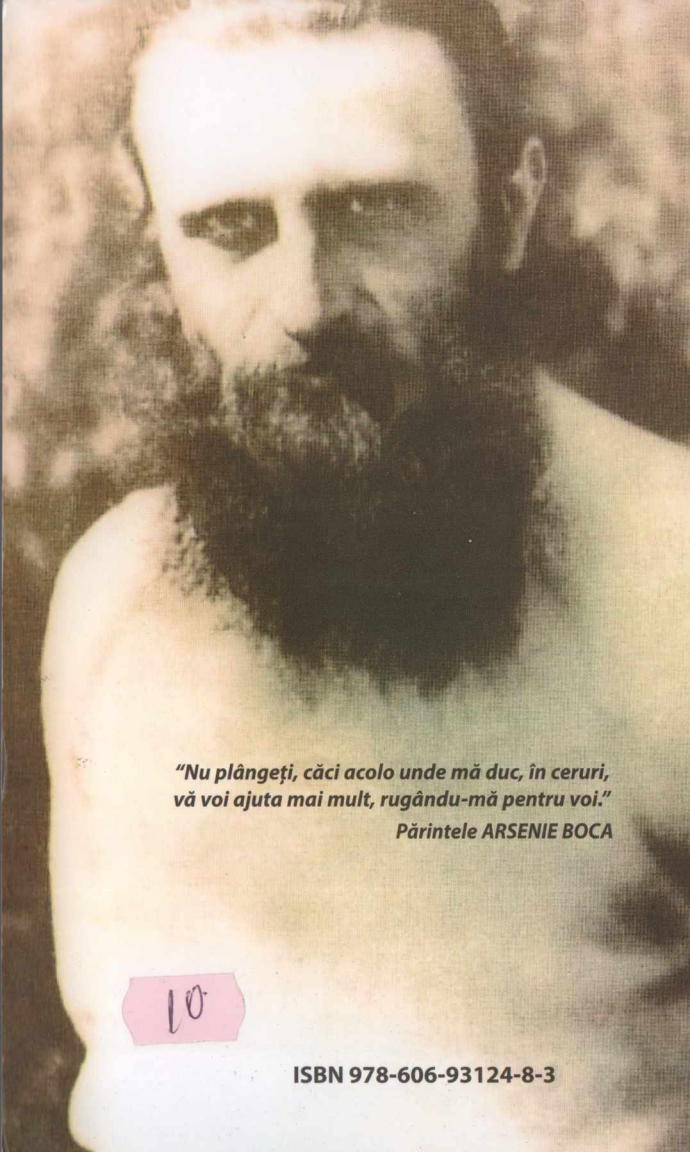

"Nu plângeți, căci acolo unde mă duc, în ceruri, vă voi ajuta mai mult, rugându-mă pentru voi."

Părintele ARSENIE BOCA

10

ISBN 978-606-93124-8-3